

1281

BANTAM
BOOKS

25¢

RAY BRADBURY'S
WORLD-FAMOUS STORIES OF THE
FIRST INTERPLANETARY CONQUEST

THE MARTIAN CHRONICLES

MARS — THE NEW FRONTIER —
A MASTERLY HISTORY OF
TOMORROW'S PIONEERS

RAY BRADBURY
MARSIJANSKE HRONIKE
Ray Bradbury - THE MARTIAN CHRONICLES
Copyright 1950 by Ray Bradbury

"Dobro je obnoviti poneko čudo«, rekao je filozof.

»Međuzvezdana putovanja ponovo su nas učinila djecom.«

LJETO RAKETE

Januar 1999

Još trenutak prije bila je u Ohiju zima, sa zatvorenim vratima i prozorima, s oknima zamračenim od mraza, krovovima načičkanim ledenicama, djecom što se skijaju padinama, i domaćicama koje umotane u svoja krzna vršljaju zaleđenim ulicama poput velikih crnih medvjeda.

Odjednom je ogroman val vrućine pomeo gradić, plima užarena zraka, kao da je netko ostavio otvorena vrata krušne peći. Toplina je strujala preko kuća, grmova i djece. Ledenice prokapaše i otkinute, rastališe se. Otvoriše se širom vrata i prozori. Djeca odbaciše toplu odjeću, a žene se izvukoše iz svojih medvjedih krzna. Snijeg je okopnio i otkrio zelene tratine prošloga ljeta.

Ljeto rakete. Novost se širila od usta do usta po širom otvorenim kućama. Ljeto rakete. Vreo dah pustinje istalio je ledene arabeske na prozorima, izbrisao umjetnička djela. Skije i saone postadoše odjednom beskorisne. Snijeg koji je padao s hladnih visina na grad, pretvorio se u toplu kišu prije nego je dotakao tlo.

Ljeto rakete. Ljudi su sa svojih promočenih trjemova promatrali kako nebo postaje sve rumenije.

Raketa na lansiranom postolju bljuvala je oblake ružičastih plamenova i užarenog zraka. Stajala je uspravljena onog ledenog zimskog jutra, stvarajući ljeto svakim dahom svojih moćnih ispušnih cijevi.

Raketa je mijenjala klimu, i za kratko vrijeme čitavim je krajem zavládalo ljeto.

YLLA

Februar 1999

Imali su kuću od kristalnih stupova na planetu Marsu, na rubu praznog mora: svakog se jutro moglo vidjeti kako gospođa K jede zlatne plodove što su rasli na kristalnim zidovima; ili kako čisti kuću pregrštima magnetična praha, koji je privlačenjem pokupio svu prašinu, a zatim se izgubio u toplom vjetru.

Poslijepodne, kad je fosilno more bilo toplo i nepokretno, a čokoti vinove loze u dvorištu ukočeni, dok je daleki marsovski koštani gradić bio uvučen u se te nijedan stanovnik nije ni nosa promolio kroz vrata — moglo se vidjeti kako sam gospodin K u svojoj sobi čita metalnu knjigu s izbočenim hijeroglifima, preko kojih prelazi prstima kao da svira harfu. Na dodir njegovih prstiju, iz knjige je pjevao glas, mekan glas iz davnine, koji je pričao pripovijesti o vremenu kad je more kotrijalo svojim obalama crvenu paru, i kad su pređi bacali u bitku oblake metalnih kukaca i električnih pauka.

Već je dvadeset godina kako gospodin i gospođa K žive na rubu mrtvog mora; njihovi su pradjedovi živjeli u istoj kući, koja se okretala slijedeći putanju Sunca, kao suncokret, već deset stoljeća.

Gospodin i gospođa K nisu bili stari. Imali su lijepu brončanu put pravih Marsovaca, oči kao zlatnike, a glas blag i milozvučan. Nekada su voljeli slikati pomoću kemijske vatre, plivati kanalima u godišnja doba, kad su ih čokoti loze napajali zelenim sokovima; rado su ćaskali sve do zore kraj portreta koji su plavo fosforescivali u dvorani za razgovore.

Više nisu bili sretni.

Toga je jutro gospođa K stajala između stupova prisluškujući kako se uzvitlani pustinjiski pijesak topi u žuti vosak i talasa se na horizontu kao da bježi.

Nešto se imalo dogoditi.

Ona je čekala.

Promatrala je plavo nebo Marsa, kao da će se onog časa skupiti u se, zgrčiti se i baciti na pijesak neko blistavo čudo.

Ništa se nije dogodilo.

Umorna od čekanja počela je šetati između zamagljenih stupova. Blaga je kiša izbijala s vrhova tankih stupova osvježavajući užareni

zrak i blago je škrepeći. U žarke dane pozivalo je to na šetnju u blizini vodopada. Tanki mlazovi svježeg vode ljeskali su se na podu kuće. Čula je u daljini muža, kako bez prestanka igra na svojoj knjizi; njegovi se prsti nisu nikada umarali od starih napjeva. Tiho je željela da je on jednog dana opet dotiče i miluje kao malu harfu, bar toliko vremena, koliko svoje nemoguće knjige.

Ali ne!

Nepримjetno slegne ramenima puna razumijevanja i praštanja. Vjeđe joj se polako spustiše nad zlatne oči.

Još uvijek mlade ljude brak je činio starima i familijarnima. Zavali se u naslonjač, koji se uvijao da bi obuhvatio njene oblike kako god se ona pomicala. Sklopi s naporom oči. Bila je nervozna.

San se pojavio.

Njeni tamni prsti zadrhtaše, uzdigoše se i stegoše u praznini.

Trenutak zatim digla se, zadihana i smućena. Brzo se ogledala kao da je očekivala nečije blisko prisustvo. Zatim kao da se razočarala. Prostor između stupova bio je prazan.

Muž joj se pojavi u trokutnim vratima.

— Ti si zvala? — zapita je mrzovoljno.

— Nisam! — uzvikne ona.

— Učinilo mi se da sam te čuo kako plačeš!

— Zaista? Napola sam zaspala i sanjala.

— Usred bijela dana! To ti se ne događa često!

Uspravila se, kao da ju je san bio udario usred lica.

— Čudno! — mrmljala je. — Vrlo čudno. Taj san!

— No?

Očigledno je želio da se vrati svojoj knjizi.

— Sanjala sam o nekom čovjeku.

— O nekom čovjeku?

— O nekom vrlo visokom čovjeku. Gotovo metar osamdeset i pet!

— Smiješno, div, čudovišni div!

— Pa ipak — reče ona tražeći riječi. — Izgledao je posve normalan.

Usprkos svojoj visini. Imao je . . .

ah, znam dobro da ćeš me smatrati budalastom... imao je plave oči!

— Plave oči? Gospode bože! — klikne gospodin K. — O čemu ćeš sanjati naredni put? Pretpostavljam da je imao crnu kosu?

— Kako si pogodio? — Uzbudila se.

— Izabrao sam najnevjerojatniju boju — odgovori on hladno.

— Pa ipak je istina. Bila je crna. A imao je kožu vrlo bijelu; ah, bio je nadasve neobičan! U nekoj čudnoj uniformi. Sišao je s neba i govorio mi vrlo ljubazno!

Nasmiješila se.

— Sići s neba, kakve li budalaštine!

— Stigao je u nekom metalnom predmetu koji se ljeskao na suncu.

— Zatvorila je oči da se sjeti oblika.

— Sanjala sam o nekoj sjajnoj napravi koja je prešla preko neba poput novčića bačena u zrak; najednom je postala golema i spustila se polako na tlo. Neka vrsta dugog stroja, posrebrna, nepoznata. Zatim su se otvorila vrata na boku srebrne naprave, div je izašao.

— Da malo više radiš, ne bi tako ludo sanjala!

— Ali, bila sam zadovoljna — odgovori ona. — Nisam nikada mislila da bih mogla imati toliko mašte: crna kosa, plave oči i bijela koža! Čudan neki čovjek ... a ipak tako lijep!

— Požudne misli!

— Kako si neugodan! Nisam ga hotimice izmislila! Njegova mi se slika našla u duhu dok sam drijemala. Bilo je to tako nenadano, tako se razlikovalo od svega. Gledao me i govorio: »Došao sam svojim brodom s Trećeg planeta. Ime mi je Nathaniel York!«

— Kakvo je to glupo ime; ta to uopće nije ime!

— Naravno da je glupo, jer je to bio san — objasni ona blago. — Zatim je rekao: »To je prvi međuplanetarni let. Samo smo nas dvojica u brodu, moj prijatelj Bert i ja!«

— Opet glupo ime!

— Govorio je: »Dolazimo iz jednog grada na ZEMLJI; to je ime našeg planeta.« ZEMLJA, to je riječ koju je izgovorio. Upotrebljavao je drugi jezik, pa ipak sam ga razumjela. U svijesti. Telepatija, vjerojatno.

Gospodin K se okrene. Ona ga zaustavi jednom riječi:

— Yll? — reče mirnim glasom. — Zar se nikad nisi zapitao, ima li živih bića na Trećem planetu?

— Na Trećem planetu život je nemoguć — izjavi suprug strpljivim tonom. — Naši su učenjaci utvrdili da je njihova atmosfera odviše bogata kisikom!

— Ali, ne bi li bilo uzbudljivo kad bi ondje bilo stanovnika? Pa da putuju prostorom nekom vrstom brodova?

— Doista, Yllo! Znaš da prezirem te emocionalne jadikovke! Prihvatimo se svaki svog posla.

Dan se spuštao kraju, kad je ona počela pjevuckati hodajući među stupovima iz kojih je sipila kiša.

Ponavljala je neumorno isti napjev.

— Kakva je to pjesma? — otresito će napokon njezin muž prilazeći sjedištu za vatrenim stolom.

— Ne znam. — Ona podiže oči zbunjena i stavi dlan na usta, s nevjericom na licu. Sunce je zalazilo.

Kako se stao hvatati sumrak, kuća se sama zatvarala kao golem cvijet.

Vjetar prostruji između stupova.

Srebrnasta lava na vatrenom stolu u užarenoj udubini poče da ključa.

Vjetar je mrsio njenu crvenu kosu šapćući joj u uho. Stajala je šutljivo promatrajući udaljene i mračne dubine mora kao da se nečeg prisjeća. Zlatne oči bile su joj potamnjele i vlažne od suza. »Napijaj mi samo očima i ja ću ti nazdraviti svojim...« pjevala je mekim, slatkim i tihim glasom. »Ili utisni cjelov na čašu i ja u njoj ne ću tražiti vina...«

Sada je pjevušila i pokretala polako ruke na vjetru, sklopljenih očiju. Završila je pjesmu. Bila je to vrlo lijepa pjesma.

— Nisam još nikada čuo taj napjev. Ti si to izmislila? — pitao je on gledajući je oštro.

— Ne... da... ne, ne znam doista. — Oklijevala je, zapanjena. — Čak ni riječi ne razumijem. Na nekom su stranom jeziku.

— Kojem jeziku?

Sasvim pometena stavljala je komade mesa u rastaljenu lavu.

— Ne znam.

Čas kasnije izvadila je meso i servirala mužu pečenje na tanjiru.

— Samo mi je neka luda ideja pala na pamet, to je sve... mislim. Ne znam zašto!

Nije prozborio ni riječi. Gledao ju je kako stavlja meso u vatrenu posudicu što je pucketala. Sunce je zašlo. Polako, vrlo polako, noć je punila sobu, utapajući stupove i njih dvoje, kao da se crno vino

izlijeva sa stropa. Samo je odsjaj srebrnaste lave osvjetljavao njihova lica. Ponovo je počela pjevušiti čudnu pjesmu.

On naglo skoči sa sjedala i bijesno napusti sobu.

Kasnije, je sam završio večeru. Digao se, protegnuo, pogledao ženu i predložio joj zijevajući:

— Da uzmemo plamene ptice te skoknemo do grada i pogledamo neku predstavu?

— Govoriš li ozbiljno? — upita ona. — Osjećaš li se dobro?

— Ne vidim šta je u tome neobično!

— Ali nismo bili već šest mjeseci ni na kakvoj priredbi.

— Ideja mi se učinila dobrom.

— Odjednom si ljubazan.

— Oh, molim te — reče on razdraženo. — Hoćeš li poći ili nećeš?

Ona pogleda bijelu pustinju. Dva Mjeseca blizanca dizahu se. Svježja je voda tekla bešumno između njezinih nožnih prstiju.

Uhvati je gotovo nevidljiva drhtavica. Htjela je da ostane tu, da sjedi bez pokreta, tiho, sve dok se ne pojavi ono nešto, nešto očekivano cijelog dana, nešto čemu se nadala da se ne mora, ali se može javiti. Odlomci napjeva prođoše joj glavom.

— Ja ...

— Bit će to dobro za tebe — požurivao je. — Hajde, idemo!

— Umorna sam — reče ona. — Druge večeri!

— Evo ti šal. — Pruži joj bočicu. — Već mjesece nismo nikuda izlazili.

— Ti jesi, dvaput nedjeljno u Xi — reče ona ne pogledavši ga.

— Poslovi — reče on.

— Ah? — mrmljala je za sebe.

Iz bočice se prospe tekućina, raširi se u plavu maglu i valovito se ovije oko njezina vrata.

Plamene ptice su čekale, ljeskale se na finom pijesku, sjajnom poput ugljene žeravice. Bijela gondola pričvršćena o ptice s tisuću zelenih vrpca lebdjela je u blagom noćnom povjetarcu.

Ylla sjede u gondolu. Muž izusti neku riječ, i priljubnjene ptice se uzdigoše prema crnom nebu. Vrpce se napeše i gondola uzleti. Ispod nje klizne pijesak uz laganu škripu.

Plave planine su promicale, promicale, iza njih je ostala kuća, stupovi iz kojih je tekla voda, cvijeće u kavezu, knjige što pjevaju, tlo

sa žuborenjem potočića.

Nije gledala muža. Slušala je kako uzvikuje naredbe pticama, koje su hrlile uvis kao tisuće iskara, kao snop narančastih raketa bačenih u nebo; tako su vukle gondolu kao ružinu laticu i jurile s vjetrom.

Nije gledala geometrijske skelete mrtvih gradova kako se pružaju ispred njih, ni stare prazne kanale pune snova.

Letjeli su preko presušenih rijeka i jezera, poput Mjesečeve sjene, poput plamene baklje.

Gledala je samo u nebo. Muž je počeo govoriti. Ona je promatrala nebo.

— Jesi li čula što sam rekao?

— Što?

On uzdahne.

— Mogla bi malo pripaziti!

— Razmišljala sam.

Nikada nisam stekao dojam, da te priroda zanima, ali večeras mi se čini da te nebo zaista privlači.

— Vrlo je lijepo.

— Mislio sam — reče muž polako — ne bih li večeras pozvao Hulla. Htio bih mu govoriti o mogućnosti da proboravimo, ah, osam dana, ne više, na Modrim planinama. To mi je samo palo na pamet!...

— Modre planine!

Držeći se jednom rukom za rub gondole ona se živahno okrene prema njemu.

— Ah, to je samo prijedlog!

— A kada bi htio da pođemo? — reče ona drhteći.

— Mislio sam da bismo mogli poći sutra ujutro. Pa znaš, rani polazak i sve ostalo — reče on neizvjesno.

— Ali mi nikad ne odlazimo rano u ovo godišnje doba!

— Jedanput... to ne znači uobičajiti... pomislio sam ... — on se nasmjehne. — Prijalo bi nam da promijenimo zrak. Malo mira i počinka, znaš... Zapravo, ti nisi ništa posebno predvidjela? Dakle idemo, slažeš se?

Ona uhvati dah i nakon male stanke odvraća:

— Ne!

— Što? — uzviknuo je tako, da su se ptice trgle. Gondola poskoči.

— Ne — reče ona odlučno. — Odlučila sam da ne idem!

On je pogleda. Šutnja se uvuče među njih. Okrenula mu je leđa.

Ptice nastaviše letom poput tisuću luči bačenih u vjetar.

U zoru Sunce između kristalnih stupova započne raspršivati maglu, koja je pridržavala Yllu dok je spavala. Cijele je noći bila u neizvjesnosti, iznad tla, lebdeći na nekom sagu magle, koju su rasprostirali zidovi čim se pružila da se odmori. Cijele noći spavala je na toj nijemoj rijeci kao barka na tihoj struji.

Sada su se magle polako razilazile i spuštale. Napokon, Ylla se našla na pragu buđenja.

Otvori oči. Njezin se muž uspravio nad njom. Promatrao ju je, kao da se tu usadio već sate, vrebajući.

Nije znala zašto, ali se osjećala nesposobnom da ga gleda u lice.

— Opet si sanjala! — reče on. — Govorila si naglas, nisam mogao spavati zbog toga. Doista mislim, da bi morala poći liječniku.

— Neće to biti ništa!

— Neumorno si brbljala u snu!

— Zbilja? — uspravi se ona.

Svitalo je i bilo je hladno u sobi. Još je uvijek ležala i kupala se u sivkastoj svjetlosti.

— O čemu si sanjala?

Morala je za tren razmisliti da bi se sjetila.

— O brodu. Opet je sišao s neba i pristao. Div je izašao, prišao mi i razgovarao sa mnom. Šalio se i smijao. Bilo je vrlo ugodno.

Gospodin K dotakne jedan stup. Vodoskok tople vode prsne, sav u pari, i odagna hladnoću iz sobe.

Lice gospodina K-a bilo je beščutno.

— Pa onda — nastavi žena — taj mi je čovjek s tim čudnim imenom, Nathaniel York, rekao, da sam lijepa i... poljubio me!

— Ha! — uzvikne muž okrenuvši se silovito i stežući čeljusti.

— Pa to je samo san — reče ona veselo.

— Onda zadrži za sebe svoje glupe vjetrogonjaste sne!

— Ponašaš se kao dijete! — Ona ponovo legne na zaostale kolute kemijske magle. Nakon nekog vremena poče se tiho smijati.

— Javljaju mi se i drugi detalji mog sna — prizna.

— Pa pričaj mi... dakle, pričaj! — navaljivao je.

— Yll, kakav si ti prljav karakter!

— Reci mi to odmah — navaljivao je. — Nemaš pravo da bilo što sakrivaš preda mnom.

Mračnog lica, napetih crta, nadvio se nad njom.

— Takvog te nisam nikad vidjela — reče ona, napola povrijeđena, napola zainteresirana. — Posve jednostavno, taj Nathaniel York mi je govorio... eto, govorio je da će me odnijeti u svoj brod, uzletjeti na nebo i odvesti me na svoj planet. Smiješno je, i ništa više!

— Smiješno, vidi, molim te — gotovo je urlao. — Trebalo bi da se čuješ kako si mu laskala, govorila, pjevala s njim .. . cijelu noć; bogovi, da, trebala bi da se čuješ!

— Yll!

— Kada treba da aterira? Kada će stići na svojoj proklesoj spravi?

— Yll, ne viči toliko!

— Vikat ću ako mi se bude svidjelo! — Nagnuo se nad nju, ukočen.

— I u tom snu ... — zgrabi je za zglavak... — zar brod nije pristao u Zelenoj dolini? Odgovori!

— Ali... da ...

— A stigao je danas popodne, zar nije tako?

— Da, da, mislim da, ali samo u snu!

— Dobro — odbaci joj naglo ruku. — Dobro činiš što ne lažeš. Čuo sam sve što si pričala u snu.

Govorila si čak o dolini i o satu.

Teško dišući posrtao je između stupova poput čovjeka zaslijepljena munjom. Polako je dolazio k sebi.

Ona ga je promatrala kao da je poludio. Napokon ustane i priđe mu.

— Yll — prošaptala je.

— Meni je posve dobro.

— Bolestan si.

— Nisam — umorno se nasmiješi. — Samo djetinjast. Oprosti mi, draga. — Odgurne je grubo. — U posljednje sam vrijeme mnogo radio. Žao mi je. Trebalo bi da malo prilegnem ...

— Bio si tako uzbuđen.

— Sada mi je već posve dobro. Odlično. — Smirivao se. — Zaboravimo to. Znaš li da sam jučer čuo jednu dosjetku o Uel. Moram ti je ispričati. Kako bi bilo da spremiš doručak, a ja ću ti pričati šalu. I ne govorimo više o svemu tome.

— Bio je to ionako samo san!

— Dakako, naravno! — Poljubi je makinalno u obraz. — Samo san!
U podne je Sunce žeglo s visina, i planine su treperile u svjetlosti.

— Zar ne ideš u grad? — upita Ylla.

— U grad? — on podigne lagano obrve

— Na taj dan uvijek ideš u grad.

Namjestila je neki cvijet u kavezu na njegovo podnožje. Cvijeće se uznemiri, otvarajući gladno žuta usta. On zatvori knjigu.

— Ne idem. Suviše je vruće i suviše kasno.

— Oh! — Ona završi pospremanjem i pođe prema vratima.

— Idem, vratit ću se uskoro!

— Samo trenutak! Kamo ideš?

Ona je hitro prekoračila prag.

— Idem da posjetim Pao. Pozvala me...

— Danas?

— Nisam je vidjela već odavno. To je sasvim blizu.

— U Zelenoj dolini, ako se ne varam?

— Da, samo nekoliko koraka, mala šetnja. Mislila sam... Ubrzala je korak.

— Žao mi je, vrlo mi je žao — reče on pohitavši da je vrati. Činilo se da je vrlo ljut zbog nečega što je zaboravio.

— Potpuno mi je izletjelo iz glave. Pozvao sam doktora Nlla, da dođe danas poslijepodne.

— Doktor Nlle? — Vratila se do vrata. On je primi za lakat i povuče unutra.

— Da!

— Ali Pao .. .

— Pao može da čeka, Ylla. Moramo primiti Nlla.

— Ali samo na nekoliko minuta . . .

— Ne, Yllo!

— Ne?

On potrese glavom.

— Ne! Uostalom, pješke je vrlo daleko do Pao. Treba prijeći preko cijele Zelene doline, proći kraj velikog kanala i zatim sići, zar nije tako? A bit će vrlo, vrlo vruće. Osim toga, doktor Nlle bit će očaran što će te vidjeti. Dakle?

Nije odgovorila. Htjela je da se spasi trčanjem. Bilo joj je da zaplače. Ipak, sjela je jednostavno na svoju stolicu, okretala je

polako prste i gledala ih praznim pogledom. Na licu joj se vidjelo da je zaskočena.

— Ylla? — mrmljao je. — Ti ćeš ostati tu, zar ne?

— Da — reče ona nakon duge stanke. — Ostat ću ovdje.

— Cijelo poslijepodne?

— Cijelo poslijepodne — reče sumornim glasom.

Pri kraju dana doktor Nlle nije se još pojavio. Yllin muž, činilo se, nije zbog toga bio naročito iznenađen. Kad je već bilo prilično kasno, promrmljao je nešto, prišao uzidanom ormaru i izvadio neko oružje zlokobnog oblika; bio je to dug, žućkasti valjak s obaračem. Na vrhu valjka nalazila se neka vrsta mijeha.

Okrene se. Na lice je stavio masku od posrebreneog metala, bezizražajnu masku, koju je nosio uvijek kad je htio sakriti svoje osjećaje; maska je dobro prijanjala uz linije njegovih plosnatih obraza, njegove brade i čela; svjetlucala je, dok je pregledavao opasno oružje u rukama.

Oružje je zujalo bez prestanka, kao kad kukci zuje. Iz valjka su mogli biti izbačeni rojevi pozlaćenih pčela uz piskav zvižduk. Bile su to strašne zlatne pčele, koje su bole, trovale i padale mrtve kao sjeme na pijesak.

— Kamo ćeš? — zapita ona.

— Što? — Slušao je divlje zujanje u mijehu.

— Kad je doktor Nlle već zakasnio, bio bih lud da ga i dalje čekam. Idem malo u lov. Ti se nećeš maknuti odavde, zar ne?

Posrebrene maska je zasjala.

— U redu!

— I reci doktoru Nllu da ću se vratiti. Malo ću loviti.

Trokutna vrata se zatvoriše. Yllovi koraci se polako izgubiše niz brežuljak. Vidjela ga je kako se udaljio prema Suncu, dok nije isčezao. Zatim se pozabavila magnetskim prahom i voćem koje je trebalo brati s kristalnih zidova.

Radila je energično i marljivo, ali je odjednom obuzme neka mlitavost; samu je sebe zatekla kako pjeva onu čudnu, tako lijepu pjesmu, gledajući u nebo iznad kristalnih stupova.

Zatim zadrža dah te čekaše stojeći nepokretno.

Ono se približavalo.

Moglo se dogoditi svakog trena. Bilo je tako nekako, kao za onakvih dana kad, u zatišju, očekuješ da naiđe neumitna oluja. Atmosfera postepeno oteža, dok se podneblje uzbuni nad krajem, sa skokovima vjetra, sjenama i oblacima. Pritisak se pojačava u ušima, i čovjek zastaje neodlučno, u očekivanju oluje što se sprema. Počinješ drhtati. Nebo postaje olovno i mračno, oblaci se zgusnu; planine poprimaju željeznu boju. Cvijeće u kavezu lagano stenje u predosjećanju. Osjećaš kako ti je kosa lagano zalepršala. Negdje u kući zidni glas najavljuje pjevuckajući: »Pažnja, pažnja, pažnja. . .«

Glasom utanjenim, kao kad voda kaplje na baršun.

A onda... oluja... Bljeskanje munja, tamne bujice i tmasta grmljavina survaju se i nestaju zauvijek.

Upravo je tako bilo i sada.

Spremala se oluja, iako je nebo bilo vedro. Moglo se očekivati sijevanje munja, a ipak nije bilo nijednog oblaka.

Ylla je bez daha hodala ljetnom kućom. Munje samo što nisu počele treskati. Grom će opaliti, pojavit će se oblak dima, zatim tišina, neki koraci u aleji. Netko pokuca na kristalna vrata, i ona pohita da otvori.

— Jadna Yllo! — grdila je samu sebe. — Zašto puštaš da tvoj dokoni mozak izmišlja obmane?

I tada, ono nešto se desilo.

Jara kao od požara prohuji zrakom; začuje se bijesna rika i zavijanje. Na nebu se pojavi metalni odsjaj.

Ylla krikne. Skoči među stupove i otvori širom vrata. Pogleda u planinu. Ali ondje nije bilo više ničega.

Već je naumila da potrči niz brežuljak, ali se predomisli. Nije se smjela maknuti iz kuće, ni otići bilo kuda. Doktor će joj doći u posjet, a muž će biti bijesan ako ona utekne.

Čekala je na pragu, zadihana, s pruženom rukom. Napeto je gledala prema Zelenoj dolini, ali ništa nije vidjela.

— Luda ženo! — vratila se. — Ti sa svojom maštom — mislila je. — Nije to bilo ništa drugo nego ptica, ili list, ili vjetar, ili riba u kanalu. Sjedi. Odmori se.

Sjela je.

Odjekne prasak. Suh, vrlo jasan. Strašno oružje s kukcima!

Naglo se uspravila. Pucanj. Dolazio je iz velike udaljenosti. Male smrtonosne pčele. Pucanj. Zatim drugi pucanj, jasan, hladan i dalek.

Tijelo joj ponovo uzdrhta i bez jasnog razloga ona se uspravi i počne vrištati, vrištati, kao da nikada više neće prestati. Divlje pretrči kućom i još jednom otvori širom vrata.

Jeka je malo zamirala.

Zatim potrči. Čekala je u dvorištu, mrtvački blijeda, čitavih pet minuta.

Napokon se lagano i spuštene glave vrati među stupove dotičući lagano rukom stvari, drhtavih usana.

Potom sjedne u vinskoj sobi, u kojoj se mračilo. Čekala je. Počela je brisati čašu od jantara krajem svoga šala.

Tada se izdaleka začuje bat koraka koji su škripali po finom šljunku. Ona se diže i ukoči usred tihe sobe. Čaša joj klizne iz ruku i razbi se u komadiće.

Koraci su oklijevali pred ulaznim vratima. Je li trebalo govoriti? Povikati: »Uđite, ah, uđite!«

Pođe naprijed nekoliko koračaja.

Koraci se uspeše stepenicama. Neka ruka okrene kvaku na vratima. Uprijevši oči u vrata, smiješila se.

Vrata se otvoriše. Ona se prestade smijati.

Bio je njezin muž! Njegova je srebrna maska svjetlucala tamnim sjajem.

On uđe u sobu te samo na tren pogleda Yllu. Zatim otvori pušku s mijehom, istrese odatle dvije mrtve pčele, osluhne kako su udarile o pod. Zgazi ih te odloži prazno oružje u kut. Dotle je Ylla, presavijena, bezuspješno nastojala pokupiti krhotine čaše.

— Što si uradio? — zapita ona.

— Ništa — reče on okrenuvši joj leđa, dok je dizao svoju masku.

— Ali puška ... Čula sam kako si pucao ... dvaput!

— Lovio sam, i ništa više. Od vremena do vremena to godi. Je li došao doktor Nlle?

— Nije.

— Vidi, vidi! — pucne odvratno prstima. — Pa da, sad sam se sjetio. On treba da dođe sutra popodne. Baš sam glup!

Sjedoše za stol. Gledala je hranu, a da je nije ni dotakla.

— Što ne valja? — zapita on ne dižući oči s kipuće lave u koju je spustio meso.

— Ne znam. Nisam gladna.

— Zašto?

— Ne znam. Zato.

Vjetar se dizao visoko na nebu. Sunce je zalazilo. Soba joj se učini vrlo malom i iznenada ledenom.

— Nastojala sam da se sjetim — reče ona u tišini gledajući svog muža, nepristupačnog, krutog, s onim svojim zlatnim očima.

— Da se sjetiš? Čega? — reče on pijuckajući vino.

— One pjesme. One lijepe pjesme.

Zatvori oči i zapjevuši, ali to ne bijaše ona pjesma.

— Zaboravila sam je. A ipak, zapravo, nisam htjela da je zaboravim. Voljela bih da je se sjećam cijelog života.

Počela je mahati rukama kao da bi joj ritam pokreta mogao pomoći da se sjeti. Zatim se zavali u naslonjač.

— Ne mogu se sjetiti! — i udari u plač.

— Zašto plačeš? — zapita je on.

— Ne znam. Ne znam, ali ne mogu sebi pomoći. Žalosna sam bez razloga. Plačem bez razloga, ali, eto, plačem!

Obujmi glavu rukama; ramena su joj se tresla grčevitim pokretima.

— Sutra će to proći — reče on.

Ona ne podiže oči prema njemu.

Vidjela je samo praznu pustinju, zvijezde koje su počele svjetlucati na crnom nebu. Čula je izdaleka mrmor vjetra koji se dizao, i lagano zapljuskivanje vode u dugim kanalima.

Sklopi oči drhtureći.

— Da — reče. — Sutra će to proći!

LJETNA NOĆ

August 1999

U kamenim galerijama ljudi su se skupljali u hrpe i skupine, pomičući se, uvirući u sjene među plavim brežuljcima.

Blijeda večernja svjetlost padala je sa zvijezda i sjajnih Mjeseca, blizanaca Marsovih.

S onu stranu mramornog amfiteatra, u mračnim daljinama, prostrla su se mala naselja i vile, nepokretne vode pružale su se poput srebrnastih stolnjaka, a kanali su svjetlucali s jednog horizonta do drugog.

Bilo je to ljetno veče na mirnom i blagom planetu Marsu.

Na zelenim vinskim kanalima krstarili su gore dolje ljupki brodići poput brončanih cvjetova.

U dugačkim beskrajnim naseljima, koja se uvijahu kao zaspale zmije između brežuljaka, ljubavnici ležahu na posteljama svježe noći šapućući bezbrižno. Nekoliko djece još je trčalo uličicama u svijetlu baklji, a zlatni pauzi u njihovim rukama pleli su koprene od paučine. Tu i tamo spremali su kasne večere za stolovima, na kojima je srebrnasta lava pišteći vrela. U amfiteatrima stotinjak gradova, na hemisferi utonuloj u noć planeta, smeđi Marsovci zlatnih očiju skupljali su se dokono i promatrali pozornicu gdje su muzičari proizvodili struje spokojnog sklada, koji je lebdio u mirnom zraku kao miris cvijeća.

Na jednoj je sceni jedna žena pjevala. Nemir prostruji publikom. Ona prestade pjevati, stavi ruku na grlo, dade znak muzičarima, i oni nanovo počеше.

Muzičari su svirali, a žena je pjevala; ovaj put je publika dahnula i nagnula se naprijed; neki se ljudi iznenađeno uspraviše, a leden dah prostruji amfiteatom. Jer ta je žena počela pjevati neku čudnu i strašnu pjesmu. Uzalud je pokušavala zaustaviti riječi koje su joj navirale na usta.

*Poput noći podneblja jasna
I zvjezdana neba, išla je krasna,
I svu su dražest svijetla i sjene
Sjedinili obraz i oči njene ...*

Pjevačica je rukama začepila usta i stala preneražena.

— Odakle stižu te riječi? — pitali su muzičari.

— Odakle ta pjesma?

— Kakav je to jezik?

I kad počeše ponovo duhati u svoje zlatne trube, čudna se muzika nastavi; plovila je lagano iznad slušalaca, koji su se sada digli na noge i glasno govorili.

— Što te spopalo? — pitali su muzičari jedan drugoga.

— Gdje si našao tu pjesmu?

— A ti, što ti sviraš?

Sva zaplakana žena pobježe sa scene. Slušaoci su napuštali amfiteatar.

Posvuda, u svim uznemirenim gradovima Marsa, dogodilo se slično. Oborio se hladan val, kao lavina novog snijega.

U mračnim ulicama, ispod baklji, djeca su pjevala:

*S prozora viče Michelova majka,
jer je mačku izgubio...*

— Ha, djeco! — čuli su se povici. — Odakle vam ta pjesma? Gdje ste je naučili?

— Upravo smo je izmislili... najednom. Riječi ne razumijemo.

Vrata su zalupila. Ulice su se praznile.

Iznad okolnih planina digla se zelena zvijezda.

Svuda na onoj strani Marsa koja je utonula u noć, ljubavnici su se budili i slušali svoje ljubavnice koje su u tami pjevušile.

— Kakva je to melodija?

I u hiljadama kuća, usred noći, žene su se budile s vikom. Morali su ih smirivati, dok su im suze potokom tekle niz obraze.

— Hajde, hajde! Ta spavaj! Što se dogodilo? Ružno si sanjala?

— Ujutro će se dogoditi nešto strašno!

— Ništa se ne može dogoditi. Sve je kod nas u najboljem redu!

Slijedili su histerični jecaji.

— Tu je, to se približava, približava se sve više i više!

— Ne može nam se ništa dogoditi! Kakve li ideje? Hajde, spavaj! Spavaj!

Histerično jecanje.

— Približava se. Sve je bliže, bliže, bliže!

Prije zore sve je bilo mirno na Marsu, tako mirno kao što je dno tamnog i svježeg studenca. Zvijezde su svjetlucale u kanalima; umotana djeca spavala su dišući pravilno, stisnuvši čvrsto svoje zlatne pauke; ljubavnici su spavali zagrljeni; Mjeseci su zaspali, baklje se ohladile, a kameni amfiteatri opustjeli.

Tišinu je — upravo prije svitanja — narušio noćni stražar u nekoj pustoj ulici: pjevušio je neku čudnu pjesmu . . .

LJUDI SA ZEMLJE

August 1999

Tko bio da bio, taj što je lupao na vrata, čvrsto je odlučio da ne ustukne.

Gospoda Ttt naglo otvori vrata.

— Što želite?

— Vi govorite engleski! — Čovjek koji je tu stajao, bio je zapanjen.

— Govorim kako govorim — reče ona.

— Savršeni engleski! — Bio je u uniformi. S njim su bila još tri čovjeka; sva trojica užurbani, nasmiješeni i veoma prljavi.

— Dakle, što želite? — upita gospođa Ttt.

— Vi ste Marsovka! — Čovjek se smiješio. — To vam ime vjerojatno ništa ne kazuje, jer izraz potječe sa Zemlje.

Pokaže glavom svoje pratioce.

— Dolazimo sa Zemlje. Ja sam kapetan Williams. Prije nekoliko trenutaka pristali smo na Marsu. Mi smo Druga ekspedicija. Bila je poslana i Prva, ali ne znamo što se s njom dogodilo. Uostalom, mi smo tu. I vi ste prva Marsovka koju smo sreli!

— Marsovka? — upita ona podigavši obrve.

— Oprostite, vi živite na četvrtom planetu, računajući od Sunca. Točno?

— Svakako — okosi se ona pažljivo ih promatrajući.

— A mi dolazimo sa Zemlje — reče on pritisnuvši zdepastom crvenom šakom svoje grudi. — Je li tako, momci?

— Tako je, kapetane — rekoše oni u zboru.

— Nalazite se na planetu Tyrru — prozbori ona. — Ako vas zanima njegovo ime.

— Tyrr, Tyrr. — Kapetan se gušio od smijeha. — Krasno ime! No odakle, valjana ženo, govorite tako dobro engleski?

— Ja ne govorim, ja mislim — reče ona. — Telepatija! Doviđenja! — završi i zalupi vratima.

Trenutak kasnije nesnosan čovjek stade ponovo lupati. Ona opet naglo otvori vrata.

— Što još želite?

Čovjek je još jednako tu stajao. Pokušao je da se smiješi, ali je izgledao zbunjen. Pruži ruke:

— Mislim da ne shvaćate ...

— Što?

— Mi dolazimo sa Zemlje! — gledao ju je začuđeno.

— Nemam vremena — reče ona. — Zauzeta sam danas kuhanjem, da se ne govori o pospremanju, šivanju i ostalom. Jamačno želite vidjeti gospodina Ttt-a, on je gore u svojoj radnoj sobi.

— Da — reče čovjek sa Zemlje zbunjeno žmigajući očima. — Voljeli bismo svakako vidjeti gospodina Ttt-a...

— On je zauzet. — I ponovo mu zalupi vratima pred nosom.

Ovaj je put čovjek lupao na vrata s mnogo manje obzira.

— Molim vas! — poviče zakoračivši preko praga kad su se vrata ponovo otvorila. — Kakav vam je to način ophođenja s posjetiocima!

— Ovo je čista kuća! — usklikne ona. — Prostak! Gubite se odavde! Ako hoćete ući u moju kuću, očistite najprije svoje čizme.

Čovjek obeshrabreno pogleda u svoje blatne čizme.

— Nije sada čas za takve sitnice — reče. — Mislim da bi trebalo da proslavimo događaj.

Mjerio ju je dugim pogledom, kao da je to imalo biti za nju dovoljno da shvati o čemu se radi.

— Ako su moji kristalni mlinci pali u peć vašom krivicom — poviče ona — umlatit ću vas batinom! — I odbrza da baci pogled na užarenu pećicu. Zatim se vrati zajapurena lica.

Oči su joj bile oporo žute boje, koža baršunasto smeđa; bila je sitna i živahna, kao neki insekt.

— Čekajte ovdje — reče odsječnim i metalnim glasom. — Idem da vidim, može li vas gospodin Ttt primiti na trenutak. Zapravo, u kojoj stvari?

Čovjek zvučno opsuje, kao da mu je slomila ruku udarcem čekića.

— Recite mu da dolazimo sa Zemlje i da to dosad nitko nije učinio!

— Što nitko nije učinio? — Mahnula je svojom smeđom rukom. — Uostalom, nije važno. Odmah ću se vratiti.

Šum njezinih koraka odjekne u kamenoj kući. Vani je blistalo ogromno plavo Marsovo nebo, nepomično kao dubine nekog toploga mora. Marsovska se pustinja žarila kao prehistorijski zemljani lonac, a zrak je titrao od vrućine.

Mala je raketa ležala na vrhu obližnjeg brežuljka. Široki tragovi vodili su od nje do vrata kamene kuće.

S kata su odjekivali živi glasovi. Ljudi na pragu kuće su se pogledavali, topćući nogama, palaca zataknutih o pojas, bubnjajući prstima po svojoj kožnatoj opremi.

Gore je bjesnio neki muški glas. Ženski je glas odgovarao istim tonom. Prošlo je četvrt sata. Ljudi počеше ulaziti i izlaziti kroz kuhinjska vrata, ne znajući što da čine.

— Hoćemo li zapaliti? — upita netko od posade.

Jedan od njih izvadi kutiju cigareta, i svi zapališe. Polako su ispuhivali oblake blijedog dima. Popravljali su uniforme, ispravljali ovratnike. Na katu su još bučili glasovi.

Vođa posade pogleda na sat.

— Dvadeset i pet minuta — reče. — Šta to naklapaju toliko?

Približi se prozoru i pogleda napolje.

— Vruć dan — reče jedan od ljudi.

— Itekako — odvrati drugi.

Vrućina je rasla na početku poslijepodneva i glasovi su se pretvarali u mrmljanje. Zatim utihnu. U kući zavlada grobna tišina. Ljudi su sada čuli samo svoje vlastito disanje. Jedan sat prođe u šutnji.

— Nadam se da nismo izazvali nezgodu — reče kapetan. Pokroči naprijed da baci pogled u salon.

Gospođa Ttt je bila tu, zalijevajući cvijeće što je raslo usred sobe.

— Znala sam da sam nešto zaboravila — reče ona kad je opazila kapetana. Zatim se uputi u kuhinju.

— Žao mi je. — Pruži mu komadić papira. — Gospodin Ttt je jako zauzet. — Nagne se nad peć.

— Uostalom, ne želi vas vidjeti gospodin Ttt, nego gospodin Aaa. Idite s ovim pisamcem do obližnje kuće, kraj modrog kanala, i gospodin će vas Aaa obavijestiti o svemu što vas zanima.

— Ne želimo nikakve obavijesti — odvrati kapetan nakrivivši svoje debele usne. — Mi već znamo.

— Imate papir, i što vam je još potrebno? — upita ona odlučno.

Odlučila je da ne izusti više ni riječi.

— Dobro — reče kapetan, oklijevajući da pođe. Ostao je na mjestu kao da je još nešto čekao. Izgledao je kao dijete što stoji pred praznim božičnim drvцем.

— Dobro — ponovi. — Hajdemo, momci.

Četiri se čovjeka opet nađoše u vrućoj obamrlosti poslijepodneva.

Pola sata kasnije, gospodin Aaa, koji je sjedio u svojoj biblioteci i pijuckao nekoliko gutljaja električnog plamena iz metalnog vrča, začuje glasove iz dvorišta popločenog kamenom. Nagne se na prozor i opazi četiri uniformirana čovjeka što ga šuteći promatrahu.

— Vi ste gospodin Aaa? — upitaše oni.

— Glavom.

— Gospodin Ttt nas je poslao k vama.

— Zašto je to učinio? — upita gospodin Aaa.

— Bio je zauzet.

— Gle, pa to je sramota! — reče gospodin Aaa sarkastično. — On možda sebi zamišlja da nemam drugog posla nego da se zabavljam s ljudima koji njega gnjave.

— To nije od bitne važnosti, gospodine! — poviče kapetan.

— Za mene jest, ako nemate ništa protiv toga. Imam mnogo da čitam. Gospodin Ttt je zaista bezobziran. Nije to prvi put što mi dosađuje. Prestanite mlatarati rukama, gospodine! Pustite da dovršim. Navikao sam da me slušaju kad govorim. Ili ćete me pristojno slušati ili preko mojih usana neće prijeći ni riječ.

Četiri su čovjeka zbunjeno tapkala u dvorištu, otvorenih usta. Kapetanu iskočiše žile na vratu, a na oči mu navriješe suze.

— Dakle — nastavio je svoje predavanje gospodin Aaa — mislite li da je ispravno od gospodina Ttt-a što je toliko neodgojen?

Četiri čovjeka razrogačiše oči na ovoj pustinjskoj vrućini.

— Dolazimo sa Zemlje — reče kapetan.

— Smatram to nepristojnošću s njegove strane — nastavljao je gospodin Aaa namrgođen.

— U raketi. Doputovali smo odande, sve dovde!

— Nije to prvi put, ne. Ttt zaista nema nimalo takta.

— Jednim potezom do Zemlje!

— Časna riječ, pozvat ću ga i odbrusiti mu što ga ide.

— Nas četvorica, ja i ova tri čovjeka, moja posada.

— Svršeno. Zvat ću ga. I to odmah.

— Od Zemlje. U raketi. Moji ljudi. Prošli smo svemirskim prostorom.

— Pozvat ću ga i dobro mu oprati glavu! — zaurla gospodin Aaa. — Nestade kao kakva lutka s pozornice. Čitavu minutu čuli su se bijesni glasovi na nekom čudnom mehanizmu.

Dolje su kapetan i njegova posada čeznutljivo pogledali unazad prema svojoj maloj raketi smještenoj na brežuljku, lijepoj, blistavoj, divnoj raketi.

Gospodin Aaa se pojavi na prozoru divlje trijumfirajući.

— Pozvao sam ga na dvoboj, sto mu bogova! Na dvoboj!

— Gospodine Aaa... — Kapetan ponovo započne mirno sve od početka.

— Ubit ću ga, razumijete li?

— Gospodine Aaa. Htio bih vam objasniti. Mi smo prevalili devedeset milijuna kilometara.

Gospodin Aaa po prvi put odmjeri kapetana. — Što ste kazali, odakle dolazite?

Kapetanovo lice obasja širok osmijeh. Napola okrenut prema svojim ljudima prošapće:

— Napokon smo tu!

Zatim se obrati gospodinu Aaa-u:

— Upravo smo prevalili devedeset milijuna kilometara. Od Zemlje!

— U tom razdoblju godine — reče gospodin Aaa zijevajući — to je samo sedamdeset i pet milijuna kilometara.

Podigne neko naizgled strašno oružje.

— Dobro. Treba sada da idem. Zadržite ovu budalastu ceduljicu, premda ne vidim u tome ništa korisno. Zatim prijedite ovaj brežuljak, potražite u gradiću lopr gospodina Iii-a i izložite mu svoj slučaj.

Ja pak idem da ga ubijem. Za vas nisam ni ja mjerodavan.

— Mjerodavan, mjerodavan! — blenuo je kapetan. — Kakva je mjerodavnost potrebna da se prime stanovnici Zemlje!

— Ne budite ludi! Svatko to zna! — Gospodin Aaa se sruči niz stepenice. — Doviđenja! — I trkom pojuri kroz dvorište.

Četiri su čovjeka ostala zaprepašćena. Napokon kapetan izusti:

— Ipak ćemo naći nekoga da nas sasluša.

— Možda bismo mogli otići i vratiti se kasnije — predloži jedan od posade neuvjerljivo. Da im damo vremena da pripreme doček.

— To nije loša ideja — promrmlja kapetan umorno.

Gradić je bio pun stanovnika koji su prolazili, ulazili, izlazili, pozdravljali se međusobno. Imali su zlatne maske, modre maske, purpurne maske, lijepe naizgled, maske sa srebrnim usnama i

brončanim obrvama, nasmijane i ozbiljne maske, već prema raspoloženju vlasnika.

Četiri se čovjeka, oblivena znojem, nakon dugog hoda zaustave i zapitaju neku djevojčicu, gdje se nalazi kuća gospodina Iii-a.

— Ondje — pokaže dijete glavom.

Kapetan, svečana izgleda, mirno poklekne jednom nogom i zagleda se u mlado i nježno lice.

— Djevojčice — reče — htio bih te nešto upitati. Posjedne je na koljeno, stavi blago njezine smeđe i sitne ruke u svoje velike šape, kao da će ispričati priču djetetu uz uzglavlje, izabirući strpljivo pogodne podrobnosti.

— Dakle, djevojčice, bilo je to prije šest mjeseci, kad je druga jedna raketa stigla na Mars. U njoj se nalazio čovjek imenom York, i njegov pratilac. Ne znamo što se s njima dogodilo. Možda su se razbili.

Došli su u raketi. Mi također. Trebalo bi da je vidiš! Tako velika raketa! Mi smo, dakle, Druga ekspedicija, i došli smo nakon Prve ... A stigli smo ravno sa Zemlje ...

Djevojčica i ne misleći oslobodi jednu ruku i stavi na lice zlatnu masku koja nije odavala nikakav izražaj. Zatim izvadi zlatnog pauka i pusti ga da padne na tlo. Kapetan je dotle nastavio da govori.

Pauk-igračka uspne se poslušno na koljeno djevojčice, koja ga promatraše, hladna pogleda, kroz otvore na svojoj maski. Kapetan blago strese djevojčicu i nastavi čvršćim glasom.

— Mi smo stanovnici Zemlje — reče. — Vjeruješ li mi?

— Da.

Djevojčica je promatrala svoje nožne prste kojima je povlačila po prašini.

— Sjajno!

Kapetan je uštine za ruku, napola odmilja, napola od želje da ona podigne oči.

— Mi smo sami sagradili svoju raketu. Vjeruješ li i to?

Djevojčica turi prst u nos.

— Da — reče.

— I. .. izvadi prst iz nosa, djevojčice ... ja sam kapetan, a ...

— Nikada, u čitavoj historiji, nitko još nije prošao svemirskim prostorom u velikoj raketi — izdeklamira mali stvor zatvorenih očiju.

— Divno! Odakle to znaš?

— Oh, telepatija...

Ona rastreseno obriše prste o svoje koljeno.

— I to te ne raduje? — usklikne kapetan. — Nisi zadovoljna?

— Bilo bi bolje da odmah posjetite gospodina Iii-a. Ona pusti igračku na tle.

— Gospodin Iii će biti vrlo zadovoljan da govori s vama. Ona naglo otrči, dok je pauk poslušno tapkao za njom.

Kapetan ostade u čučnju, prateći je pogledom, ispružene ruke, suznih očiju, razjapljenih usta.

Ostala su trojica stajala, nadilazeći svoje sjene. Pljunuli su na kameni pod.

Gospodin Iii im otvori vrata. Odlazio je na predavanje, no mogao im je posvetiti jednu minutu ako se požure i ukratko mu kažu što žele ...

— Tek malo pažnje — reče kapetan, iscrpen, crvenih očiju. — Dolazimo sa Zemlje, stigli smo u raketi, četvorica nas je, uračunavši i posadu. Iznureni smo, gladni smo, željeli bismo neko mjestance da spavamo. Voljeli bismo naći nekoga da nam dade ključ od grada ili nešto slično. Htjeli bismo nekome stisnuti ruku. Željeli bismo čuti da nam neko kaže »Bravo« ili »Čestitamo, momci!« Evo čitave naše priče.

Gospodin Iii je bio nervozan visok i mršav čovjek, s debelim staklima, modrim kao noć, na žutim očima. Nagnuo se nad svoj pisaći stol, udubio se u neke papire, motreći od vremena do vremena svoje goste prodirućim pogledom.

— Dobro. Nemam ovdje formulare... Bar mi se tako čini. — Prekopavši po ladicama svog pisaćeg stola nastavi: — Gdje sam ih samo zametnuo? — Zamisli se — Negdje jesu ... Ah, imam ih ... Evo!

Pruži im živahno papire.

— Naravno, treba da ih potpišete.

— Ne bismo li se mogli osloboditi svih tih tričarija? Gospodin Iii im dobaci mrk pogled.

— Kažete da dolazite sa Zemlje, zar ne? Dakle, treba da učinite samo jedno: da potpišete.

Kapetan se potpiše.

— Treba li da i moja posada potpiše?

Gospodin Iii pogleda kapetana, promotri ostalu trojicu i prasne u preziran smijeh.

— Oni da potpišu? Ha, ha! Prekrasno!

Oni! Ha, ha! Oni da potpišu? Suze mu navriješe na oči. Udario se po koljenu i savijao se gušeći se od hihota.

— Oni da potpišu! — reče digavši se od stola. Četiri čovjeka namršte obrve.

— Što je na tome smiješno?

— Oni da potpišu? — reče u jednom dahu gospodin Iii, malaksajući od smijeha. — Savršeno! Morat ću to ispričovijedati gospodinu Xxx-u.

Pregledao je potpisani formular, smijući se još uvijek.

— Čini mi se da je sada sve u redu. — Zatim potrese glavom. — Računajući tu i pristanak na eutanaziju, u slučaju da se takva odluka pokaže potrebnom — On pucne jezikom.

— Pristanak na što?

— Šutite. Imam nešto za vas. Držite. Uzmite taj ključ. Kapetan porumenje.

— To je velika čast.

— To nije ključ od grada, glupane! — zareza gospodin Iii. — Naprosto ključ od Kuće. Prođite hodnikom. Otvorite velika vrata na dnu, uđite i ponovo brižljivo zatvorite iza sebe. Možete ondje provesti noć. Ujutro ću poslati gospodina Xxx-a da vas vodi.

Kapetan sumnjičavo uzme ključ i ne makne se s mjesta gledajući u pod. Ni njegovi se ljudi nisu micali.

Činilo se kao da su izgubili svu krv i svu svoju raketnu groznicu. Bili su ispražnjeni, sasušeni.

— Onda? Što nije u redu? — upita gospodin Iii. — Što čekate? Što još hoćete? — Pogleda kapetana ispod naočari. — Hajde, govorite!

— Mislim da ne biste mogli... — pokuša kapetan. — Hoću da kažem... Napokon, pokušajte da ... se zamislite nad...

Nije mogao nastaviti.

— Radili smo veoma teško, napravili smo golem put. Možda biste naprosto mogli da nam stisnete ruku i kažete »Krasan podvig« ... Zar... ne vjerujete? — Izdao ga je glas.

Gospodin Iii kratko odmahne rukom i hladno se osmjehne.

— Čestitke, čestitke! — Potom im okrene leđa. — Sada moram reći. Poslužite se tim ključem.

Ne primjećujući više njihovu prisutnost, kao da su se isparili, gospodin Iii se muvao po sobi i spremio neke papire u torbu. Bio je u sobi još dobrih pet minuta, ne obrativši se ni jednom jedinom riječi zbunjenoj četvorici, koji su ostali tu, ukočeni, ugašenih pogleda, spuštenih glava, opuštenih ruku, klecajući koljenima.

Kad je gospodin Iii napuštao prostoriju, bio je veoma zaokupljen promatranjem svojih nokata.

Vukli su se uzduž hodnika, osvjetljena u sumornim i tihim poslijepodnevom, i stigli do velikih srebrnih i ulaštenih vrata. Otvore ih srebrnim ključem. Uđu, zatvore vrata i okrenu se.

Nalazili su se u prostranoj dvorani obasjanoj suncem. Skupine ljudi i žena sjedile su ili stajale pred stolovima i brbljale. Na štropot vrata pogledate četiri čovjeka u uniformama.

Jedan im se Marsovac približi i klimne im glavom.

— Ja sam gospodin Uuu —reče.

— A ja sam kapetan Jonathan Williams iz New Yorka, sa Zemlje — reče kapetan mlitavo.

Nenadano nastade u dvorani eksplozija. Od poklika i krikova tresli su se zidovi. Svi su skakali, mahali rukama i urlali od oduševljenja. Prevertali su stolove, natiskivali se, gurali. Napokon su šćepali četiri čovjeka sa Zemlje, podigli ih i ponijeli na ramenima. U općem zanosu, šest su puta svečanim korakom obišli čitavu dvoranu, poskakujući i pjevajući. Ljudi sa Zemlje bili su toliko zapanjeni, te je bilo potrebno da prođe dobar minut jahanja na tom talasavom moru ramena, dok se nisu počeli smijati i dozivati se.

— Oh! Pa to je odviše!

— To je život, momci! Bravo! Hura! Iju!

Veselo su namigivali jedan drugome, vrtjeli se, pljeskali rukama.

— Hip, hip!

— Hura! — prihvaćala je gomila.

Smjestiše ljude sa Zemlje na stol. Uurlanje prestade. Kapetan je gotovo udario u plač.

— Hvala! Hvala! To je lijepo.

— Pripovijedajte nam o sebi — ponuka ga gospodin Uuu. Kapetan se nakašlja. Iz gomile se čulo »Oh!«

i »Ah!«, dok je kapetan na dugo i široko pripovijedao. Predstavio je svoju posadu. Svaki je član održao malen govor i bio pozdravljen urnebesnim odobravanjem. Gospodin Uuu potapša kapetana po ramenu.

— Čovjek je sretan kad sretne drugog stanovnika sa Zemlje. I ja dolazim odande.

— Što je sad ovo?

— Ima nas ovdje mnogo sa Zemlje.

— Vi? Sa Zemlje? — reče kapetan razrogačivši oči. Ali. . . je li to moguće? Jeste li došli raketom? Zar se međuplanetarna putovanja obavljaju već stoljećima?

Bio je razočaran.

— Odakle ... iz kojeg kraja potječete?

— Iz Tuireola. Došao sam posredstvom duha svojega tijela, ima tome već puno godina.

— Tuireol. — Kapetan s naporom izgovori tu riječ. — Ne poznajem tu zemlju. I što mi tu pjevate o duhu svoga tijela?

Gospođica Rrr povladi sa čudnovatim smiješkom. Gospodin Www također, i gospodin Qqq, i gospodin Vvv.

— Ja dolazim s Jupitera — izjavi neki čovjek kočopereći se.

— A ja sa Saturna — reče neki drugi zasvijetlivši pakosno očima.

— Jupiter, Saturn — promrmlja kapetan, utučen.

Mir se uspostavio. Gomila ponovo sjede za svoje stolove, čudnovate prazne za ovu svečanu zgodu.

Njihove su žute oči blistale, a tamne su se sjene ocrtavale ispod njihovih jagodica. Kapetan po prvi put opazi da nema prozora. Činilo se da svijetlo isijava iz zidova. Bila su samo jedna vrata. Kapetan se naceri.

— Ne mogu dokučiti — reče. — Gdje bi na Zemlji mogao biti Tuireol? Kod Amerike?

— Amerika? Što je to?

— Nikada niste čuli za Ameriku? Kažete da dolazite sa Zemlje, a ni to ne znate!

Gospodin Uuu se ispravi bijesna pogleda.

— Zemlja je prekrivena morem, potpuno prekrivena morem. Nema ni palca zemlje. Znam to, jer sam odande došao.

— Samo čas — reče kapetan ponovo sjednuvši. — Vi imate savršen izgled Marsovca. Žute oči, smeđu kosu.

— Zemlja je sva prekrivena džunglom — reče gospođica Rrr ponosno. — Ja sam iz Orrija, sa Zemlje.

To je civilizacija u kojoj je sve izgrađeno iz srebra.

Kapetan stade naizmjenice promatrati gospodina Uuu-a, gospodina Www-a, gospodina Zzz-a, gospodina Nnn-a gospodina Hhh-a, gospodina Bbb-a. Vidio je kako se njihove oči skupljaju i šire na svijetlu, i kako su njihovi pogledi čas meki, čas tvrdi. Počeo je drhtati. Napokon se okrene prema svojim ljudima i mračno ih pogleda.

— Zna li kamo smo dospjeli?

— Kamo, kapetane?

— Nije to nikakvo primanje — izusti kapetan potišteno. — Nije to nikakav banket. Ti ljudi nisu nikada predstavljali nikakvu vladu. Dobiveni smo na prepad. Pogledajte njihove oči. Poslušajte ih!

Svi zadržase dah. U zatvorenoj sobi moglo se sada zapaziti samo neprekidno blijedo svjetlucanje očiju.

— Sada shvaćam — reče kapetan glasom koji kao da je dolazio iz daljine — zašto su nas opskrbili komadićima papira, zašto su nas slali od mila do nedraga, sve dok nas gospodin lli nije poslao na dno hodnika, s ključem da otvorimo i onda zatvorimo za sobom vrata. Zna li gdje se sada nalazimo?

— Gdje, kapetane?

— U ludnici — izusti kapetan s uzdahom.

Pala je noć. Mir je vladao u velikoj dvorani slabo osvijetljenoj izvorima nevidljivog svijetla u prozirnim zidovima. Četvorica ljudi sa Zemlje, sjedeći oko drvenog stola, šaputali su naslonjeni jedan na drugog, umornih lica. Na podu su u neredu ležali muškarci i žene. Ponekad bi se netko u nekom mračnom kutu naglo pokrenuo zamlativši rukama.

Svako pola sata jedan je od kapetanovih ljudi pokušao otvoriti srebrna vrata i zatim se ponovo vraćao za stol.

— Ništa se ne može učiniti, kapetane. Naprosto smo zatvoreni kao u mišolovci.

— Smatraju li nas oni zaista ludima, kapetane?

— Svakako. Zbog toga i potpuna odsutnost svakog oduševljenja pri dočeku. Oni su naprosto trpjeli nešto što za njih mora da je neka

vrsta psihoze, manje više česte. — Pokaže rukom mračne sjene pozaspalih oko njih. — Paranoici, od prvog do posljednjeg! Kako su nas lijepo primili! Za trenutak sam mislio — u kapetanovim se očima pojavi kratak bljesak — da se radi o pravom dočeku. Sva ta urlanja, pjesme i govori ... veoma uspjelo, zar ne? .. Bar za ono vrijeme dok je trajalo ...

— Što mislite kako će nas dugo držati ovdje, kapetane?

— Dok ne dokažemo da smo duševno zdravi.

— Bit će to lako.

— Nadajmo se.

— Niste baš uvjereni u to, kapetane?

— Zaista. Pogledajte tamo.

U nekom tamnom kutu čučao je čovjek, sam. Iz njegovih je usta izlazio blijedi plamen koji je poprimio oblike sitne gole žene. Ona je nečujno zaplovila u prazan prostor u kolutovima kobaltne pare, mrmljajući i uzdišući.

Kapetan zatim pokaže pokretom glave u drugi kut. Stojeći, jedna se žena upravo potpuno preobražavala. Najprije zatvorena u oblik kristalnog stupa, pretvorila se u zlatan kip, zatim u red sjajnih kedrova, da napokon poprimi oblike žene.

Svuda u dvorani muškarci i žene isparavali su sitne ljubičaste plamenove, koji su titrali i mijenjali oblike, jer noć je bila doba preobražaja i boli.

— Magija, vračanje — prošapće jedan od zemaljskih ljudi.

— Ne. Halucinacije. Oni nam saopćavaju svoje ludilo prikazujući svoje vizije. Telepatija. Autosugestija i telepatija.

— To vas uznemirava?

— Da. Ako nam se njihove halucinacije mogu činiti u tolikoj mjeri stvarne, nama ili bilo kome, ako su njihove halucinacije zarazne i gotovo nedvojbene, nije ni čudno što i nas smatraju ludima. Ako ovaj momak može isijavati divne modre ženice, a ona se žena pretvoriti u kristalni stup, što je logičnije nego da normalni Marsovci misle da smo mi svoju raketu izvukli iz naše psihe.

— Oh! — uzdahnuše ljudi u mraku.

Oko njih, u ogromnoj dvorani, modri su plamenovi i dalje šiktali i isparavali se. Mali demoni, od crvenog krzna trčali su među zubima

pozaspalih muškaraca. Žene su se pretvarale u svjetlucave zmije. Širio se neki miris životinjski, miris gmazova.

Kad je svanulo jutro, svatko je izgledao svjež, sretan i normalan. Nije u dvorani više bilo plamenova ni demona. Kapetan i njegovi ljudi čekali su pred vratima, u nadi da će se ona otvoriti.

Gospodin Xxx stigne otprilike četiri sata kasnije. Sumnjali su da je on čeka napolju, promatrajući ih najmanje tri dobra sata prije nego što je ušao i pozvao ih, zapovjedničkom kretnjom, neka ga slijede u njegovu malu radnu sobu.

Bio je to veseo i nasmijan čovjek, bar ako je vjerovati maski što ju je nosio i na kojoj je bio naslikan ne jedan, nego tri smiješka. No iza te maske čuo se glas mnogo manje nasmiješenog psihijatra.

— Dakle, na što se tužite?

— Da nas se smatra luđacima, kad mi to nismo.

— Naprotiv, ja ne smatram sve vas ludima — reče psihijatar mašući nekim štapićem pred kapetanovim nosom. — Ne. Samo vas gospodine. Ostali su samo sekundarne halucinacije.

Kapetan se udari po koljenu.

— Tu smo, dakle! — usklikne. — Zato je gospodin Iii prasnuo u smijeh kad sam mu predložio da i moji ljudi potpišu one papire.

— Da, gospodin Iii mi je to ispriповjedio.

Gospodin Xxx se diskretno nasmija kroz nasmiješenu pukotinu svojih isklesanih usta.

— Izvrsna šala. No gdje sam ono stao? Zaista, sekundarne halucinacije. Dolaze mi tako žene sa zmijama koje im izlaze iz ušiju. Kad ih izliječim, zmije nestanu.

— Bili bismo veoma zadovoljni da nas liječite. Započnite.

Činilo se da je gospodin Xxx iznenađen.

— Gle! — reče on. — Veoma se malen broj bolesnika želi liječiti... Upozoravam vas da je postupak veoma strog.

— Liječite nas! Uvjeren sam da ćete nas naći savršeno duševno zdravima.

— Čekajte. Moram se najprije uvjeriti da su vaši papiri u redu. — Pogleda neke spise. — Da. Znaite, slučaj kao što je vaš, zahtijeva specijalan postupak. Ljudi što ste ih vidjeli u dvorani, mnogo su jednostavniji slučajevi. Moram vas svakako upozoriti, kad se dođe na takav stupanj, s primarnim, sekundarnim, auditivnim, olfaktivnim i

labijalnim halucinacijama, da se ne govori o taktilnim i optičkim fantazmama, to je zaista zakučast problem. Treba tada pribjeći eutanaziji.

Kapetan pocrvenje i skoči.

— Slušajte, sad je toga dosta. Opipajte nas, provjerite naše reflekse, naša srca i tako dalje, i postavljajte nam pitanja.

— Imate potpunu slobodu govora.

Kapetan je govorio jedan sat. Psiholog je slušao.

— Nevjerojatno — mrmljao je. — Najbogatija onirična imaginacija koju sam ikada ustanovio.

— Dođavola, pokazat ćemo vam raketu! — zaurla kapetan.

— Volio bih da je vidim. Možete li je manifestirati u ovu sobu?

— Svakako. Ona je među vašim spisima, pod slovom R.

Gospodin Xxx veoma ozbiljno prelista papire. Zatim pusti neke negodujuće glasove i muklo zatvori dosje.

— Zašto ste mi kazali da gledam? Raketa nije nikada ovdje bila.

— Naravno, glupane! Šalio sam se. Šali li se luđak?

— Imate zanimljiv smisao za humor. Hajde, odvedite me do svoje rakete. Želio bih je vidjeti.

Bilo je podne. Po zamornoj vrućini stigoše do rakete.

— Vidim.

Gospodin Xxx se približi raketi i dodirne je. Metal zazveči.

— Mogu li se popeti unutra? — upita lukavo.

— Možete.

Gospodin Xxx nestane u aparatu i ostane dugo unutra.

— Zaboga, pa to prelazi sve granice! — mrmljaše kapetan grickajući nestrpljivo cigaretu. — Najradije bih se vratio na Zemlju i kazao čitavom svijetu da se ne uznemiruje zbog Marsa! Kakva sumnjičava i opaka bića!

— Imam dojam da je dobar dio njihova stanovništva šašav, kapetane. Možda odatle njihova sumnjičavost.

— Možda, no ipak me sve to prokleta ljuti.

Gospodin Xxx se izvuče iz rakete, pošto ju je pola sata pipao, kuckao po njoj, osluškiavao je, mirisao i oblizivao.

— Jeste li se dakle uvjerali? — drekne kapetan kao da je njegov sugovornik gluhi.

Psihijatar zatvori oči i počese se po nosu.

— To je najnevjerojatniji primjer osjetilne halucinacije i hipnotične sugestije što sam ga ikada susreo.

Dugo sam ispitivao vašu raketu, kako je nazivate. — Zakuca po trupu. — Čujem je. Slušna halucinacija. — Ponjuši je. — Mirišim je. Olfaktivna halucinacija proizišla iz osjetilne telepatije. —

Oblizne raketu. — Kušam je. Labijalna halucinacija. — Pruži ruku kapetanu. — Mogu li vam čestitati?

Vi ste psihotički genij! Obavili ste savršen posao! Posvemašnja projekcija slike vašega mentalnoga svijeta na psihu drugoga pomoću telepatije, bez oslabljivanja osjeta, takoreći je nemoguća. Moji se bolesnici uglavnom usredotočuju na vizualni plan, bolje reći, na kombinaciju vizualnog i auditivnog. Vi ste ostvarili potpunu sintezu! Vaše je ludilo divno, potpuno.

— Moje ludilo? — kapetan je bio vrlo blijed.

— Da, da. Prekrasno ludilo. Metal, kaučuk, aparati, živežne namirnice, odjeća, gorivo, oružje, ljestve, navrtnji, čavli, žlice. Deset tisuća različitih vrsta predmeta što sam ih primijetio na popisu u vašoj lađi.

Nikad nisam vidio tako cjelovitu raznolikost. Čak i sjene ispod ležaja, ispod svakog predmeta! Kakva moć koncentracije! A sve to, kako sam provjerio, ima miris, gustoću, ukus, zvuk. Dopustite da vas zagrlim.

Zatim ustukne.

— Zabilježit ću to sve u svojoj velikoj monografiji, govorit ću u marsovske Akademiji idućeg mjeseca!

Ali, promotrite sebe! Čak ste promijenili boju svojih očiju, one su plave umjesto da budu žute; svoju kožu, ona je ružičasta, a ne smeđa. I ta odjeća, i te ruke sa pet umjesto šest prstiju! Biološki preobražaj nastao zbog duševne neuravnoteženosti! A vaša tri prijatelja ...

On izvuče neku vrstu malog pištolja.

— Naravno, neizlječivo. Jadni, divni momče! Mrtav, bit ćete sretniji. Imate li kakvu posljednju želju?

— Čekajte, ne pucajte, zaboga!

— Nesretno biće! Dokrajčit ću bijedu koja te nagnala da stvoriš sliku te rakete i ove trojice ljudi. Ništa neće biti tako divno nego vidjeti kako će zajedno s tobom nestati i tvoji prijatelji, i tvoja raketa.

Napisat ću sjajnu raspravu o rastvaranju neurotičkih slika, nakon svog današnjeg iskustva.

— Dolazim sa Zemlje! Zovem se Jonathan Williams i ovi...

— Da, znam — reče gospodin Xxx dobroćudno i opali. Kapetan se sruši s tanetom u srcu. Ostala trojica stanu vikati. Gospodin Xxx ih je promatrao sa čuđenjem.

— Vi i dalje postojite? Pa to je veličanstveno! Halucinacije koje traju u vremenu i prostoru!

On uperi u njih svoje oružje.

— Dobro, raspršit ću vas pomoću straha.

— Ne! — zauraju tri čovjeka.

— Auditivni zahtjev usprkos čovjekovoj smrti — primijeti gospodin Xxx pokosivši tri čovjeka. Ležali su na pijesku, čitavi, nepomični. On ih nekoliko puta udari nogom. Zatim popipa raketu.

— Ona i dalje traje! Oni traju!

Počne pucati po leševima. Zatim se uspravi. Nasmiješena maska padne s njegova lica. Polako, lice gospodina Xxx-a se razvuče. Brada mu omlohavi. Oružje padne iz njegovih ruku. Pogled mu postane mutan i prazan. Podignutih ruku počne se okretati oko sebe, kao slijepac. Stade pipati mrtvace. Slina mu se skupljala u ustima.

— Halucinacije — mrmljao je izbezumljeno. — Okus, vid, miris, zvuk, dodir.

Zalamata rukama suznih očiju. Na ustima mu se pojavi pjena.

— Odlazite! — zaurala prema leševima. Odlazite! — zaurala prema raketi.

Zatim promotri svoje drhtave ruke.

— Zaražen ... — promrmlja divlje. — Žrtva prijenosa . . . Telepatija ... Hipnoza ... Sad sam ja lud.

Zaražen. Halucinacije sa svim svojim osjetilnim oblicima.

Ukoči se i potraži oružje oko sebe, mlitavih prstiju.

— Ima samo jedan lijek. Jedno jedino sredstvo da ih vidim kako odlaze: nestati.

Odjekne pucanj. Gospodin Xxx padne.

Četiri čovjeka ležala su mrtva na suncu, gospodin Xxx ondje gdje je pao. Raketa, položena na suncem osvjetljenom brežuljku, nije nestala.

Kad su je stanovnici grada predvečer otkrili, pitali su se, što je to. Nitko nije znao. Tako je bila prodana nekom trgovcu željezom i odvučena, da bi je razbili kao staro gvožđe.

Čitavu tu noć bez prestanka je padala kiša. Sutradan je bilo lijepo i toplo.

PORESKI OBVEZNIK

Mart 2000

Htio je otputovati na Mars raketom. Čim je svanulo, posao je do lansirane piste i kroz bodljikave rešetke dovikivao ljudima u uniformama da želi poći na Mars. Rekao im je da se zove Pritchard, da plaća porez i da ima pravo putovati na Mars. Zar nije rođen baš u ovoj zemlji, u Ohiju? Zar nije dobar građanin? Pa zašto ne bi mogao i on poći na Mars. Prijetio im je šakama govoreći da želi ostaviti Zemlju; svaki razboriti pojedinac želi napustiti Zemlju. Za dvije godine planut će na Zemlji veliki atomski rat, i on ne želi biti tu kad rat izbije. On i tisuće njemu sličnih, ako imaju bar mrvicu razbora, otputovat će na Mars. Pitajte ih samo! Samo da je pobjeći od rata, cenzure, etatizma, novačenja, državne kontrole nad ovim i onim, od umjetnosti, od znanosti! Zemlju ostavlja bilo kome. Dao bi svoju desnu ruku, svoje srce, svoju glavu, kad bi imao mogućnosti da pođe na Mars. Što treba da radi, kakve papire da potpiše, koga bi trebao upoznati da bi se popeo na palubu rakete?

Rugali su mu se kroz ogradu. Sigurno je, rekoše, da nema želje otputovati na Mars. Zar ne zna da su Prva i Druga ekspedicija propale, iščezle; da su ljudi bez sumnje mrtvi?

— Ali oni to ne mogu dokazati, oni nisu u to sigurni, — reče on pripivši se uz ogradu. — Možda je ondje gore raj, zemlja slasti i lasti. Kapetan York i kapetan Williams možda nemaju nikakve želje da se vrate.

I sada, hoće li mu otvoriti vrata pa ga pustiti da se uspne na palubu Treće Ekspedicijske Rakete, ili će je on razbiti udarcima nogu?

Rekoše mu da zaveže. Vidio je ljude kako prilaze raketi.

— Čekajte me! — vikao je. — Ne ostavljajte me u ovom strašnom svijetu, ja moram otići; atomski rat je blizu! Ne ostavljajte me na Zemlji!

Udaljili, su ga silom. Borio se kao đavo. Zalupiše vratima policijskih kola i odvedoše ga kad se dan rađao; lice je pripio uz stražnje okno. Upravo prije nego što se sirena kola javila na vrhu uzvišice, opazi on crveni plamen, začuje moćnu grmljavinu, osjeti kako se zrak užario, dok je srebrna raketa uzlijetala ostavljajući jedno obično jutro ponedjeljka na običnom planetu Zemlji.

TREĆA EKSPEDICIJA

April 2000

Svemirski brod je letio prostorom. Dolazio je sa strane zvijezda i mračnih prostora, blistavo-treperavih zvjezdanih putanja i tihih međuzvjezdanih zaljeva. Bio je to nov stroj; u utrobi je nosio plamen, a u svojim metalnim ćelijama ljude. Stroj je iza sebe ostavljao zlatan trag, jasan i tih.

Bilo je u njemu sedamnaest ljudi, skupa s kapetanom.

Gomila svijeta, okupljena na lansiranoj pisti u Ohiju, bučno je pozdravljala i mahala rukama prema Suncu; raketa je počela rigati goleme sjajnocrvene cvjetove, a zatim je iščezla u nebo, započevši tako treći pohod na Mars!

U ovaj trenutak stroj je gubio na brzini došavši u dodir s gornjom atmosferom Marsa. Bilo je u tome snage i ljepote.

Raketa je prešla tamne oceane prostora kao blijedi Levijatan; prošla je kraj starog Mjeseca te se uputila u beskrajan slijed ništavila.

U utrobi stroja pretrpjeli su ljudi trešnje, udarce, bolesti —i jedno za drugim — dok se nisu opet pribrali. Jedan je umro, ali je sada šesnaest njih preživjelih, užagrenih očiju, priljubilo svoja lica uz debela okna i gledalo Mars koji se penjao prema njima.

— Mars! — povikao je navigator Lustig.

— Stari dobri Mars! — reče Samuel Hinkston, arheolog.

— Stigli smo! — izjavi kapetan John Black.

Raketa se spustila na livadu sa zelenom tratinom. Nedaleko, u travi, stajala je željezna košuta. Malo dalje se nalazila velika smeđa kuća, u viktorijanskom stilu, tiha na suncu, pretrpana ukrasnim rokoko vijencima, a na prozorima je imala raznobojna stakla, plava, ružičasta, žuta i zelena.

Na terasi je cvjetala geranija, a stara mreža za ležanje ovješena o strop trijema lagano se njihala na povjetarcu.

Na sljemenu kuće dizala se kupola s velikim prozorima od brušena stakla i skošenim krovom.

Kroz jedan od prozora prema ulici mogao se vidjeti stalak, a na njemu note pod naslovom »Lijepi moj Ohio«.

Oko rakete se širio, u sva četiri pravca, gradić zelen i tih, pod proljetnim nebom Marsa. Bilo je bijelih kućica, a i drugih, od crvenih opeka. Veliki brijestovi, javori i visoki kestenovi njihali su se na vjetru. A u crkvenim zvoncima drijemala su tiha, pozlaćena zvona.

Ljudi su iz rakete promatrali taj prizor. Zatim su se zgledali te ponovo uprli poglede napolje. Hvatili su se međusobno za laktove, dah im je iznenada stao.

Probljedjeli su.

— Za ime božje! — mrmljao je Lustig prešavši rukom preko lica. — Za ime božje!

— Nepojmljivo! — reče Samuel Hinkston.

— Gospode! — uzvikne kapetan John Black.

— Kapetane — primijeti kemičar — zrak je rjeđi, ali ima dosta kisika. Nema opasnosti.

— Hajde, iziđimo! — reče Lustig.

— Oprez! — doda kapetan John Black. — Kako da zapravo doznamo s kim imamo posla?

— To je mali grad s razrijeđenim zrakom, ali se može disati, kapetane.

— I to mali grad potpuno nalik na one na Zemlji. — doda arheolog Hinkston. — Nevjerojatno, ali istinito.

Kapetan John Black pogleda ga rasijano.

— Držite li Hinkstone, da bi civilizacije dvaju planeta mogle usporedo rasti i razvijati se?

— Nikada ne bih u to povjerovao, kapetane! Kapetan Black se nalazi kraj okna.

— Pogledajte ... ondje ... geranije! Biljka izuzetno specijalizirana. Ovu specifičnu vrstu poznaju na Zemlji tek od prije pedeset godina. Pomislite samo da se evolucija neke biljke proteže kroz tisuće godina. Osim toga, recite mi, je li logično da Marsovci imaju: prvo, prozore sa šarenim oknima; drugo, kupole; treće, viseće mreže za spavanje; četvrto, instrument koji je sličan klaviru i vjerojatno i jest klavir; peto, ako pažljivo pogledate kroz ovaj teleskopski dalekozor, je li logično da je neki marsovski kompozitor napisao kompoziciju pod naslovom — i to je ta neobična podudarnost — »Moj lijepi Ohio«? Drukčije rečeno, može li postojati na Marsu rijeka imenom Ohio?

— Kapetan Williams, naravno! — poviče Hinkston.

— Što?

— Kapetan Williams i njegova posada od tri čovjeka! Ili Nathaniel York i njegov pratilac. To bi nam moglo sve razjasniti!

— To ništa ne razjašnjava. Koliko nam je bilo moguće da zaključimo, aparat ekspedicije York je eksplodirao na sam dan dolaska na Mars, i York i njegov pomoćnik su mrtvi. A što se tiče Williamsa i njegova tri čovjeka, njihov je aparat eksplodirao sutradan poslije dolaska na planet. U najmanju ruku, rad njihovih radioaparata prestao je toga trenutka; mislim samo: da su ljudi preživjeli, aparati bi nastavili radom. Na svaki je već način prošlo godinu dana od ekspedicije York, a kapetan Williams i njegovi ljudi aterirali su ovdje u toku prošlog augusta. Kad bismo i dopustili da su još na životu, bi li oni mogli — čak i pomoću izuzetno razvijene marsovske rase — izgraditi takav grad i dati mu starinsku patinu u tako kratkom roku? Pogledajte te kuće! Tako su gradili kuće prije sedamdeset godina. Pogledajte grede ovog trijema; gledajte ovo drveće, svako je stoljetno! Ne! To nije djelo Yorka ni Williamsa. Razjašnjenje je negdje drugdje. Sve skupa — to mi se ne sviđa, i neću napustiti stroj dok se ne uvjerim šta sve to znači.

— Prema tome — reče Lustig kimajući glavom — Williams i njegovi ljudi, a isto tako i York, spustili su se na drugoj strani Marsa. Mi smo nastojali da na svaki način ateriramo s ove strane!

— Posve ispravno. U slučaju da je neko lokalno pleme neprijateljski raspoloženih Marsovaca ubilo Yorka i Williamsa — i dobili smo uputstvo da ateriramo u nekom drugom kraju, kako bismo izbjegli sličnu nesreću.

— Mi smo dakle, u suštini, u kraju koji Williams i York nisu nikada ni vidjeli.

— K vragu! — reče Hinkston. — Želio bih vidjeti izbliza taj grad, kapetane, ako dopustite. Možda način mišljenja i identične civilizacije žive usporedo i u isto vrijeme na svim planetima našeg sunčanog sistema. Možda smo na pragu najvećeg psihološkog i metafizičkog otkrića našeg doba.

— Radije bih pričekao trenutak — reče kapetan John Black.

— Kapetane, možda nam se pruža fenomen koji će — prvi puta — neoborivo dokazati postojanje boga!

— Mnogim ljudima nisu potrebni takvi dokazi, pa da opet budu dobri vjernici, gospodine Hinkstone!

— Ja sam među njima, kapetane. Ali ovakav grad ne možemo protumačiti bez božjeg posredstva. Ovi detalji! Toliko sam ganut, te ne znam treba li se smijati ili plakati.

— Nemojte ni jedno ni drugo, dok ne saznamo sa čime treba da se suočimo.

— Da se suočimo? — začudi se Lustig. — Ni sa čime se : nećemo suočiti, kapetane. To je lijep, miran gradić, sav u zelenilu, strašno nalik na onaj u kojem sam se rodio. Već ga volim.

— Kad ste rođeni, Lustig?

— 1950., kapetane.

— A vi, Hinkstone?

— 1955., kapetane, u Grinnellu, Iowa. A imam dojam da sam kod kuće.

— Hinkstone, Lustig, mogao bih biti otac obojici. Meni je već prešlo 80 godina. Rođen sam 1920., u Illinoisu, i — zahvaljujući milosti božjoj i napretku znanosti koja već otprije 50 godina umije pomladiti neke starce — nalazim se s vama na Marsu, isto tako raspoložen kao i vi, ali beskrajno sumnjičaviji.

Ovaj je grad, naizgled, vrlo tih i gostoljubiv; tako je nalik na Green Bluff, Illinois, da me plaši. Ustvari, suviše je nalik na Green Bluff.

Okrene se prema radio-aparatu.

— Radio-Zemlja. Recite im da smo aterirali. To je sve. Recite im da ćemo im sutra poslati potpun izvještaj.

— Dobro, kapetane!

Kapetan Black primakne oknu lice, koje bi trebalo biti lice osamdesetogodišnjeg čovjeka, ali je pokazivalo crte četrdesetogodišnjaka.

— Evo što ćemo uraditi, Lustig. Hinkstone, vi i ja istražiti ćemo grad. Ostali će ostati na brodu. Ako se bilo što dogodi, oni mogu umaći. Bolje je izgubiti tri čovjeka nego cijeli brod. Ako stvari okrenu na zlo.

naša posada može upozoriti ekspediciju naredne rakete, one kapetana Wildera, čini mi se, koja se sprema uzletjeti idućeg božica. Ako im Mars bude spremao neprijateljski doček, treba da naredna raketa pod svaku cijenu bude dobro oboružana.

— Naša to već jest. Ponijeli smo pravi pravcati arsenal!

— Dakle, neka ljudi drže oružje u ruci. Hajdemo, Lustig; pođite, Hinkstone.

Tri čovjeka siđoše zajedno niz most.

Bijaše lijep, proljetni dan. Na rascvjetaloj jabuci pjevao je crvendać iz punog grla. S razlistanih grana padale su latice poput snijega na svaki dah vjetra, a miris cvijeća plovio je zrakom. Negdje u gradu, netko je svirao na klaviru, a note, čas daleke, čas blize, prosipale su se lagano jedna za drugom. Bila je to pjesma »Lijepi sanjalica«.

Na drugoj strani, s nekog starog rasklimanog gramofona, škripala je sa stare ploče pjesma -»Lutajući u sutonu«, koju je pjevao Harry Lauder.

Izišavši napolje tri se čovjeka ne zaustaviše. Malo zadihani, uvlačili su zrak — razrijeđen, tako razrijeđen! Zatim opet pođoše laganim korakom, kao da su htjeli izbjeći zamor.

Sada se čulo s gramofona:

*O, daj mi lipanjsku noć,
Mjesečinu i sebe ...*

Lustig stane podrhtavati. Samuel Hinkston također. Nad njima se pružalo mirno i vedro nebo. Negdje je brzao potok u sjenatoj svježini šljunčane jaruge. Čulo se sa ceste kako kaska konj i truskaju se kola.

— Kapetane — reče Samuel Hinkston. — Prve rakete mora da su poletjele već prije Prvog svjetskog rata. To je jedino razjašnjenje, uistinu jedino!

— Nije!

— Pa kako onda tumačite ove kuće, željeznu košutu, klavire, muziku?

Hinkston uhvati kapetana za lakat i zagleda mu se u oči.

— Recite mi da je 1905. bilo ljudi, koji su mrzili rat pa su se potajno sporazumjeli s nekoliko učenjaka i konstruirali raketu i prispjeli na Mars...

— Ne, ne, Hinkstone!

— A zašto ne? Svijet je 1905. bio sasvim drukčiji. Ljudi su mogli mnogo lakše sačuvati tajnu!

— Ali tako zamršenu stvar kao što je raketa, ne... bilo bi nemoguće čuvati takvu tajnu!

— I došli su da se ovdje smjeste, a onda su, naravno, sagradili kuće slične onim na Zemlji, jer su prenijeli sa sobom i svoju kulturu!

— I cijelo to vrijeme ovdje su živjeli? — zapita kapetan.

— Jeste, u miru i tišini. Možda su doputovali u nekoliko mahova; to im je bilo dovoljno da prenesu stanovništvo malog grada, a onda su tu ostali bojeći se da ne budu otkriveni. Evo zašto ovaj grad ima tako starinski izgled. Ne vidim tu ništa što bi datiralo iza 1927., a vi? Osim, kapetane, ako prve rakete nisu doletjele prije ovog datuma. A možda su prve rakete konstruirane već prije nekoliko stoljeća, i mala je grupa ljudi to tajila. Ti su ljudi, možda, dolazili vrlo rijetko s Marsa na Zemlju, da bi ondje kratko vrijeme boravili.

— Slušajući vas, to čak zvuči vjerojatno!

— Treba da bude tako. Dokaz je pred našim očima; treba samo naći stanovnike, i to provjeriti.

Debeo sag zelene tratine prigušio je šum njihovih koraka. Mirisalo je na svježe pokošenu travu.

I protiv svoje volje kapetan John Black je osjećao kako ga obuzima duboka smirenost. Već trideset godina nije vidio malenog grada. Uspavljivalo ga je i smirivalo proljetno zujanje pčela, a svježina svih ovih stvari djelovala je na srce poput balzama.

Uspeše se na trijem. Drvene su grede šuplje odzvanjale pod njihovim, koracima, dok su prilazili do rešetkastih vrata. U unutrašnjosti, opaziše staklenu zavjesu u predvorju, kristalni svijećnjak, a iznad udobnog naslonjača marke Morris uokviren pejzaž Maxfielda Parrisha (američki portretist i pejzažist 1870). Po kući je vonjalo na starinu i potkrovlje, ali je bilo neobično prijatno. Moglo se čuti kako led zveči u vrču za limunadu. Na dnu kuhinje, koju nisu vidjeli, netko je spremao — jer je bilo vruće — hladan obrok. Prijatan ženski glas pjevušio je neku pjesmu.

Kapetan John Black povuče kućno zvonce.

Približili su se sitni, lagani koraci u predvorju. Pojavila se žena prijatna lica, nekih četrdesetak godina, u haljini kakva se nosila oko 1909.

— Što želite? zapitala je.

— Oprostite — reče kapetan Black neodlučno. — Ali mi tražimo ... to jest, da li biste nam mogli pomoći...

Kapetan zaslade u govoru.

Ona ga pogleda tamnim začuđenim očima.

— Ako nešto prodajete ... — zausti.

— Ne, ne, čekajte — poviče on. — U kojem se gradu nalazimo?

Ona ga odmjeri od glave do pete.

— Kako, u kojem gradu? Kako se možete naći u nekom gradu, a da mu ne znate ni ime?

Kapetan dobi izgled čovjeka spremnog da se umorno spusti u sjenu jabukova drveta.

— Mi smo stranci — reče, — Voljeli bismo znati kako se ovaj grad obreo ovdje i kako ste vi sami ovamo došli?!

— Jeste li činovnici koji popisuju stanovništvo?

— Ne!

— Svatko zna da je ovaj grad sagrađen 1868. Je li to neka igra?

— Ne, ne, kakva igra! — uzvikne kapetan. — Mi dolazimo sa Zemlje!

— Želite reći da dolazite iz zemlje? — reče ona preneraženo.

— Ne. Dolazimo s trećeg planeta, Zemlje, u raketi. I upravo smo stigli ovamo na četvrti planet, Mars.

— A mi smo ovdje — rastumačila je žena kao da se obraća djetetu — u Green Bluffu, Illinois, na kontinentu Americi okruženom Atlantskim i Pacifičkim oceanom, a smještenom na — kako se to kaže

— Svijetu — ili katkada Zemlji. A sada, hajdete! Laku noć!

Ona otrča sitnim koracima prema dnu predvorja, razmaknuvši prstima staklenu zavjesu. Tri čovjeka se pogledaše.

— Uđimo ipak — reče Lustig.

— Pa ne možemo samo tako! To je privatno vlasništvo, zaboga!

Sjedoše u trijem na stepenice.

— Jeste li pomislili, Hinkstone, da smo mi, ne znam ni sam kako, zastranili s naše putanje, učinili zaokret i spustili se na Zemlju?

— Kako to mislite?

— Ne znam. Ne znam. Ah, moj bože, kad bih mogao razumjeti!

— Ta svaku smo milju svoga puta na prste prebrojavali — reče Hinkston. — Naši su kronometri zabilježili kilometražu. Prošli smo

kraj Mjeseca i proputovali prostor. Sasvim sam siguran da smo na Marsu.

— Ali pretpostavimo — reče Lustig — da smo se slučajno izgubili u dimenzijama prostora i vremena te da smo se spustili na Zemlju, trideset ili četrdeset godina unazad.

— Oh, molim vas, Lustig!

Lustig pođe prema vratima, povuče zvono i zapita zavirivši u polutamu pro hladne sobe:

— Koje smo godine?

— 1926. Kakvo pitanje! — reče žena sjedeći u stolici za njihanje. Upravo je pila malim gutljajima limunadu.

— Čuli ste? — reče Lustig okrenuvši se licem ostalima — 1926! Ipak smo putovali uz Vrijeme. Mi smo na Zemlji!

Lustig ponovo sjede, i tri se čovjeka prepustiše strahu i zaprepaštenju na pomisao koja ih je zaokupila.

Počeli su uzbuđeno rukama gnjesti svoja koljena.

— To zbilja nisam predvidio — reče kapetan. — Priznajem da to nije utješno. Kako se moglo desiti tako nešto? Da smo bar povel Einstein!

— Tko će nam vjerovati u ovom gradu? — reče Hinkston.

— Ne igramo li opasnu igru? S Vremenom, mislim! Ne bi li bilo bolje odmagliti i vratiti se kući?

— Ne! Ne prije nego što učinimo i drugi pokušaj. Prođoše pokraj tri kuće te se zaustaviše ispred male bijele vile u sjeni hrasta.

— Baš bih htio ostati logičan, koliko je to moguće — reče kapetan.

— Ne vjerujem da smo pogodili istinu. Pretpostavite, Hinkstone, kako ste vi najprije i mislili da su prva putovanja na Mars učinjena već davno. Nakon izvjesnog broja godina stanovnici Zemlje počeli su osjećati nostalgiju za domovinom. Najprije je to bila neopasna neuroza, a zatim teška psihoza. Na kraju — karakteristično ludilo. Što biste radili da ste psihijatar u tom slučaju?

Hinkston je razmislio.

— Pa dobro, mislim da bih izmijenio civilizaciju na Marsu na taj način, što bih je svakog dana prilagođivao civilizaciji Zemlje. Kad bih imao sredstava da posadim iste biljke, sagradim slične ceste, načinim slična jezera pa čak i oceane, ne bih oklijevao. Zatim, pomoću neke kolektivne hipnoze uvjerio bih sve stanovnike takvog

jednog grada, na primjer, da se ustvari nalaze na Zemlji, a ne na Marsu.

— Nije loše, Hinkstone! Mislim da smo na dobrom putu. Žena koju smo vidjeli, misli da je na Zemlji.

Na taj se način spašava ludila. Ona i svi ostali stanovnici ovoga grada bili su podvrgnuti najvećem pokusu preseljavanja i hipnoze koji smo ikada dosada vidjeli.

— Tako je, kapetane! — poviče Lustig.

— Posve tako! — reče Hinkston.

— Napokon — uzdahne kapetan. — Našli smo polaznu točku. Osjećam se bolje. Ipak je to malo logičnije. Smučilo mi se od priče o dimenzijama, o putovanju tamo i natrag, putovanju kroz Vrijeme.

Ali sada... — kapetan se nasmiješi. — Ha, ha, imam dojam da ćemo, štoviše, postati ovdje popularni.

— Mislite? — reče Lustig. — Najposlije, ovi su ljudi, poput hodočasnika, pobjegli sa Zemlje i došli ovamo. Možda će biti vrlo nezadovoljni što nas vide. Možda će nas potjerati ili poubijati.

— Naše je naoružanje premoćnije. Pogledajmo narednu kuću. Pođimo tamo.

Tek što su prešli preko tratine, kad se Lustig naglo zaustavi, zagledavši se netremice u mirnu ulicu koja je presijecala grad.

— Kapetane! — reče.

— Što je, Lustig?

— O, kapetane, kapetane, što ja to vidim... — i Lustig počne plakati.

Ruke mu se digoše, uzdrhtale, i udivljenost, radost i nevjerica pojaviše mu se na licu. Činilo se da će svakog trenutka poludjeti od sreće.

Upiljivši oči u ulicu potrči. Spoticao se, padao, dizao.

— Gledajte, gledajte!

— Nemojmo ga izgubiti iz vida — reče kapetan i počne trčati.

Lustig je već jurio kao strijela i urlao. Zaokrene u jedno dvorište i skoči na stepenište velike žute kuće s metalnim pijetlom na krovu.

Lupao je na vrata, vičući i plačući, kad su ga stigli kapetan i Hinkston.

Svi su jedva hvatali dah, iscrpeni jurnjavom u razrijeđenom zraku.

— Bako! Djede! — i vikao je Lustig. Dvoje staraca pojaviše se na pragu.

— Davide! — uzviknuše oboje slabašnim glasom, pohriše da ga obujme; lupkali su ga po plećima i okretali.

— Davide, oh, Davide, koliko je već vremena prošlo! Kako si narastao, moj dečko, kako si velik! Oh, Davide, mali moj, kako si?

— Bako, djede! — grcao je David Lustig. — Vi izvrsno ... izvrsno izgledate!

Stezao ih je, okretao, ljubio, pritiskivao u naručju, plakao. Zatim ih je uzeo za ruke i žmireći promatrao dvoje staraca.

Sunce je sijalo, povjetarac pirkao, trava se zelenila, dok su ulazna vrata bila širom otvorena.

— Uđi, mali moj, uđi. Imamo za tebe svježeg uleđenog čaja toliko, koliko hoćeš!

— Sa mnom su moji prijatelji!

Lustig se okrene nasmijana lica, uzbuđeno dajući znakove kapetanu i Hinkstonu.

— Kapetane, dođite, dođite!

— Kako ste — rekoše starci. — Ta uđite. Davidovi su prijatelji i naši prijatelji. Što ste stali tamo!

Bilo je svježije u salonu stare kuće. U kutu je kucao visok starinski sat s brončanim ukrasima. Na velikim divanima bilo je mekih jastuka; uza zidove redovi knjiga; na podu se prostirao debeo sag s ružičastim ukrasima; bilo je uleđenog čaja koji se nahukao u rukama i osvježavao jezike, suhe od žeđi.

— U zdravlje svih nas! — i baka kucne čašom o svoje porcelanske zube.

— Otkada ste ovdje, bako? — zapita Lustig.

— Od naše smrti — reče ona živahno.

— Od vaše... kako? — zapita kapetan John Black spuštajući svoju čašu.

— Da — prozbori Lustig klimajući glavom... — Umrli su prije trideset godina!

— I vi sjedite ovako mirno! — poviče kapetan.

— Pst! — Stara mu žena dobaci živ pogled i nastavi: — Tko ste vi da postavljate takva pitanja? Mi smo ovdje! A najposlije, što je život? Tko odlučuje zašto ili kako se sve događa? Znamo samo jedno: mi smo ovdje, ponovo živi, i mi ne zapitkujemo. Pružila nam se ponovo prilika! Ona mu priđe sitnim koracima i pruži mu krhki zglavak.

— Popipajte...

Kapetan popipa.

— Čvrsta je, zar ne? — reče ona.

On klimne glavom.

— Pa eto... — reče ona likujući. — Čemu onda ispitivanja?

— Posve jednostavno — reče kapetan. — Nikad nismo očekivali takvo otkriće na Marsu.

— A sada ste ga dočekali! Mogu vam reći: mnoge činjenice će vam na ovom planetu dokazati kako su putovi gospodnji neizmjerne!

— Zar smo na nebu? — zapita Hinkston.

— Apsurdno! Naravno ne! Ovo je drugi svijet, ponovo nam je pružena prilika. A zašto, to nam nitko nije rekao. Isto nam tako nitko nije rekao zašto smo bili na zemlji. Drugoj Zemlji; mislim na onu s koje ste došli. Tko zna, nije li prije te Zemlje postojala još jedna druga?

— Pronicavo pitanje — reče kapetan.

Lustig je neprestano i nasmijano promatrao svoje starce.

— Ipak je to lijepo, vidjeti vas! Ipak je to lijepo!

Kapetan se diže i lupi se po bedru.

— Ah! Treba da pođemo. Hvala za napitak.

— Vratit ćete se, nadamo se — rekoše starci. — Pa dajte, dođite večeras ... na večeru.

— Nastojat ćemo, hvala! Imamo mnogo posla. Moji ljudi čekaju da se vratim do rakete i...

On se prekine u riječi i pogleda preneraženo prema vratima.

U daljini, na suncu, začula se graja, povici i velika galama.

— Što se događa? — zapita Hinkston.

— Ubrzo ćemo saznati.

I kapetan John Black izleti naglo kroz vrata, pretrči zelenu tratinu u pravcu ulice malog marsovskog grada.

Zatim se ukoči gledajući netremice u raketu. Izlazna vrata rakete bila su širom otvorena, a posada je izlazila u grupi, domahujući rukama.

Oko stroja se skupila gomila svijeta, a usred te gomile vrzmali su se članovi posade, govorili, smijali se, rukovali se. Stvarali su se zatvoreni krugovi i zbijene grupe. Raketa je ležala prazna i napuštena.

Zaori limena glazba. Iz uzdignutih rogova i truba izvila se poletna melodija, uz udarce velikih bubnjeva i oštar pisak frula.

Poskakivahu djevojčice zlatne kose. Dječaci uzvikivahu. Odrasli nuđahu naokolo cigarete. Gradski je načelnik držao govor. Nakon toga članovi posade, netko od njih s majkom pod jednu ruku, netko s ocem ili sestrom pod drugu, raspršiše se prema malim vilama ili velikim kućama uzduž ulice.

— Stojte! — povika kapetan Black. Vrata se bučno zatvarahu.

Postalo je još sparnije pod nebom bez oblaka. Tišina opet zavlada.

Limena glazba zamakne i iščezne iza ugla jedne ulice. Raketa osta sama, blistava na suncu.

— Bjegunci — reče kapetan. — Napustili su svoje radno mjesto. Prokletstvo, zgulit ću im kožu. Imali su izričita naređenja.

— Kapetane — reče Lustig — ne budite odviše strogi. Svi su oni ponovo našli roditelje ili prijatelje.

— To ih ne ispričava.

— Zamislite samo njihovo uzbuđenje, kapetane, kad su vidjeli sva ta poznata obiteljska lica oko aparata!

— Naređenje je naređenje, bogamu!

— A što biste vi uradili na njihovu mjestu, kapetane?

— Pokorio bih se naređenju... — i kapetan ostade otvorenih usta.

Grabeći dugim koracima uz pločnik, pod marsovskim suncem, približavao se mlad čovjek, visok, nasmiješen, neobično svijetlih i plavih očiju, u dobi od nekih 25 godina.

— John! — vikne čovjek te poče trčati.

— Što? — kapetan John Black zadrhta.

Mladi čovjek stiže do njega, ščepa ga za ruku i stane ga lupkati po plećima.

— To si ti? — reče kapetan Black.

— Naravno! A što misliš, tko bi bio?

— Edwarde! — kapetan se okrene prema Lustigu i Hinkstonu držeći ruku strančevu.

— Moj brat Edward! — reče. — Ed, predstavljam ti svoje ljude, Lustiga i Hinkstona. A evo je moj rođeni brat!

Braća se izljubiše s ushićenjem.

— Ed!

— John, stara skitnico!

— Izvrsno izgledaš, Ed, ali reci mi, Ed, kroz cijelo to vrijeme ti se nisi izmijenio. Ti si umro. sjećam se, u svojoj dvadesetšestoj godini. Ja sam tada imao devetnaest. Gospode bože! Davno je to bilo, i evo te opet! Ta pričaj mi malo...

— Mama čeka! — reče Edward Black smiješeći se.

— Mama?

— I tata!

— Tata! — kapetan se umalo nije stropoštao kao pod udarcem toljage. Ukočio se i stao posrtati.

— Mama i tata žive? A gdje?

— U staroj kući, u Oak Knoll Avenue.

— U staroj kući! — kapetan zadivljeno razrogači oči.

— Čujete li to, Lustig, Hinkstone?

Hinkston je već bio otišao. Vidio je svoju, vlastitu kuću na kraju ulice pa je trčao iz petnih žila. Lustig udari u smijeh.

— Vidite, kapetane, što se dogodilo cijeloj posadi. To je bilo jače od njih samih.

— Da, da! — kapetan zaklopi oči.

— Kad ponovo otvorim oči, tebe više neće biti! On žmirne.

— Još si tu! Gospode bože. Ed, ti sjajno izgledaš!

— Hajde. Ručak čeka. Obavijestio sam mamu.

— Kapetane — reče Lustig — ako me zatrebate, bit ću kod svog djeda i bake.

— Što? Oh, vrlo dobro. Lustig, do skorog viđenja! Edward ga primi za ruku i povuče.

— Evo kuće, sjećaš li se?

— Kako da ne! Kladam se da ću prvi stići do stepeništa. Počeli su trčati.

Kapetan Black bio je zaglušen od šuma drveća. Tlo je bučno odzvanjalo pod njegovim nogama. Vidio je kako se pred njim jasno ocrtavalo obličje Edwarda Blacka. Budan — proživljavao je neobičan san.

Zapazi kuću koja se nadvijala nad njim, široko otvorenih vrata.

— Pobjeđen si! — poviče Edward.

— Ja sam star čovjek — reče kapetan zasopljen. — A ti si još mlad. Ali i nekada, ti si me uvijek pobjeđivao, sjećaš li se?

Na pragu je stajala mati, u ružičastoj haljini nakićena, obradovana. A iza nje otac, prosjed, s lulom u ruci.

— Mama, tata!

Ustrči im ususret uza stepenice kao dječak.

Bilo je to dugo i lijepo poslijepodne. Dugo su sjedili poslije ručka za stolom, zatim su otišli u salon i ondje sjeli, a on im je ispričao sve o svojoj raketi. Klimali su glavom smiješeći se. Mati je bila kao uvijek, a otac je odgrizao vrh cigare i zapalio zamišljeno kao nekada.

Za večeru su imali pečenog purana, i vrijeme je mirno protjecalo. Kad je oglabao batake, te su postali slični udaraljka za bubanj, kapetan se zavali i odahne s nasladom.

Noć se spuštala nad drveće i ovladala nebom. Ružičasti krugovi svjetla obavijali su svjetiljke u mirnom domu.

Uzduž cijele ulice čuli su se kroz prozore klaviri i vrata, kako se zatvaraju.

Mama stavi ploču na gramofon te zapleše s kapetanom Johnom Blackom. Imala je još uvijek onaj isti parfem — on se dobro sjećao — kao i one godine kad su otac i ona poginuli u željezničkoj nesreći.

Osjećao je kako je neobično živahna u njegovim rukama, dok su plesali u ritmu muzike.

— Nema svakog dana mogućnosti — reče ona — da ponovo uživaš drugi život!

— Kad se sutra ujutro probudim — reče kapetan — naći ću se u raketi, i sve će nestati.

— Ne, ne misli tako — reče ona suzdržano. — Nemoj zapitkivati. Gospod nam je dobar. Budimo sretni!

— Oprosti mi, majko!

Muzika završi i s ploče se ponavljalo škripanje.

— Umoran si, sinko! — Otac pokaže lulom prema stropu.

— Tvoja te stara soba čeka, tvoj mjedeni krevet i sve ostalo!

— Ali, morao bih skupiti svoje ljude!

— Zašto?

— Zašto? Pa... ne znam. Uistinu, i nema razloga... Ne, nema nikakva razloga. Svi upravo večeraju ili su u krevetu. Neće im škoditi da jednu noć počinu.

— Laku noć, sine moj! — mati ga poljubi u obraz. — Tako je lijepo što si nam kod kuće!

— Tako je lijepo kad je čovjek kod kuće!

Kapetan napusti ovo utočište s blagim svjetlom, s knjigama uokrug zidova, gdje je plovio miris cigare i parfema. Uspe se stepenicama razgovarajući s Edwardom.

Edward otvori jedna vrata, i kapetan prepozna mjedeni krevet, stare zastavice iz gimnazije i dabrov kaput, napola pljesniv, te ga nježno pogladi.

— Ne mogu više — reče kapetan. — Iscrpen sam. Previše sam danas doživio. Čini mi se da sam proboravio četrdeset i osam sati pod pljuskom bez ogrtača i bez kišobrana. Do srži sam preplavljen emocijama.

Edward raširi snježnobijele plahte, popravi jastuke i otvori prozor, te u sobu prodre noćni miris jasmina.

Bila je mjesečina, u okolini su se čuli odjeci plesa i razgovora.

— To je, dakle, Mars! — reče kapetan svlačeći se.

— Pa da... — Edward se skidao lijenim pokretima. Košulju svuče preko glave otkrivajući brončana pleća, snažnu i muskuloznu šiju.

Svijetlo su ugasili. Ležali su u krevetu, jedan do drugoga, kao nekada, prije koliko desetljeća?

Kapetan se lagodno protezao, udisao miris jasmina koji je plovio mračnom sobom nošen povjetarcem što je dizao čipkaste zavjese.

Tamo na tratini, pod drvećem, netko je bio navio prijenosni gramofon, koji je sada svirao pjesmu

»Uvijek«. Počeo je misliti na Marilyn.

— Marilyn je ovdje? — zapita.

Njegov brat ispružen na mjesečini kraj prozora, kao da je na trenutak oklijevao.

— Da — reče napokon. — Ali je odsutna. Vratit će se sutra u grad.

Kapetan zaklopi oči.

— Kako bih volio vidjeti Marilyn! — reče.

U sobi zavlada tišina, čulo se samo njihovo disanje.

— Laku noć, Ed!

Odgovor je došao nakon kratke pauze.

— Laku noć, John!

Lagodno ispružen, opušten, kapetan se prepustio struji svojih misli.

Tek sada se počela u njemu smirivati napetost u kojoj se nalazio cijelog dana. Mogao je, napokon, ponovo logički misliti. Sve dosada

je to bilo samo uzbuđivanje. Glazba, obiteljska lica ... ali sada . . .

kako? — pitao se. — Kako se to sve moglo baš tako dogoditi? I zašto? S kakvom svrhom? Je li trebalo zaključiti kako se umiješala božanska providnost? Pa ako je tako, brine li se bog baš toliko za svoja stvorenja? Kako? Zašto?

Ponovo je razmotrio razne teorije, koje su potakli, u prvom uzbuđenju prilikom ateriranja, Hinkston i Lustig. Počele su mu se javljati tolike druge, razne teorije, kao piramida od šljunka, i trudio se da ih razmotri sa svih strana.

Mama. Tata. Edward. Mars. Zemlja. Mars. Marsovci.

Tko je živio na Marsu tisuću godina ranije? Marsovci? Ili — da li je situacija bila uvijek poput ove sada?

Marsovci! Lijeno je ponavljao tu riječ u glavi.

Zatim, gotovo se naglas nasmijao. Pala mu je na um vrlo smiješna teorija.

Tiha ga jeza prožme. Ustvari, ta teorija nije zavrijedila ni najpovršnijeg ispitivanja. Više nego nevjerojatno! Luda! Treba je odbaciti! Smiješna je!

A ipak, dopustimo . . . Dopustimo da je Mars nastanjen Marsovcima koji su nas zamrzili videći da dolazi naša raketa i spazivši nas u njezinoj unutrašnjosti. Dopustimo, zatim, sasvim bezrazložnu ideju da nas oni žele uništiti kao nepoželjne, kao napadače. A to bi mogli učiniti na najpogodniji način —

iznenađenjem! Prema tome, što bi moglo biti najbolja obrana u rukama Marsovaca protiv ljudi sa Zemlje, oboružanih atomskim oružjem. Zanimljiv je bio odgovor: telepatija, hipnoza, mašta.

— Ako sve ove kuće, ovaj krevet, nisu uopće stvarnost, ako se radi samo o ostacima moje mašte, koji su materijalizirani telepatskom i hipnotičkom moći, Marsovaca ... — mislio je kapetan John Black. —

Ako sve ove kuće imaju, u stvarnosti, drugi oblik, neki marsovski stil, a ovi su im Marsovci —

iskoristivši moje želje i moje potrebe — dali izgled mog rodnog mjesta, kako bi odstranili i najmanje moje sumnje? Može li se naći bolji način da bi nekoga prevarili, nego da se posluže vlastitim njegovim roditeljima kao mamcem? Pa taj grad, tako star, još iz 1926., što je daleko prije od datuma rođenja svih mojih ljudi. Grad koji datira iz vremena kad sam imao šest godina, kad je stvarno bilo

gramofonskih ploča Harry Laudera, pejzaža Maxfielda Parrisha po zidovima, staklenih zavjesa, kad se pjevala pjesma »Moj lijepi Ohio«, i kad je postojala barokna arhitektura. A što ako su Marsovci sva sjećanja na neki grad crpli samo iz mog vlastitog pamćenja? Kažu da su sjećanja na djetinjstvo najjasnija. I nakon što su izgradili grad na osnovu mog pamćenja, naselili su ga bićima koja su najdraža putnicima iz rakete!

A što ako ove dvije osobe što spavaju u susjednoj sobi, nisu moj otac i moja mati, nego dva Marsovca, nevjerojatno oštromna i spodobna da me drže u ovom stanju hipnoze? Pa onaj orkestar? Kakav je to neobičan plan! Najprije obmanuti Lustiga, zatim Hinkstona, a onda okupiti gomilu. I svatko je od posade prepoznao majke, tetke, ujake, zaručnice umrle prije 10 ili 20 godina. Naravno da su svi prekršili naređenja, pohitali i napustili aparat. Ima li čega prirodnijeg, čega manje sumnjivog? Čovjek ne postavlja nikakva pitanja kad vidi uskrslu mater. I eto, sada smo svi ove večeri u raznim kućama, izolirani u raznim krevetima, bez oružja da se branimo, dok je raketa ostala prazna na mjesečini! Zar ne bi bilo grozno ustanoviti kako je sve to samo dio širokog plana Marsovaca da nas razdvoje, zarobe i pobiju!

Usred noći, moj brat što leži kraj mene u ovom krevetu, izmijenit će obličje i postati neko strahovito biće, Marsovac. Bilo bi za njega tako jednostavno okrenuti se u krevetu i zabosti mi nož u srce. I u svim drugim kućama, uzduž cijele ulice, tuče ostalih očeva ili braće iznenada se pretvaraju u druga bića, grabe oružje i kolju sve moje ljude, usnule, ljude koji ništa ne sumnjaju ...

Ruke su mu drhtale pod pokrivačem. Sav se oledenio. Najednom to više nije bila teorija! Najednom, groza ga obuzme!

Podupre se o laktove i osluhne. Noć je bila blaga. Muzika je prestala, a vjetar klonuo. Njegov je brat spavao kraj njega.

Oprezno podigne plahtu, odgrne je i iskrade se iz kreveta. Prelazio je nečujno preko sobe, kad se začu glas njegova brata.

— Kamo ćeš?

— Što?

— Pitam te — reče brat vrlo osornim glasom — kamo misliš poći?

— Da popijem čašu vode...

— Ali ti nisi žedan!

— Jesam, jesam, vrlo sam žedan!

— Lažeš!

Kapetan John Black naglo jurne preko sobe i počne vikati. Vikne dva puta, ali nikada ne stiže do vrata.

Ujutro je limena glazba svirala posmrtnu koračnicu. Iz svake su kuće izlazile male, svečane povorke noseći duguljaste kovčege. Osunčanom ulicom odmicale su povorke plačući, a u povorkama bake, majke, sestre, braća, ujaci i očevi. Uputili su se na groblje, gdje su zjapili grobovi, svježe iskopani, s novim nadgrobni pločama.

U svemu, šesnaest drugova i šesnaest nadgrobni ploča.

Gradonačelnik održa kratak i tužan nadgrobni govor. Lice mu se mijenjalo: čas je to bilo lice gradonačelnika, a čas lice potpuno nepoznatog bića.

Blackovi roditelji bijahu tu, s bratom Edwardom. Plakali su, a njihova lica, u početku poznata, obiteljska, najednom se toliko izmijeniše, da su postala neodređena.

Lustigovi djed i baka bijahu tu, plakali su također. Ali su im se lica rastapala, kao da su od voska, podrhtavala, kao što sve stvari podrhtavaju pod žegom.

Digli su ljesove. Netko je tihim glasom govorio o »neočekivanoj i iznenadnoj smrti šesnaestorice valjanih momaka u toku noći...«

Bacili su zemlju na poklopce ljesova. Muzika pođe, svirajući pjesmu »Columbia, ures Oceana«, svečanim korakom natrag u grad.

»KAO ŠTO I MJESEC JOŠ UVIJEK SJA«

Juni 2001

Bilo je tako hladno kad su po prvi put sišli s rakete u noć, te je Spender počeo skupljati suho marsovsko granje i praviti malu vatru. Nije spomenuo ni riječi o bilo kakvoj proslavi; naprosto je skupio granje, upalio vatru i pazio kako gori.

Na svijetlu ognja što se dizao na rijetkom zraku toga marsovskog osušenog mora, gledao je preko svoga ramena i vidio raketu koja ih je sve donijela ovamo, kapetana Wildera, Cheroka, Hathawaya, Sama Parkhilla i njega samoga, kroz ogroman taman i šutljiv prostor ispunjen zvijezdama, da se iskrcaju na nekom usnulom, mrtvom svijetu.

Jeff Spender je očekivao metež. Promatrao je ostale i očekivao da će početi da skaču i deru se. Graja će se podići čim ih napusti zapanjenost na pomisao da su prvi pridošlice na Marsu. Nitko od njih nije govorio, no mnogi su se možda nadali da ostale ekspedicije nisu uspjele i da će ova, Četvrta, biti jedina, prava ...

Nije bilo u tome zlobe. Ali su na to mislili, stojeći ovdje, nepomični, mislili su na čast, na slavu, dok su se njihova pluća privikavala na razrijeđeni zrak.

Gibbs se približi vatri koja je počela tinjati.

— Zašto se ne bismo poslužili brodskom kemijskom vatrom umjesto tim granjem?

— Svejedno je — reče Spender ne dižući oči.

Bilo bi neprilično da već prvu noć na Marsu počnu dizati buku ili izlagati tako glupu i upadljivu stvar kao što je peć. Bila bi to neka vrsta svetogrđa. Poslije će imati i zato dosta vremena. Dovoljno vremena da bacaju prazne limenke konzervi u ponosite marsovske kanale; da bacaju listove New York Timesa što će ih vjetar raznijeti do sivoga dna samotnih marsovskih mora; da ostavljaju kore od banana i masni papir u krhkim i sjajnim ruševinama gradova u prastarim marsovskim dolinama. Imat će za sve to i suviše vremena.

Na tu pomisao podiđe ga laka jeza.

Podstakne rukom vatru, kao da prinosi žrtvu nekom mrtvome divu. Bili su se iskricali na golemom groblju. Tu je nestajala jedna

civilizacija. Najobičnija je uljudnost zahtijevala da provedu prvu noć u tišini.

Nisam mislio da ćemo tako proslaviti događaj. Gibbs se obrati kapetanu Wilderu.

— Kapetane, što se mene tiče, mislim da bi trebalo podijeliti zalihe džina i mesa i malo se pozabaviti.

Kapetan Wilder okrene oči prema mrtvome gradu udanjenom od njih kilometar i po.

— Svi smo umorni — reče on odsutno, kao da je sva njegova pažnja bila usredotočena na opustjeli grad i njegove zaboravljene stanovnike.

— Možda sutra navečer. Danas treba da se zadovoljimo time, da smo sretno doputovali ne razbivši se o neki meteor i ne izgubivši ni čovjeka.

Oko njih su se ljudi uskomešali. Bilo ih je u svemu dvadeset. Jedni su se držali za ramena, drugi su namještali pojaseve. Spender ih promatraše. Nisu bili zadovoljni. Stavili su na kocku svoju glavu da pokušaju veliku pustolovinu. Sada su se htjeli opiti, urlati, pucati iz pušaka, da pokažu kako su važni momci, jer su probili rupu u prostoru i dojezdili na svemirskom brodu sve do planeta Marsa.

Ali nitko nije vikao.

Kapetan tihim glasom izda naredbu. Jedan od ljudi požuri u brod i donese kutije s hranom. Otvoriše ih i razdijeliše u potpunoj tišini. Ljudi su počeli, pomalo razgovarati. Kapetan sjedne i potanko ispriča kako su putovali. Sve su to već znali napamet, no pričinjalo je zadovoljstvo čuti kako je pothvat s uspjehom prošao. Nisu htjeli da prozbore o povratku. Netko je počeo o tome govoriti, ali ga ušutkaše.

Žlice su se sjajile pod dvostrukom mjesečinom. Hrana je bila dobra, a vino još bolje.

Vatreni trag prođe nebom i trenutak kasnije pomoćna raketa spusti se na polje. Spender ugleda kako se otvaraju mala vrata, i izađe Hathaway — liječnik-geolog (svaki je čovjek imao dvije specijalnosti radi štednje u prostoru). Polako priđe kapetanu.

— U redu? — reče kapetan Wilder.

Hathaway se okrene prema dalekim gradovima koji su svjetlucali na svijetlu zvijezda. Gutnuvši nekoliko puta i pažljivo promatrajući, on izusti:

— Eto mrtvoga grada, kapetane, mrtvoga nekoliko tisućljeća. Isto vrijedi i za tri ostala grada u planinama. Ali ovaj peti grad, udaljen tri stotine kilometara, kapetane ...

— Što je s njim?

— Bio je još nastanjen prošle sedmice, kapetane. Spender skoči. Nastavali su ga Marsovci — doda Hathaway.

— Gdje su sada?

— Mrtvi su — reče Hathaway. — Ušao sam u jednu kuću. Mislio sam da je prazna kao i ostale, već stoljeća. Ali, nečuveno! Pronašao sam leševe. Imao sam dojam da hodam po hrpi jesenjeg lišća.

Upravo kao suho granje ili ostaci spaljenog papira. I sve to svježe. Umrli su najviše prije deset dana.

— Jeste li posjetili druge gradove? Jeste li ondje našli tragove života?

— Ništa. Četiri grada od pet bila su prazna već tisuće godina. Nemam ni pojma što se moglo dogoditi stanovnicima. Ali u petom gradu leševi. Tisuće leševa.

— Od čega su umrli? — Spender se približi.

— Nećete mi vjerovati.

— No, recite što ih je ubilo!

— Naprosto, ospice!

— Ali, ne!

— Da. Ispitivao sam. Ospice, koje su tu među Marsovcima imale posljedice nepoznate na Zemlji.

Njihov je metabolizam bez sumnje drugačije reagirao. Sagorjeli su kao ugalj i sasušili se u krpice. To su svakako ospice. Ne može biti zablude. York, kapetan Williams i kapetan Black mora, dakle, da su dosegli Mars sa svoje tri ekspedicije. Tko zna što se s njima dogodilo. Ali sad bar znamo što su oni, i protiv svoje volje, donijeli Marsovcima.

— Niste li opazili ništa drugo živo?

— Možda se nekoliko Marsovaca, ako su bili dovoljno pametni, sklonilo u planine. Ali u odviše malom broju, mogu to jamčiti, da bi se ponovo mogli podići. Završeno je s tim planetom.

Spender mu okrene leđa, sjedne do vatre i udubi se u promatranje plamena.

Ospice, ospice, nevjerojatno! Stvara se jedna rasa da potraje milijune godina, civilizira se, izgrađuje gradove kao ovi što nas okružuju, čini sve da razvije kult poštovanja i ljepote, i onda umire. Jedan dio umire polagano, u svoje vrijeme, prije naše ere, dostojanstveno. Ali ostali! Umire li ostatak Marsovaca od neke bolesti zgodnog, strašnog ili veličanstvenog imena? Ne, to su morale biti baš ospice, dječja bolest, bolest koja ne ubija ni zemaljsku derišćad! Kakva nepravda! Isto tako kao što su Grci umirali od zaušaka, ili ponosni Rimljani, na svojih sedam brežuljaka, od kožnog osipa. Da bismo bar ostavili Marsovcima vremena da pripreme svoje mrtvačke sanduke, da legnu, da obave svoje obrede i nađu neki drugi smisao smrti. Ospice, glupe i prljave ospice, nevjerojatno! To ne pristaje toj arhitekturi, čitavom tom svijetu.

— Hajde, Hathawaye, pojedite nešto!

— Hvala, kapetane.

Odmah je sve bilo zaboravljeno. Ljudi stanu govoriti među sobom. Spender nije skidao očiju s njih.

Njegova je hrana ostala na njegovu tanjiru, pod njegovim rukama. Osjetio je kako se tlo malo po malo ohlađuje.

Zvijezde su se približavale i postajale veoma svijetle. Ako je neki od ljudi počeo veoma glasno govoriti, kapetan je odgovarao u pola glasa i ostali su, slijedeći njegov primjer, spuštali glas.

U zraku je titrao neki čisti, novi miris. Spender je dugo sjedio zabavljajući se, ne bi li pogodio kako je nastao. Mnogo stvari u njemu nije nikako mogao indentificirati: cvijeće, kemikalije, prašinu, vjetrove.

— ... A kad sam ulovio onu plavušu u New Yorku! Kako se ono zvala? ... Ah, da! Ginnie! — vikao je Biggs. — Kakva prilika!

Spender se ukoči. Ruka mu zadršće. Oči mu ožive ispod tankih zatvorenih kapaka.

— Ginnie mi je onda kazala ... — nastavi Biggs. Ljudi prasnu u smijeh.

— A ja sam je onda cmoknuo — zaurla Biggs zavitlavši bocom.

Spender odloži svoj tanjir. Slušao je kako svjež vjetar fijuče oko njegovih ušiju, promatrao hladan led bijelih marsovskih zdanja, ondje dolje, u praznim morima.

— Kakva ženska, oh, kakva ženska! — Biggs isprazni bocu u svoja velika usta. — Nikad nisam vidio ništa slično.

Naokolo se širio vonj Biggsova tijela koje se znojilo. Spender pusti da se vatra ugasi.

— Hej, Spenderu, potakni je malo — reče Biggs pogledavši ga. Zatim se ponovo vrati svojoj boci. —

Dakle, jedne večeri, Ginnie i ja ...

Čovjek imenom Schoenke izvadi svoju harmoniku i udari poskočicu, uzvitlavši oko sebe oblak prašine.

— Haj! — zaurla on. — Živ sam!

Porumenjeviši od zadovoljstva ljudi baciše svoje prazne tanjire. Trojica poskočiše i podigoše u zrak noge kao plesačice u baru, podcikujući. Ostali su pljeskali i urlajući tražili nastavak. Cherokee skine košulju i započne se vrtjeti, dok mu se do pasa golo tijelo sjajilo od znoja. Mjesečina je bacala svijetlo na njegovu razbarušenu kosu i mlade svježe obrijane obraze.

Na dnu mora vjetar je vitlao tamnim parama, a s gorskih su vrhunaca gromade kamenja bdjele nad blistavom raketom i slabom vatrom.

Graja se poveća. I drugi se ljudi pridruže zabavi. Jedan od njih počne duvati u svoju usnu harmoniku, drugi puhati u češalj obavijen svilenim papirom. Još dvadeset boca bude otvoreno i ispražnjeno. Biggs je posrtao i mlatarao rukama dirigirajući plesačima.

— Na vama je red, kapetane! — poviče Cherokee, koji je tulio neku melodiju.

Kapetan je bio primoran da im se približi. Nije u tome našao nikakvo zadovoljstvo i zadržao je strogo lice. Spender ga je promatrao misleći: »Jadan čovjek! Kakva žalosna večer! Oni ne znaju što čine.

Trebalo ih je uputiti prije nego što su se ukrcali za Mars, naučiti ih da se bar nekoliko dana ponašaju pristojno.«

— Dosta mi je! — Kapetan ponovo sjedne izjavivši da je umoran. Spender pogleda kapetanove grudi.

Dizale su se i spuštale u gotovo normalnom ritmu. Lice mu se nije oznojilo.

Harmonika, vino, krikovi, ples, pjesma, zveket tava, metež, smijeh.

Biggs otetura do ruba marsovskog kanala. Ponio je sa sobom šest praznih boca, koje baci jednu za drugom u tamnu vodu. One potonu krkljajući kao utopljenici.

— Krstim te, krstim te, krstim te ... — brbljao je Biggs. — Krstim te, Biggs, Biggs, kanal Biggs...

Spender ustade, prekorači vatru i približi se Biggsu prije nego se itko mogao pokrenuti. Udari ga po čeljusti i po uhu. Biggs se zatetura i pade u kanalsku vodu ...

Pošto ga je udario, Spender čekaše stisnutih šaka da Biggsa izvuku na kamenu obalu. Ljudi su već pritrčali i šcepali Spendera.

— Hej, Spenderu, što vas je ujelo? — pitali su ga.

Biggs iziđe iz vode mokar do kože. Vidio je kako ljudi drže Spendera.

— No, onda? — reče on približavajući se.

— Sada je dosta! — izusti kapetan suho. Ljudi puste Spendera i udalje se. Biggs stane i pogleda kapetana.

— Dobro je, Biggs, promijenite odijelo. A vi ostali nastavite svoju malu svečanost. Spenderu, pođite sa mnom.

Ljudi nastaviše zabavu. Wilder povuče Spendera ustranu i okrene se prema njemu.

— Hoćete li mi objasniti što se dogodilo?

Spender promatraše kanal.

— Nemam pojma. Bilo me stid. Zbog Biggsa, zbog nas, zbog čitave te graje. Kakav prizor!

— Put je bio veoma dug. Ljudi imaju pravo da se rastresu.

— Pa zar ti klipani nemaju nikakva poštovanja ni prema čemu, kapetane? Nimalo osjećaja?

— Vi ste umorni i promatrate stvari s drugog stajališta, Spenderu. Kažnjavam vas sa pedeset dolara globe.

— U redu, kapetane. No mislio sam na Njih. Na Njih koji nas promatraju kako pravimo od sebe budale.

— Njih?

— Marsovce, mrtve ili žive.

— Sigurno mrtve — reče kapetan. — Vjerujete li da oni znaju da smo tu?

— Ne osjeća li uvijek nekadašnja prisutnost dolazak nove?

— Vjerujete li možda u duhove?

— Vjerujem u ono što je bilo, a mnogo je toga bilo na Marsu. Dokaza ima dovoljno. Ima ulica, kuća, jamačno i knjiga, velikih kanala, satova, staja, ako ne za konje, a ono sigurno za neke domaće životinje, možda sa dvanaest nogu, tko zna? Kuda god pogledam, vidim predmete koji su nečemu služili, koje je netko dirao i rukovao njima stoljeća. Ako me pitate, vjerujem li u dušu stvari, koliko su one nečemu služile, odgovorit ću vam: da. One su posvuda oko nas. Sve što je ikada imalo neku ulogu, ne možemo nikada koristiti bez neugodna osjećaja. Sve te planine imaju svoja imena. Nama one nikad neće postati prisne. Mi ćemo ih prekrstiti, ali će njihova prvobitna imena ostati u prošlosti.

A te su se planine modelirale i promatrale pod starim imenima. Imena što ćemo im dati, kao i tim kanalima i tim gradovima, nestat će kao lanjski snijeg. Što god uradili, nikada nećemo dokučiti Mars.

Tako ćemo pobjesnjeti, i znate li što će se dogoditi? Opljačkati ćemo ga, opustošiti, da bismo ga učinili po svojoj mjeri.

— Nećemo ga uništiti — reče kapetan. — Odviše je to prostran i zanimljiv svijet.

— Vi u to vjerujete? Mi ljudi sa Zemlje imamo poseban talent da upropaštavamo velike i lijepe stvari.

Jedini je razlog da nismo otvorili točionicu usred egipatskog hrama u Karnaku, što se nalazi postrance i nema dovoljno komercijalnih izgleda. A Egipat je samo neznatan dio Zemlje. Ali tu je sve staro i različito. Treba se negdje smjestiti i početi s rušenjem. Taj će kanal prozvati Rockefellerovim kanalom, ovu planinu brdom kralja Georgea; more će se nazivati morem Duponta de Nemoursa, gradovi imenima Roosevelta, Lincolna ili Coolidgea, i nikada sve to neće imati smisla, jer sva ta mjesta već imaju svoja protivna imena.

— Bit će to vaš posao kao arheologa, da pronađete imena koja ćemo potom zadržati.

— Šaka ljudi kao mi protiv svih tih trgovačkih interesa. Spender se zagleda u siva brda.

— Oni znaju da smo mi tu večeras zato da uprskamo stvar, i zamišljam sebi koliko nas mrze.

Kapetan potrese glavom.

— Nema ovdje mržnje. — On posluša vjetar.

— Ako prosuđujemo po izgledu njihovih gradova, taj je narod zanesen ljepotom i filozofijom. Oni su se pomirili sa sudbinom. Koliko znamo, njihova je rasa utrнула na prirodan način, a da nije neki posljednji uništavajući rat opustošio njihove gradove. Oni koje smo dosad vidjeli, bili su apsolutno nedirnuti.

— Naša ih prisutnost bez sumnje ne smeta više nego prisutnost djece što se igraju na livadi.

— Uostalom, možda će nam ovo iskustvo poslužiti da se poboljšamo.

— Jeste li primijetili, Spenderu, da su ljudi bili čudnovato mirni, sve dok ih Biggs nije izazvao da se raspojasaju? Držali su se više smjerno i zaplašeno. Kad sve to imamo pred očima, onda uviđamo da nismo tako opasni. Mi smo derišta u kratkim hlačama, i uvelike se hvališemo svojim novim igračkama, atomima i raketama, i tako smo zadovoljni što živimo. Ali će jednog dana Zemlja biti kao što je danas Mars. To će nas umiriti. To je lekcija civilizaciji. Mars će nas mnogočemu naučiti. A sada, primirimo se.

Vratimo se i pozabavimo. Globa od pedeset dolara još uvijek vrijedi.

Zabava je izgubila na živahnosti. Vjetar je i dalje duhao od mrtvog mora, vijao oko ljudi, oko kapetana i oko Jeffa Spendera, koji su se približavali skupini. Dizao je prašinu, koja je obavijala sjajnu raketu, pokrivala harmoniku, zasljepljivala ljude. Njegov je oštar fijuk ispunjao zrak.

Zatim, isto tako brzo kako se podigao, vjetar prestade. Siluete ljudi se usprave prema crnom i hladnom nebu.

— Hajdemo, momci, hajdemo! — Biggs se pojavi iz rakete u čistoj uniformi, izbjegavajući da gleda Spendera. Njegov glas odjekne kao u nekoj praznoj dvorani. I ostade bez jeke.

— Dakle?

Nitko se ne pomakne.

— Hajde, Whitie, uzmi harmoniku!

Whitie pokuša jedan akord. Zazvuči prazno i lažno. Whitie istrese slinu iz svog instrumenta i stavi ga u džep.

— Kakva mi je ovo zabava? — reče Biggs. Nitko od ljudi sruši harmoniku. Zacviljela je kao ranjena zvijer. I to je bilo sve.

— U redu, ja i moja boca zabavljat ćemo se sami! — Biggs se nasloni na raketu i počne piti iz boce.

Spender ga gledaše. Dugo se nije micao, a zatim se njegova ruka spusti niz nogu, koja je drhtala, sve do taške za revolver; njegovi prsti blago pomiluju kožu.

— Svi dobrovoljci mogu poći sa mnom do grada — izjavi kapetan.
— Ostavit ćemo stražu kod rakete i poći naoružani, radi veće sigurnosti.

Ljudi se posavjetuju. Četrnaestoro ih se javi za ekspediciju, računajući tu i Biggsa, koji veselo zamahne svojom bocom. Ostala šestorica ostanu.

— Dakle, hajdemo! — poviče Biggs. Skupina se tiho udalji na svijetlu mjesečine.

Stigli su do ruba mrtvog grada. Dva su mjeseca bacala do njihovih nogu dvostruku sjenu. Ostali su nekoliko trenutaka nepomični, uzdržana daha. Vrebali su bilo kakav pokret u gradu bez života, pojavu neke sive sjene, neku drevnu prikazu koja bi dogalopirala sa dna praznog mora na nekom vilinskom konju, nemogućeg oblika i neshvatljivog porijekla.

Spender je zažarena pogleda ispitivao ulice.

Ljudi su se pokretali kao plavičaste pare u kamenim ulicama; podizali su se slabi mrmljaji i čudnovate životinje trčale su kroz prostore ispunjene crvenosivim pijeskom. Sa svakog prozora kao da su se naginjale prilike pozdravljajući polagano rukom, kao neki vječni valovi; sjene su šetale u podnožju tornjeva okupanih mjesečinom. Neka daleka muzika tiho je svirala, i Spender je sebi zamišljao oblike instrumenta koji su stvarali takvu muziku. Čitav kraj kao da je bio napučen utvarama.

— Hej! — zaurla Biggs nagnuvši, se naprijed, stavivši ruke na usta kao zvučnik. — Hej, stanovnici!

— Biggs! — podvikne kapetan. Biggs ušuti.

Napredovali su uzduž jedne popločane ulice. Sada su svi šaputali. Činilo im se kao da prolaze kroz neku veliku biblioteku pod otvorenim nebom ili kroz neki mauzolej u kojem je vjetar učinio sebi dom pod nebom punim svjetlucavih zvijezda.

Kapetan stade govoriti tihim glasom. Čudio se, kuda su se iselili stanovnici, na što su nalikovali, tko su bili njihovi kraljevi, kako su pomrli. Pitao se, kako su sagradili ovaj grad sposoban da prkosi vremenu, i jesu li ikada dolazili na Zemlju. Mogu li oni biti predjedovi

ljudi, koji su se na naš planet spustili prije tisuća godina? Jesu li znali za ljubav i mržnje nalik na ljudske, jesu li u sličnim prilikama činili iste budalaštine?

Nitko se nije micao.

Ostali su kao prikovani pod oba mjeseca; vjetar je blago lelujao oko njih.

— Lord Byron — reče Jeff Spender.

— Koji lord? — upita kapetan okrenuvši se prema njemu.

— Lord Byron, pjesnik iz XIX. stoljeća. Jedna od njegovih pjesama čudno se podudara s tim gradom i s osjećajima što mora da imaju Marsovci, ako im je još preostala sposobnost da osjećaju. Mogao ju je napisati posljednji marsovski pjesnik.

Ljudi su ostali kao ukopani nad svojim dvostrukim sjenama.

— Možete li nam kazati tu pjesmu, Spenderu? — upita kapetan.

Spender oživje, pruži ruku kao da priziva u pomoć svoje sjećanje, za trenutak se sabere nabrana čela; zatim prisjetivši se, mirnim glasom, okružen pažnjom ljudi, ponovi riječi:

Nećemo više tumarati
Kasno u noć,
Premda srce još uvijek ljubi,
Kao što i mjesec još uvijek sja.

Grad je ležao siv, ponosit i nepomičan. Ljudi su se licem okrenuli prema svijetlu.

Jer i mač izjeda tok
I duša iscrpljuje grudi,
I srce mora da odahne,
I ljubav da se odmori.
Mada je noć stvorena za ljubav
i dan se uvijek prebrzo vraća,
Mi više nikad nećemo tumarati
Pod svijetlom mjesečine.

Svi su ljudi sa Zemlje bez riječi stajali usred grada. Noć je bila svijetla. Čuo se samo vjetar. Likovi davnih životinja i ljudi ocrtavali su

se na popločanom dvorištu pod njihovim nogama. Spustili su poglede, da ih promatraju. Biggs se podigne. Mutna pogleda pritisne ruku na usta. Zatim se zagrcne, zatvori oči i savijajući se izbljuje gust mlaz, koji popraska mozaik i prekrije slike. Biggs povrati dvaput zaredom. Oštar vinski zadah razlije se svježim zrakom. Nitko se nije ni pomakao da pomogne Biggsu, koji je i dalje povraćao.

Spender ga načas promjeri, zatim se okrene i udalji se u ulice grada, sam pod mjesečinom. Nijednom se ne zaustavi da pogleda iza sebe skupljene ljude.

Vratiše se u logor u četiri sata izjutra. Ispruženi pod svojim pokrivačima zatvoriše oči udišući tihi zrak.

Sjedeći kraj vatre kapetan Wilder je u nju od vremena do vremena bacao grančice. Dva sata kasnije Mc Clure otvori oči.

— Ne spavate, kapetane?

— Čekam Spendera — odvrati kapetan umorno se smiješeći.

— Znae, kapetane — reče Mc Clure pošto je časak razmišljao — mislim da se nikada više neće vratiti.

Ne znam zašto, ali imam takav dojam, kapetane. On se više neće vratiti.

Mc Clure se zamota u pokrivač i ponovo zaspi. Vatra se rasplamsa po posljednji put i ugasi se.

Spender se nije pojavio čitave naredne sedmice. Kapetan je poslao izvidnice, no, one su se vratile s izvještajima da je Spender nestao. On će ponovo doći kad mu se bude svidjelo. Tvrdoglav je kao mazga, govorili su. Neka ide dođavola.

Kapetan ne reče ništa, no zabilježi podatke u brodski dnevnik.

Toga je jutra na Marsu mogao biti ponedjeljak, utorak ili bilo koji drugi dan. Biggs je sjedio na obali kanala namačući noge u svježoj vodi, lica okrenuta prema Suncu. Neki se čovjek približavao uzduž obale. Njegova sjena pade na Biggsa. Ovaj se osvrne.

— O! — izusti Biggs.

— Ja sam posljednji Marsovac — reče čovjek vadeći automatsko oružje.

— Što ti tu pričaš? — upita Biggs.

— Ubit ću te!

— Ma nemoj! Kakve su to gluposti, Spenderu?

— Ustani da te proburazim.

— Zaboga, skloni tu praskalicu!

Spender je samo jedanput pritisnuo na otkopac.

Biggs ostade trenutak sjedeći, a onda se nagnu naprijed i pade u vodu.

Mukla, tiha detonacija ostade bez jeke. Tijelo je polako skrenulo u tok kanala. Mukao krkljaj trajao je samo trenutak.

Spender zadjene oružje i udalji se bešumno. Sunce je peklo Mars. Osjetio je njegov žar na svojim rukama, koje je pritisnuo na zgrčeno lice. Nije se žurio. Hodao je kao da se ništa nije promijenilo, osim danjega svijetla.

Išao je prema raketi, gdje je nekoliko ljudi spremalo užinu pod sjenicom što ju je podigao Cookie.

— Gle, evo pustinjaka! — reče jedan.

— Zdravo, Spenderu! Dugo te nismo vidjeli?

Četiri čovjeka sjedeći za stolom promatrahu svoga šutljivog suputnika, koji je zurio u njih.

— Ti i tvoje trule stare ruševine — reče Cookie, šaljivdžija, miješajući, neku crnu tekućinu u limenoj zdjelici. — Gori si od psa na hrpi kostiju.

— Možda — reče Spender. — Otkrio sam nešto. Kad bih vam rekao da sam našao jednog Marsovca kako se šeta?

Četiri čovjeka ostave svoje vilice. Zar doista? Gdje?

— Nije važno. Nego, da ja vama postavim jedno pitanje. Što biste kazali da ste Marsovci i da stranci nahrupe u vašu zemlju i počnu vas istrebljivati?

— Ja ne bih oklijevao — reče Cherokee. — Još teče u mojim žilama krv Cheroka. Moj mi je djed često pripovijedao o teritoriju Oklahome. Ako ima negdje kakav Marsovac, sporazumjet ću se s njim.

— A vi ostali? — upita Spender oprezno.

Nitko ne odgovori. Njihova je šutnja bila rječita: uzmi što ti padne šaka, što pokupiš, tvoje je. Ako susjed nije zadovoljan, sravni ga sa zemljom ...

— Dobro — reče Spender. — Našao sam jednog Marsovca. Ljudi se pogledaju u nevjerici.

— Ondje, u jednom mrtvom gradu. Nisam to očekivao. Nisam ni sanjao o tome da ću ga naći. Ne znam što je ondje radio. Ostao sam sedmicu dana u gradu na dnu doline, da ispitam stare knjige i

promatram različite stare umjetničke oblike. I jednoga dana vidjeh toga Marsovca. Trenutak je ostao nepomičan, a zatim nestade. Sutradan se nije vratio. Nisam se micao iz toga kraja. Nastavio sam proučavati njihovo pismo. Marsovac se vratio i svaki je put prilazio bliže, sve do dana kad sam uspio dešifrirati marsovski jezik. Nevjerojatno je jednostavan, i njihovo slikovito pismo olakšava mnogo toga. Dakle, Marsovac mi reče: »Daj mi svoju uniformu i čitavu opremu«. Dao sam mu sve, a on mi onda reče: »Daj mi svoje oružje.« Dao sam mu svoj automat. Tada mi reče: Pođi sa mnom i gledaj što će se dogoditi. »Dopratio me do logora, i sada je tu kraj mene.

— Ne vidim nikakvog Marsovca — reče Cherokee.

— Žalim.

Spender izvadi svoj automat. Odjekne prigušen prasak. Prvo tane pogodi čovjeka koji se nalazio slijeva; dva naredna obore onoga koji je zauzimao sredinu stola i njegova desnog susjeda. Cookie se okrene do vatre, užasnut, i primi četvrto tane. On padne u vatru, mrtav, i njegova odjeća plane.

Raketa je počivala na sunčanim zrakama. Tri čovjeka, s rukama na stolu, ostadoše nepokretna pred svojim doručkom koji se hladio. Cherokee, nepogođen, još uvijek sjedeći, zurio je u Spendera s nevjericom, zapanjeno.

— Ti možeš poći sa mnom — reče Spender. Cherokee ne odgovori.

— Vodim te sa sobom, ako pristaješ. — Spender čekaše.

Napokon Cherokee izusti, pogledavši kriomice leševe:

— Ti si ih ubio.

— Oni to zaslužuju.

— Ti si lud!

— Možda. No ti možeš poći sa mnom.

— Poći s tobom, zašto? — krikne Cherokee, blijed, sa suzama u očima. — Odlazi! Hajde, tornjaj se!

Spenderovo lice otvrdne.

— Mislio sam da ćeš ti, od sve te bande, jedini shvatiti.

— Tornjaj se! — Cherokee posegne za svojim automatom. Spender po posljednji put odapne. Cherokee se prestane micati.

Zatim Spender zatetura. Prijeđe rukom preko znojnoga lica, baci pogled na raketu i počne drhtati od glave do pete. Gotovo je pao,

toliko je fizička reakcija bila žestoka. Činilo se kao da se naglo probudio iz hipnotičkog sna. Sjeo je načas i savladao drhtanje.

— Stani, stani! — zapovijedao je svome tijelu, no tresao se i dalje kao u groznici.

U strašnom naporu volje napokon mu je uspjelo da ponovo stekne hladnokrvnost i mirno položi ruke na koljena. Zatim se podigne i sabrano stavi na leđa sanduk hrane. Na trenutak mu ponovo zadržće ruka, no on izusti »Ne!«, i uzbuđenje ga prođe. Onda se isprekidana koraka udalji prema vrućim, crvenim brežuljcima, posve sam.

Jarko sunce penjalo se na nebu. Sat kasnije kapetan siđe iz rakete da sebi pripremi šunku s jajima. U prolazu pozdravi četiri čovjeka što su sjedila oko stola. Najednom se zaustavi, jer je osjetio miris zapaljenog baruta. Opazi kako kuhar leži na tlu preko vatre, a četiri čovjeka sjede pred hladnim doručkom.

Trenutak kasnije Parkhill i još dva čovjeka izađu iz aparata. Kapetan im je stajao na putu, kao ukopan na mjestu, opsjenjen šutljivim ljudima i njihovom čudnom položaju oko stola.

— Skupite odmah čitavu posadu — reče kapetan. Parkhill potrči prema obali kanala. Kapetan dodirne Cheroka. Ovaj se lagano zanjiše i padne sa svoga sjedala. Zlatne sunčane zrake svjetlucale su na njegovoj kratkoj kosi i okrvavljenim obrazima.

Ljudi stigoše.

— Je su li svi ovdje?

— Još uvijek nema Spendera, kapetane. Našli smo Biggsa kako pluta u kanalu.

— Spender!

Kapetan pogleda brežuljke obasjane jutarnjim svjetlom. Zablješten suncem, namršti se.

— Proklet bio — reče umorno. — Zašto, nije došao da se sa mnom porazgovori?

— I sa mnom! — uzvikne Parkhill zasvjetlucavši očima. — Bio bih mu sprasio tane u lubanju, bez oklijevanja, dovraga!

Kapetan Wilder kimne glavom dvojici od posade. — Potražite lopate — reče.

Bilo je paklenski vruće. Topao vjetar duhao je iznad praznog mora i vijao im prašinu u lice, dok je kapetan listao stranice Biblije. Kad je

zatvorio knjigu, jedan čovjek započne bacati velike lopate pijeska na prilike umotane u platno.

Vratiše se do rakete, pregledaše svoje puške, natovariše na leđa teške grozdove granata i staviše automatske revolvare u kožnate korice. Svakome bude označen određeni sektor brežuljaka.

Kapetan izdade naredbe, ne podigavši glas, spuštenu ruku.

— Hajdemo — reče.

Spender opazi oblake fine prašine kako se dižu s nekoliko mjesta u dolini i spozna da je potjera započela. Ostavi srebrnu knjižicu koju je upravo čitao sjedeći na jednoj ravnoj pećini. Stranice knjige bile su od čistoga srebra, tanke, kao tkanje, i sa crnim i zlatnim slovima nacrtanim rukom. Bilo je to filozofsko djelo staro najmanje deset tisuća godina, što ga je našao u jednoj od velikih kuća velikoga grada na dnu neke marsovske doline. Ostavio ga je teška srca.

Pođe trenutak, i on pomisli: »Zašto? Ostat ću ovdje da čitam sve dok ne stignu i sravne me sa zemljom.«

Prva reakcija na umorstvo četvorice ljudi izazvala je u njemu tupost, zatim se pojavilo gađenje, a sada čudnovato olakšanje. Ali ga je taj mir napustio na pogled traga prašine što su ga podigli njegovi gonitelji, i on ponovo osjeti kako u njemu kipi mržnja. Popije gutljaj vode iz svoje čuture. Zatim se podigne, protegne se, zijevne i osluhne veličanstvenu tišinu doline što se prostirala oko njega. Kako bi bilo divno kad bi se on i nekoliko njegovih prijatelja, koji su ostali na Zemlji, mogli ovdje nastaniti i živjeti bez prepirki i briga!

Držeći knjigu u jednoj i svoj blistavi pištolj u drugoj ruci, krene. Potok pun bijeloga šljunka i kamenja tekao je preko puta. On se skine, zagnjuri u vodu i na brzu se ruku opere. Zatim se polako obuče i uzme oružje.

Puškaranje započne u tri sata poslije podne. Spender se uspeo vrlo visoko u brda. Ostali su ga slijedili kroz tri gradića što su se smjestila na brdima. Iznad gradova, razasute kao gromade stijena, podizale su se usamljene kuće, gdje su nekada marsovske porodice našle neki gorski brzac i komadić zelenila i sagradile bazen u mozaiku, biblioteku, dvorište ukrašeno vodoskokom.

Spender provede pola sata plivajući u jednom od tih bazena napunjenog kišnicom, čekajući da ga stignu progonitelji.

Prasak odjekne kad je napuštao kuću. Komadići pločnika rasprsnu se pet ili šest metara iza njega.

Spender potrči, umakne uzduž, iza nabora u tlu, zatim se vrati i obori prvim metkom čovjeka koji ga je slijedio.

Spender je znao da ga opkoljavaju. Obruč se stiskao, i on će pasti u njihove ruke. Čudno je da ne upotrebljavaju granate. Kapetan Wilder je lako mogao dati naređenje da ih bace.

»No ja sam odviše vrijedan da budem raznesen«, mislio je Spender. »Tako misli kapetan. Hoće da me se domogne samo s jednom rupom u koži. Moja smrt treba da bude čista. Nikakvo mesarenje. Zašto?

Zato, jer me on shvaća. A kako me shvaća, spreman je da stavi na kocku život šake hrabrih momaka, da bi mi zabio jedno tane u glavu. Nije li tako?«

Devet, deset pucnjeva odjekne zaredom. Komadići rasprsnutih stijena zviždali su mu oko ušiju.

Spender je pucao mirno, bacajući ponekad pogled na srebrnu knjigu, koju nije ostavljao.

Kapetan dotrči na otvoreno, s puškom u ruci. Spender ga je slijedio očima iz svog zaklona, ali nije pucao. Naprotiv, uperi oružje na drugu stranu i obori vrh stijene pod kojom se skupio Whitie, koji ljutito opsuje. Kapetan se naglo uspravi. Mahao je bijelim rupčićem. Reče ljudima nekoliko riječi i počne se penjati, pošto je odložio oružje. Spender se također podigne, s automatom spremnim na pucanje. Kapetan se popne do gore i sjedne na kamen užaren od sunca. Ostao je tako trenutak ne podižući oči prema Spenderu. Zatim turi ruku u džep od kaputa. Spenderov kažiprst se zgrči na otponcu.

— Cigaretu? — upita kapetan.

— Hvala. — Spender se posluži.

— Vatre?

— Hvala, imam.

Obojica povuku dva tri dima bez riječi.

— Kakva vrućina — reče kapetan.

— Zaista.

— Je li vam dobro tu gore?

— Savršeno.

— Kako dugo mislite izdržati?

— Toliko da oborim tucе ljudi.

— Zašto nas niste sve potukli jutros, kad ste za to imali priliku? Bilo bi to lako, zar ne?

— Znam. Gadilo mi se. Kad čovjek ima silnu želju da nešto učini, počinje sebi da laže. Uvjerava sebe da svi ostali imaju krivo. Ukratko, pošto sam počeo da ih obaram, uvjerio sam se da su sve to obični glupani i da nemam nikakva opravdanja da ih ubijam. Ali je već bilo prekasno. Nisam mogao nastaviti.

Popeo sam se dakle ovamo, u nadi da ću opet povjerovati u svoje laži i ponovo naći i izgraditi svoj netaknuti bijes.

— I on je izgrađen.

— Ne suviše, ali dovoljno.

Kapelan je promatrao vrh svoje cigarete.

— Zašto ste to učinili?

Spender mirno položi svoj automat do nogu.

— Zato što sam ustanovio, što se tiče civilizacije, da su sve ono čemu se mi ikada možemo nadati, uvelike već ostvarili Marsovci. Oni su zastali na onome gdje smo to mi morali učiniti, još prije stotinjak godina. Istražio sam njihove gradove i poznajem taj narod. Smatram čašću da budem njihov potomak.

— Tamo dolje imaju veličanstven grad. — Kapetan pokaže rukom gomilu zgrada u blizini.

— Nije to jedini. Da, njihovi su gradovi lijepi. Oni su znali unijeti umjetnost u život. Za Američane je to uvijek ostalo strano područje. Umjetnost je budalaština kojem se bave šašavi sinovi u potkrovlju.

Umjetnost je sredstvo za čišćenje koje se troši u nedjelju, u malim dozama, više ili manje začinjeno religijom. Kod Marsovaca sve živi zajedno, umjetnost, religija, i ostalo . . .

— Mislite li da oni nisu imali više ništa da nauče?

— Potpuno sam uvjeren!

— I zbog toga ste počeli pokolj među ljudima?

— Kad sam bio dječak, roditelji su me odveli u Meksiko. Uvijek ću se sjećati izgleda svoga oca... bio je težak, naočit. A moja majka nije voljela tamošnji svijet, jer su ljudi ondje imali odviše tamnu put i premalo su bili umiveni. Moja sestra praktički nije uopće razgovarala s njima. Ja sam bio jedini koji ih je doista volio. I sada, gledam svega oca i majku kako su se iskricali na Mars i točno se isto tako ponašaju.

Sve što malo izlazi iz običnoga toka, prosječan Amerikanin prezire. Sve što ne nosi žig Chicaga, ne vrijedi ništa. Ah, kad samo pomislim na to!... Da se i ne govori o ratu. Čuli ste govore u Kongresu prije nego što smo otputovali. Ako se sve uredi tako kao što je predviđeno, nadaju se da će na Marsu uspostaviti tri centra za atomska istraživanja i skladišta bombi... Drugim riječima, Mars je propao. Sav taj čudesni narod uništen. Što biste kazali kad bi se jedan Marsovac pobjluvao na sag u Bijeloj Kući?

Kapetan ne reče ništa. Slušao je.

— I da se ne govori o svim drugim interesima koji će biti stavljeni u igru — nastavi Spender. —

Financijske hijene. Rudarske transporte i druge kompanije. Vi se sjećate što se dogodilo u Meksiku kada su Cortez i njegovi slavni suputnici stigli iz Španije. Čitavu su jednu civilizaciju uništili lakomi bogomoljci. Historija nikada neće oprostiti Cortezu.

— I vi ste danas primijenili etiku koja bi se mogla osporiti — primijeti kapetan.

— Što sam mogao učiniti? Raspravljati s vama? Slučaj je jednostavan: borim se protiv te pohlepe i pokvarene goleme mašine koju je rodila Zemlja. Oni žele da preplave Mars svojim nepreglednim atomskim bombama i da uspostave baze za buduće ratove. Dakle, pokolj jednog planeta njima nedostaje. Treba da zatruju i drugi. Sve te stanovnike, sve te dobre ovce. Stigavši ovamo osjetio sam se oslobođen ne samo njihove nazovikulture nego i njihova morala, njihovih običaja. Izmakao sam njihovim ljestvicama vrednovanja. Razbio sam okvir. Ne preostaje mi drugo nego da vas poubijam i živim vlastitim životom.

— Ali to vam nije uspjelo — reče kapetan.

— Ne. Poslije petog umorstva jutros otkrio sam da nisam posve promijenio kožu, da još imam starih sklonosti. Nisam tako brzo mogao odbaciti sve ono što sam naučio na Zemlji. Ali sada sam ponovo našao svoju ravnotežu. Sve ću vas potamaniti. Naredna raketa zakasnit će zbog toga bar pet godina.

Vaša je sada jedina koja postoji. Ljudi će na Zemlji čekati jednu godinu, dvije godine. Uvijek bez vijesti o vama, oklijevat će da sagrađe novu raketu. Posvetit će tome dvaput više vremena i

lansirati stotinjak pokusnih prototipa, da se osiguraju protiv još jednog neuspjeha.

— Vjerojatno.

— Ako im pak vi na povratku podnesete povoljan izvještaj, bit će ubrzana potpuna invazija Marsa. S malo sreće mogu doživjeti šezdeset godina. Svaku ekspediciju koja se iskrca na Marsu, dočekat ću ja.

Oni neće poslati više od jedne mašine odjednom, recimo jednu u godinu dana, s posadom od najviše dvadeset ljudi. Pošto uspostavam s njima dobre odnose i objasnim im da je naša raketa doživjela nezgodu i određenog dana eksplodirala (namjeravam je baciti u zrak kad završim svoj posao ove sedmice), istrijebit ću ih do posljednjeg. I Mars će ostati, pošteđen još dobrih pola stoljeća. Tako će oni na Zemlji možda odustati od svoje zamisli. Sjećate li se da su izgubili sklonost da grade zeppeline koji su padali u plamenovima?

— Sve ste predvidjeli — prizna kapetan.

— Zaista.

— No vi ste ipak stjerani u škripac. Za jedan sat ćemo vas opkoliti, i vi ćete umrijeti.

— Otkrio sam neke podzemne prolaze i uzmak koji nećete nikad pronaći. Sakrit ću se ondje na nekoliko sedmica. Sve dok vaša budnost ne popusti. Tada ću izaći i iznenađivati vas jednog za drugim.

Kapetan strese glavom.

— Govorite mi malo o toj civilizaciji — reče pokazavši pokretom ruke gradove na brežuljcima.

— Oni su znali živjeti s prirodom i pomiriti se s njom. Oni se nisu trudili da isključe iz sebe životinju i da ostanu samo ljudi. To je zabluda koju smo mi počinili poslije Darwina. Prihvatili smo je raširenih ruku, kao što smo prigrlili Huxleya i Freuda. Zatim smo ustanovili da se Darwin i naše predodžbe o religiji se slažu, ili bar nismo mislili na takvu mogućnost. Bili smo glupavi. Htjeli smo pomiješati u jednu kašu Darwina, Huxleya i Freuda. No oni su bili preteški. Zatim smo, kao pravi idioti, pokušali oboriti religiju. Uspjeh je bio potpun. Izgubili smo vjeru i počeli se pitati, kakav bi mogao biti smisao života. Ako je umjetnost samo izražaj požude potisnute u podsvijest, ako je religija samo obmana, čemu živjeti? Vjera je uvijek

davala odgovor na sve. No s Freudom i Darwinom ona je potpuno uništena. Mi smo bili i još smo uvijek izgubljeni ljudi.

— A ti su Marsovci bili nađeni ljudi? — upita kapetan.

— Da. Oni su se našli. Znali su da usporedo razvijaju znanost i religiju, koje su se nijemo nadopunjavale, ne nastojeći da jedna drugu unište.

— Idealno rješenje.

— Potpuno. Želio bih vam pokazati kako je to Marsovcima uspjelo.

— Moji me ljudi čekaju.

— Pola sata bit će dovoljno. Hoćete li ih obavijestiti, kapetane?

Kapetan oklijevaše, zatim se digne i dobaci prema podnožju brijega naređenja.

Spender ga odvede do malog marsovskog sela izgrađenog iz besprijekornog mramora. Ukrašen je bio velikim frizama veličanstvenih životinja; gipke zvijeri imale su čiste linije, a sunčevi simboli blistavo žutu boju; u kamen su bili uklesani bikovi, kipovi ljudi i žena i golemi psi vitkih oblika.

— Evo odgovora, kapetane.

— Ne vidim ga.

— Marsovci su među životinjama otkrili tajnu života. Životinja se ne pita o svom bivstvovanju. Ona postoji. Upravo je življenje njezin razlog da postoji. Ona voli i potpuno poštuje život. Vidite, u ovom se kiparstvu životinjski simboli pomalo svuda ponavljaju.

— Čini mi se to prilično poganski.

— Naprotiv, to su božanski simboli, simboli života! Čovjek se i na Marsu odviše udaljio od životinja. I Marsovci su primijetili: ako hoće da traju, treba da se odreknu postavljanja pitanja: čemu živjeti?

Život im je pružao odgovor. Život se sam stvarao, i to najsretniji mogući život. Marsovci su sebi postavili pitanje u jednom mučnom razdoblju rata i očajanja, kad im je rješenje bilo izmaklo. No kad su jednom svladali krizu, i rat je završio, pitanje je ponovo postalo besmisleno, ali u jednom novom smislu. Živjeti je bilo dobro, i svaka je daljnja rasprava bila suvišna.

— Ako sam dobro shvatio, Marsovci su bili posve naivni?

— Samo kad im je naivnost nečemu služila. Oni su se odrekli toga da nastoje sve uništiti, sve poniziti.

Oni su spojili religiju, umjetnost i znanost, jer u osnovi znanost i nije ništa drugo nego nastojanje da se objasni neobjašnjivo čudo, a umjetnost je interpretacija toga čuda. Oni nisu nikada dopustili da znanost potisne estetiku i ljepotu. To je naprosto razlika u stupnju. Stanovnik Zemlje ovako rasuđuje: U ovoj slici stvarno ne postoji boja. Učenjak može dokazati da je ta boja samo razmještaj stanica u nekoj supstanci, koje se reflektiraju u oku kao svjetlosni titraji. Stoga boja nije bitni dio stvari koju gledam. Mnogo razboritiji, Marsovac bi kazao: Slika je lijepa, rađena rukom i duhom nadahnuta čovjeka. Njen smisao i njene boje izražavaju život. Volim tu sliku.

Nastade šutnja. Sjedeći na popodnevnom suncu kapelan radoznalo promatraše mali svježi i šutljivi grad.

— Volio bih ovdje živjeti, — reče.

— Možete to, ako hoćete.

— Vi to pitate mene?

— Da li bi mogao ijedan čovjek koji je pod vašom komandom, sve to shvatiti? To su profesionalni cinici. Za njih je odviše kasno. Zašto hoćete da se vratite k njima? Da zauzmete svoje mjesto usred stada? Da nabavite giroskop kakav ima vaš susjed? Da slušate muziku mozgom umjesto srcem? Ima tu u blizini jedan mali patio, s pravom marsovskom muzikom starom najmanje pedeset tisuća godina.

Ona još svira. Muzika kakvu nećete nikada čuti. Možete je poslušati. Ima ondje i knjiga. Počinjem da ih čitam gotovo glatko. Možete se odmarati i čitati.

— Sve mi se čini čudesno, Spenderu.

— Ali ne želite ostati.

— Ne. Ali vam zahvaljujem.

— Sigurno me nećete ostaviti na miru. Trebat će dakle da vas sve uništim.

— Vi ste optimist.

— Imam razloga da živim i da se borim, i, to me čini opasnijim. Podržava me sada neka vrsta religije.

Ponovo sam naučio da dišem, da se kupam na sunčanim zrakama, da slušam muziku, da čitam knjige.

Što vam pruža vaša civilizacija?

Kapetan pomakne nogama, potrese glavom.

— Sve je to veoma žalosno — reče. — Duboko sam potresen.

— I ja. Mislim da bi bilo bolje da vas odvedem natrag, kako biste mogli pripremiti napad.

— Čini se da je tako.

— Kapetane, vas neću ubiti. Kad sve bude gotovo, vi ćete ostati na životu.

— Što?

— Odlučio sam od početka da vas poštedim. Ali...

— Hoću da vas oslobodim od svih drugih. Kad oni budu mrtvi, možda ćete promijeniti svoje mišljenje.

— Ne — reče kapetan. — U mojim žilama teče odviše zemaljske krvi. Nastavit ću da vas progonim.

— Čak i ako budete imali priliku da ostanete tu?

— Čudno je, ali je tako. Čak i, s takvom prilikom. Ne znam zašto. Nisam se nikada pitao. Ah, evo nas.

Stigli su na polaznu točku.

— Hoćete li me slijediti bez otpora, Spenderu? To je moja posljednja ponuda.

— Hvala Ne. — Spender mu pruži ruku. — Još jednu riječ. Ako dobijete igru, učinite što za mene.

Nastojte da što je više moguće ograničite pljačkanje ovog planeta, bar za pedeset godina, kako biste mogli dati priliku arheolozima da istražuju. Mogu li računati na vas?

— U redu.

— I napokon .. . ako to može olakšati stvar. .. zamislite mene naprosto kao bijednog pomahnitalog čovjeka kojega je jednog ljetnog dana uhvatilo luđačko bjesnilo i nikada više nije došao k svijesti. Bit će tako jednostavnije za vas.

— Mislit ću na to. Doviđenja, Spenderu. Mnogo sreće!

— Kakav ste vi čudak — reče Spender, dok je kapetan silazio puteljkom i mlaki je vjetar duhao.

Kapetan stigne do svojih ljudi pokrivenih prašinom. Smeten, zurio je u Sunce trepćući očima, suzdržavajući dah.

— Imate li nešto za piće? — upita.

Osjeti u svojoj šaci hladnu čuturu.

— Hvala. — Popije i obriše usta. — Dobro — reče. — Neću više da izgubim ni čovjeka. Morate ga oboriti. On neće da siđe. Ako je

moguće, ubijte ga lijepo, bez masakriranja. Jeste li shvatili?

— Zabit ću mu tane u lubanju, tome gadu — reče Sam Parkhill.

— Ne. Nišanite u srce — reče kapetan. Gledao je u sebi muško i odlučno Spenderovo lice.

— Da, tane u lubanju — ponovi Parkhill.

Kapetan mu nestrpljivo pruži čuturu.

— Čuli ste što sam rekao. Nišanite u srce. Parkhill nešto promrmlja stisnutih zuba.

— Hajdemo — reče kapetan.

Ponovo su se raspršili, čas hodajući, čas trčeći uz kosinu užarenog brda. Tu i tamo otvarahu se hladne spilje pokrivene mahovinom, na stjenovitom području gdje se osjećao miris kamena vrućeg od sunca.

»Odvratna je zamisao da se upotrebi lukavstvo,« razmišljao je kapetan. »Naročito kad se čovjek ne osjeća podmuklim i ne želi da to postane. Njuškati, kombinirati planove i steći tako slavu . . . Prezirem takav osjećaj, kad je ispunjena pravedna stvar, ali je ipak u čovjeku ostalo potajno uvjerenje da je učinjeno obratno.«

»Što mi u osnovi predstavljamo? Većinu? Je li to valjan odgovor? Zar je zaista većina uvijek posvećena? Uvijek, uvijek. Ona nikada nema krivo. Zar ni za jedan trenutak? Nikada krivo, čak ni u deset milijuna godina?«

»Tko je ta većina, tko je sastavlja?« — razmišljao je kapetan. »Koja je njezina polazna točka, kako je usvojena, hoće li se ikada promijeniti, i kako sam dođavola ja dospio da se zaglibim u taj mulj?«

»Osjećam se nevoljko. Je li to klaustrofobija, strah pred gomilom, ili naprosto zdrav razum? Može li jedan čovjek imati pravo protiv svih ostalih? Ne mislimo više na to. Prijeđimo na akciju, s prstom na otkopcu.«

Ljudi započnu trčati, napredujući u pravilnim skokovima, sakrivajući se u sjeni, blistavih zuba, teško dišući, zbog nedostatka kisika, slabo priviknuti na takvo progonjenje. U tom razrijeđenom zraku morali su od vremena do vremena sjesti, na čitavih pet minuta, dašćući. Ispred njihovih su stisnutih očnih kapaka plesale crne točke. Zatim su se ponovo dizali, hvatali oružje, i pucnjevima razdirali ovaj rijetki i užareni zrak.

Spender nije napuštao svoj zaklon i od vremena do vremena je pucao.

— Prosuti mozak! — urlaše Parkhill penjući se uz brijeg.

Kapetan nanišani na Sama Parkhilla. Zatim pusti oružje i zagleda se u njega zaprepašteno.

— Jesam li lud? — upita se zureći u svoju nepomičnu ruku. Gotovo je Parkhillu pucao u leđa.

— Zaboga! — reče. Vidio je kako Parkhill još uvijek trči i poliježe na tlo.

Spender je pomalo bio opkoljen pokretnim obručem svojih progonitelja. Ležao je na vrhu brijega, iza dvije velike kamene gromade. Disao je ubrzano, rastegnutih usta, sa dvije velike mrlje znoja ispod pazuha. Kapetan promatraše dvije stijene. Između njih se otvorila pukotina od nekoliko centimetara.

Vidio je kako Spenderove grudi dišu.

— Čekaj, gade! — derao se Parkhill. — Smrskat ću ti lubanju.

Kapetan Wilder je čekao. »Hajde, brzo, Spenderu«, mislio je. »Pobjegni kako si mi rekao. Preostaje ti još samo minut. Nestani i vrati se kasnije. Hajde. Moraš to učiniti. Sakrij se za nekoliko mjeseci, za nekoliko godina. Čitaj svoje knjige, kupaj se u bazenima hramova. Hajde, momče, prije nego bude prekasno.«

Spender se nije micao. »Što ga je obuzelo?« pitao se kapetan. Zatim pokupi oružje i pogleda ljude koji su trčali i sakrivali se. Promatraše tornjeve malog neoskvrnutog marsovskog grada, koji su izgledali kao fino izmodelirane i svijetlom obasjane šahovske figure. Zatim pogleda dvije stijene i gornji dio Spenderova tijela u uskom otvoru.

Parkhill je punio oružje divlje urlajući.

— Ne, Parkhille — reče kapetan. — Ne želim da vi to učinite. Ni vi, ni ostali. Nitko od vas. Ja ću sam.

On podigne oružje i nanišani.

»Hoću li imati čiste ruke nakon ovog smaknuća?« mislio je. »Je li dobro što sam to preuzeo na sebe?

Da, svakako. Znam što činim. Ja, sam moram ispuniti taj zadatak. Molim nebo da bude milostivo.«

On kimne glavom prema Spenderu.

— Hajde, nestani! — reče sa suzdržanom gorčinom. Nitko ga nije čuo. — Dajem ti još tridesetak sekunda da nestaneš. Trideset sekunda!

Slušao je otkucaje sata na svojoj ruci. Gledao je kazaljke. Ljudi su trčali. Spender se nije micao. Sat je kucao sekunde u kapetanovo uho strašno bučno.

Trideset sekunda je prošlo. Oružje je bilo upereno. Kapetan duboko udahne.

— Spenderu — reče uzdahnuvši.

Zatim pritisne otklonac.

Laka prašina podigne se sa stijene prema suncu, ništa više.

Jeka od praska se ugasi.

Kapetan se podigne i pozove ljude.

— Mrtav je.

Ostali nisu htjeli, da vjeruju. S njihovih različitih položaja izmakla im je pukotina između dvije stijene.

Vidješe kako se kapetan trčeći uspinje uz kosinu, sam, i smatrahu ga veoma hrabrim, ili ludim.

Nekoliko minuta kasnije mu se pridružiše. Okupiše se oko leša, i jedan od njih upita:

— Pogođen u srce?

Kapetan se nagne.

— Da, u srce — reče. Vidje kako se boja kamena promijenila pod Spenderovim tijelom.

— Pitam se, zašto je čekao. Zašto se nije spasio, kako je to namjeravao. Pitam se, zašto je ostao i dao se ubiti na mjestu?

— Tko zna? — reče netko.

Spender je ležao, zgrčenih ruku, jednom na oružju, drugom na srebrnoj knjizi koja se blistala na suncu.

»Zbog mene?« razmišljao je kapetan. »Zbog toga što sam odbio da pođem s njim? Nije li Spender mogao podnijeti pomisao da me ubije? Jesam li ja različit od svih ovih ostalih ljudi? Je li to razlog? Zar je mislio da se može pouzdati u mene? Može li biti neko drugo objašnjenje?«

Nikakvo drugo. On čučne kraj mrtvoga tijela.

»Trebalo da ostanem dostojan svoga djela«, mislio, je. »Ne mogu ga sada zaniijekati. Ako je manje više prepoznao u meni sebe i nije me

zbog toga mogao ubiti, kakva me teška budućnost čeka! Upravo je tako, da, upravo tako. Spender je oživio u meni, no ja ću razmišljati prije nego što budem pucao.

Neću ubijati. Nastojat ću da se sporazumijem s drugima. On nije mogao da me ubije, jer sam bio njegov brat, ali u drukčijim prilikama.«

Kapetan osjeti vrućinu sunca na svom tjemenu. Čuo je samoga sebe kako govori:

— Da je samo došao da sa mnom govori prije nego je počeo pucati, bili bismo se mogli sporazumjeti.

— Sporazumjeti se? — upita Parkhill. — Kakav sporazum s takvim tipom?

Teška se zapara širila naokolo, kao da izlazi iz stijena i modroga neba.

— Imate pravo — reče kapetan. — Nikad se ne bismo mogli sporazumjeti. Spender i ja, možda. Ali Spender i vi, i svi ostali, ne, nikada! Bolje mu je ovdje, gdje je sada. Dajte mi tu čuturu da popijem gutljaj.

Kapetan naredi da Spendera smjeste u prazan sarkofag. Bili su otkrili staru marsovsku grobnicu.

Polože Spendera u srebrni lijes, ukrašen saćem meda i grožđem starim deset tisuća godina, ruku prekriženih na grudima. Posljednja slika što im je od njega ostala, bilo je njegovo smireno lice. Neko su vrijeme stajali nepomični u staroj grobnici.

— Mislim da biste svi vi dobro učinili da od vremena do vremena mislite na Spendera.

Izađu iz grobnice i zatvore mramorna vrata.

Narednog poslijepodneva Parkhill započne vježbe u gađanju u jednom od mrtvih gradova, pucajući na kristalne prozore i obarajući zabatove krhkih tornjeva.

Kapetan iznenadi Parkhilla i žestoko ga tresnu po zubima.

NASELJENICI

August 2001

Ljudi sa Zemlje počeli su se iskrcavati na Marsu. Dolazili su, jer su se bojali ili nisu, jer su bili sretni ili nesretni, jer su se osjećali ili se nisu osjećali hodočasničkim dušama. Svaki je imao svoj lični razlog.

Napuštali su žene, poslove i mrske gradove; došli su da otkriju, izgube ili pronađu nešto. Stizali su sa sitnim snovima ili plemenitim snovima ili uopće bez snova. Ali javni oglas označavao im je, po nebrojenim gradovima, na četvorbojnim plakatima:

ZA VAS IMA POSLA NA NEBU; PUTUJTE NA MARS!

I ljudi su prilazili povlačeći noge, neki onako za početak, najviše njih četrdesetak, jer je većina osjetila kako ih obuzima mučnina, prije nego što je raketa poletjela u prostor. A ta mučnina, to je bilo Osamljivanje, jer — kad bi vidjeli kako se kuća smanjuje na veličinu šake, zatim oraha pa glavice pribadače i da napokon nestaje iza vatrenog repa — imali bi dojam da se nisu nikada ni rodili; nikakav grad nije više postojao; potonuli bi u ništavilo i osjetili bi se bačeni u prostor bez granica, nepoznat prostor, usred stranih ljudi. I kad su države Illinois, Iowa, Missouri ili Montana nestale ispod mora oblaka i kad su, kasnije, Sjedinjene Države postale samo maglovit otočić, a čitav planet Zemlja samo siva lopta bačena u daljinu — tada se čovjek osjećao zaista sam, lutajući ravninama prostora, na putu za neki svijet koji nisu mogli sami sebi ni predstaviti.

I tako nije bilo ništa nenormalno da su prvi doseljenici bili rijetki. Njihov je broj rastao malo po malo u razmjeru sa ljudima sa Zemlje koji su već stigli na Mars. Broj je rađao povjerenjem. Ali prvi samotnici morali su se osloniti samo na sebe same.

ZELENO JUTRO

Decembar 2001

Kad je zapadalo sunce, on čučne kraj puta, podgrije svoju večeru i žvačući zamišljeno slušaše kako pucketa vatra.

To je jutro bilo nalik na trideset ostalih: u prvim jutarnjim satima brižljivo iskopavati bezbrojne rupe, zatim bacati u njih sjemenke i dovoditi vodu iz blistavih kanala.

Sada je njegovo izmučeno tijelo bilo iscrpljeno od umora, i on se ispruži i promatraše nebo koje je postepeno tamnjelo.

Zvao se Benjamin Driscoll. Imao je trideset i jednu godinu, i jedinu želju da vidi kako se Mars zeleni i pokriva drvećem i lišćem, iz kojeg se rađa zrak, uvijek sve više zraka; drveće koje polako narasta svake godine; drveće da osvježi gradove u žarkim ljetima; drveće da oslabi zimske vjetrove. Čovjek je toliko toga mogao očekivati od drveta: boje, sjenu, plodove, dječju radost, čitav jedan prozračni svijet gdje se može penjati, ovjesiti se, svijet zadovoljstva — eto šta sve znači drvo. Ali prije svega, drveće će rađati čist zrak, i njegovo će šuštanje uljuljavati u san stanovnike na njihovim snježnobijelim posteljama.

Slušao je kako se crno tlo skuplja u očekivanju Sunca, u očekivanju kiša koje dolaze. Uha prilijepljena na tlo čuo je daleko tapkanje idućih godina i zamišljao sebi kako zrna posijana ujutro niču iz tla, uzdižu se prema nebu, u obilnom zelenilu, isprepletana granja, sve dok Mars ne postane šuma, plodna bašta.

U zoru, kad blijede sunčane zrake prodru kroz nabore brda, on će se dići i, pošto za nekoliko minuta proguta svoj doručak koji će mirisati na dim, razasut će pepeo i dati se na posao, s vrećom na leđima.

Pregledat će zemlju, kopati, posijati zrnje i posaditi mladice, utapkati tlo, zaliti ga i nastaviti posao, sve zviždeći i promatrajući nebo kako se sjaji približavajući se žarkome podnevu.

— Potreban ti je zrak — reče on svojoj noćnoj vatri.

Rumeni plamen bio je živ i razgovorljiv drug, koji se noću uspavljivao kraj njega, sa svojim smirenim i ružičastim plamenom, koji ga je grijao za hladnih noći.

— Svima je nama potreban zrak. Malo ga je ovdje na Marsu. Brzo se umoriš. Kao da živiš u Andama, u Južnoj Americi, na vrhovima. Dišeš i gušiš se. I uvijek si žedan zraka.

Opipa svoj grudni koš. Kako se razvio u mjesec dana! Da bi udahnuli što je moguće više zraka, svi su morali napinjati pluća. Ili saditi što više drveća.

»Zato sam ovdje«, reče u sebi. Vatra je pucketala. »U školi su nam pričali priču o Johnnyju Appleseedu, koji se skitao po čitavoj Americi sadeći jabuke. No ja radim bolje. Ja sadim hrastove, bukve, javorove, sve vrste drveća, topole, cedrove i kestenove. Umjesto da jednostavno uzgajam plodove, ja proizvodim zrak za pluća. Kad jednoga dana sve to drveće naraste, koliko će kisika ispuštati iz sebe!«

Sjećao se svoga dolaska na Mars. Kao i tisuće drugih, i on je jednoga tihoga jutra širom otvorio oči i upitao se: »Kako ću se prilagoditi? Što da učinim? Hoću li naći posla?«

Zatim se bio onesvijestio. Netko mu je turio bočicu amonijaka pod nos, i on je došao k sebi kašljući.

— Nije to ništa — rekao je liječnik.

— Što se dogodilo sa mnom?

— Rijedak zrak. Neki ga ne podnose. Bojim se da ćete se morati vratiti na Zemlju.

— Ne! — On sjede, i kao da je imao crnu koprenu na očima. Gotovo odmah osjeti kako se Mars izmiče ispod njegovih nogu. Nosnice mu se rašire i on napne pluća da duboko udahne.

— Ići će — reče.— Treba da ostanem ovdje.

Ostaviše ga ispružena, gdje dahće, sa žestokim grčevima trovanja, i on pomisli: »Zraka, zraka, zraka!

Hoće da me vrate zbog zraka!« Okrenuo je glavu i zagledao se u Marsova polja i bregove i prvo što je opazio, bio je nedostatak drveća, potpuna nestašica drveća na sve strano. Dokle je god pogled dosezao, bila je to gola i crna zemlja, bez i najmanjeg vlata trave. »Zrak«, bio je pomislio, »ta nevidljiva stvar što ulazi u nosnice. Zrak, zrak.« Na vrhu bregova, i u njihovim dubokim sjenama, čak i na obalama kanala, nijednog drveta, nijedne mrlje zelenila. Dakako, odgovor mu nije dao njegov um, nego pluća i grlo! Sama pomisao na to djelovala je kao dah kisika, i on se oporavi. Drveće i trava.

Njegov će posao bit: da se bori protiv činjenice koja ga je gotovo otjerala iz novoga svijeta. On će sam povesti rat zelenila protiv Marsa.

Drevno tlo je bilo tu, sa svojim tako starim biljnim svijetom, da se iscrpio. Ali ako se dovedu nove vrste? Drveće sa Zemlje, velike mimoze, tužne vrbe, magnolije i veličanstveni eukaliptusi. Dakle?

Mineralno bogatstvo tla bit će sigurno prikladno, sa svojom starom, nestalom paprati, cvijećem grmovima i drvećem.

— Pustite da ostanem! — bio je povikao. — Hoću da vidim Koordinatora!

Koordinator i on raspravljali su čitavo jedno prijepodne o botaničkim problemima.

Prodoše mjeseci, ako ne i godine, prije nego što je poduzeto umjetno uzgajanje. Dotle je stizala sa Zemlje konzervirana hrana u letećim hladnim komorama. Nekoliko državnih bašta zelenjelo se u hidroponičnim nasadima.

— Dok budemo čekali — rekao je Koordinator — vi ćete se time baviti. Snabdjet ćemo vas svim sjemenjem što ga imamo na raspolaganju, i dat ćemo vam malu ekipu. Zasada je prostor u raketama suviše skupocjen. Budući da su prvi gradovi rudarski centri, bojim se da vaš plan sađenja neće uživati simpatije.

— Dajete li mi ovlasti?

Dadoše mu ovlasti. Opskrbljen običnim motociklom, kojim je prenosio dragocjeno sjemenje i mladice, prodro je u ovu opustjelu dolinu i zatim je pješice malo po malo napredovao. Došao je ovamo prije mjesec dana, i nikada se nije ogledao natrag. Da se okrenuo, bio bi se osjetio nevoljko.

Bila je suša, i bijaše malo vjerojatno da je sjeme već niklo. Možda je neuspjelo čitavo nastojanje četiriju sedmica rada s lopatom, pognute hrptenjače.

Zurio je preda se. Prodro je malo po malo, pod vrućim suncem, u tu veliku dolinu, daleko od prvog grada, i čekao buduće kiše.

Oblaci su se sada skupljali nad sasušenim vrhovima, dok je navlačio pokrivač preko ramena. Mars je bio isto tako nedokučiv kao i vrijeme.

Zamišljao je kako se spržena zemlja na bregovima skuplja u hladnim noćima, i sanjao o bogatom tlu, crnom kao tinta, tako crnom

i masnom, da je gotovo oživjelo na dlanu, nečuvenom tlu, iz kojega će rasti goleme količine graha, iz kojega će izbiti, u strašnom naponu, ogromni divovi.

Drhtaj prijede preko zapretene vatre. Zrak počne titrati od daleke grmljavine. Najednom zamiriši kiša.

Noćas, pomisli on i pruži ruku da osjeti kapi. Noćas ...

Udarac u čelo probudi ga.

Voda mu je curila s nosa i cijedila se niz usta. Jedna mu kap udari u oko zamagljujući mu vid; druga mu je curila niz bradu.

Kiša.

Blaga, hladna, čista, naročiti eliksir koji je padao s neba, začinjen nekom vrstom prašine, s magičnim okusom zraka i zvijezda; osjećao ga je na svom jeziku kao neki dragocjeni liker.

Kiša.

Sjedne, otkrije se i, ostavši samo u košulji od modrog platna, pusti da padaju po njemu krupne kapi.

Vatru kao da je podstakla neka nevidljiva životinja. Podigne se samo kao uzak vrtlog dima.

Padala je kiša.

Šest trakova plavičaste munje razdrlo je caklinu velikog nebeskog pokrivača s kojega se sručila kiša.

Na svijetlu električne munje on opazi na trenutak milijardu kišnih dijamanata. Zatim se opet zamračí.

Bio je promočen do kože, ali se ipak smijao, podignuta lica, zatvorenih očnih kapaka, dok je s njega curila voda.

Plijesne rukama, podigne se i ushoda se oko svog malog logora. Bio je jedan sat izjutra.

Kiša je bez prestanka padala dva sata, zatim prestade. Zvijezde se opet pojaviše, svježé i sjajnije nego ikada.

Gospodin Benjamin Driscoll izvadi suhu odjeću iz celofanske vreće, presvuče se, zatim opet zaspi radosna srca.

Sunce se polako dizalo iznad bregova, polako bacalo svoje zrake na Mars i probudilo gospodina Driscolla. Nije se ni pomakao.

Čekao je trenutak prije nego se digao. Radio je i čekao dugi žarki mjesec dana. Ustavši, napokon se okrene i pogleda u pravcu odakle je bio došao.

Bilo je to zeleno jutro. Dokle ti oko dopre, prema nebu se uzdizalo drveće, ne jedno ili dva drveta, ili jedno tuce, nego na tisuće, što ih je posadio u mladicama ili posijao u zrnju. I nije to bilo malo drveće, ne, niti izdanci, niti mladice, nego veliko, golemo drveće, visoko kao deset ljudi, zeleno, zeleno, snažno i gusto, drveće s kojeg je poput metala blistalo lišće, drveće koje je šuštal, nadrastalo vrhove brežuljaka; bili su to limuni, jele, mimoze, hrastovi, bukve, topole, trešnje, javorovi, masline, jabuke, naranče, eukaliptusi, rođeni pod gustom kišom čudnog i čarobnog tla; pred njegovim su očima i dalje rasle nove grane, izbijali novi pupoljci.

— Nemoguće! — usklikne gospodin Benjamin Driscoll.

Ipak, dolina je ovog jutra bila preplavljena zelenilom. I zrakom!

Kao potok, kao gorski brzac, odasvud je navirao novi zrak, kisik je izbijao iz zelenila drveća. Moglo se vidjeti kako njegovi prozirni valovi svjetlucaju visoko na nebu. Kisik, svjež, čist, zelen, hladan kisik koji je dolinu pretvarao u raskošno zelenilo kojim je protjecala rijeka.

Za koji čas vrata grada će se širom otvoriti. Stanovnici će pohitati da se okupaju u čarobnom kisiku, mirišući ga, duboko ga udišući, zacrvenjelih obraza i promrzlih nosova od njega, a srce će žestoko kucati, i sva će ta iscrpena tijela početi da plešu.

Gospodin Benjamin Driscoll duboko udahne taj krepki zrak i onesvijesti se. Prije nego što je ponovo došao k svijesti, pet tisuća novih stabala uspinjalo se prema žutom suncu.

SKAKAVCI

Februar 2002

Rakete su pržile šljunčana polja, pretvarale kamen u lavu, drvo u ugljen, vodu u paru, pijesak i kremen u zeleno staklo, koje je poput krhotina od zrcala gotovo svuda odražavalo invaziju.

Rakete su stizale noću uz bubnjarsku vatru. Rakete su stizale kao skakavci, u valovima, podižući ogromne cvjetove užarenog dima. A iz rakete su izjurili ljudi oboružani čekićima, da bi obradili ovaj neobični svijet po uzoru na svoj već poznati, da mu unište svu neobičnost. Poput kakvih mesoždera čeličnih zuba, s punim ustima čavala, pljuvali su ih u svoje spretne ruke i dizali drvene kosture kuća, stavljali užurbano preko krova sloj šindre protiv lutajućih asteroida; na prozore su stavljali zelene zastore protiv noći.

I kad su drvodjelje na brzu ruku dovršili svoj posao, dođoše žene sa svojim loncima za cvijeće, svojim zavjesama i svojim tavama, prekrivajući lupom suđa tišinu koju je stvarao Mars čekajući ispred zatvorenih vrata i zasjenjenih prozora.

U šest mjeseci tuce gradića izraslo je na golom planetu — u metežu pucketavih neonskih cijevi i električnih žarulja.

U svemu, otprilike devedeset tisuća stanovnika iskrvalo se na Mars, a na Zemlji su drugi u gomilama spremali svoj prtljag...

NOĆNI SUSRET

August 2002

Prije nego što se uputio u Modre planine, Tomas Gomez se zaustavi da uzme gorivo na osamljenoj benzinskoj stanici.

— Ne osjećaš li se malo izgubljen ovdje, čiča? — reče Tomas.

Starac obriše vjetrobran maloga kamiona.

— Ne tužim se.

— Sviđa li ti se Mars, čiča?

— Dakako. Čovjek uvijek ovdje može vidjeti nešto nova. Kad sam se prošle godine odlučio da dođem ovamo, bio sam spreman da ništa ne očekujem, ništa ne tražim, ničemu se ne čudim; treba zaboraviti Zemlju i ono što se ondje događa. Valja promatrati oko sebe, ovdje, i vidjeti kako je sve različito.

Bdjeti samo nad vremenom, to mi je sveti užitak. Vrijeme na Marsu. Danju se ovdje krepava od vrućine, noću se čovjek smrzava. I sve ovo raznoliko cvijeće, i kiše, sve je to čarobno. Došao sam na Mars da se povučem u mir i želio sam se povući na neko mjesto gdje je sve različito. Starac kao ja ima potrebu za promjenom, mlađi ne vole da s njim razgovaraju, a ostali starci su dosadni. Dakle, rekao sam sebi, najbolje je naći neki kutak gdje je sve tako novo, te samo treba otvoriti oči da bude lijepo. I tako sam se prihvatio ove benzinske stanice. Bude li previše posla, smjestit ću se dalje na neku staru cestu, manje prometnu, gdje ću zaraditi upravo toliko da imam od čega živjeti i gdje ću imati dovoljno vremena da ne zaboravim promatrati krajolik.

— Imaš pravo, stari — reče Tomas stavljajući svoje tamne ruke na volan.

Osjećao se krepak. Upravo je deset dana radio na jednoj od novih kolonija i sada je imao dva slobodna dana te se uputio na neku malu svečanost.

— Više me ništa ne može čuditi — reče starac. — Promatram oko sebe. To je tako, neka vrsta iskustva. Ako ne možeš, uzeti Mars onakvim kakav on jest, bolje da se vratiš na Zemlju. Sve je ovdje izvanredno, tlo, zrak, kanali, starosjedoci (nisam nijednog još nikada vidio, ali mi se čini da se sakrivaju), satovi. Čak i moja zidna ura ide smiješno. I Vrijeme je ovdje izvanredno. Ponekad imam dojam da

sam posve sam ovdje, sam na čitavom ovom planetu. Dao bih ruku u vatru da je tako.

Katkada se osjećam kao derište od osam godina, sa svojim staračkim smežuranim kosturom, i sa svim što raste oko mene. Zaista, to je kutak o kojemu sanjaju starci. Uvijek ću ovdje ostati svjež i zadovoljan. Znaš li ti što je Mars? Za mene je to igračka kakvu su mi prije sedamdeset godina dali za božić — možda si je kada vidio — a zove se kaleidoskop; stakalca, krpice, biseri, obojeni kamenčići.

Držalo se to prema suncu i vidjelo skroz. Da ti zastane dah. Kakve slike. Eto, to je Mars. Treba to uživati. I uzeti kraj onakvim kakav on jest. Zaista, držiš li na umu da su ovu cestu izgradili Marsovci prije gotovo dvije tisuće godina i da je još uvijek u dobrom stanju? Dobro. To košta dolar i pedeset.

Hvala i laku noć.

Tomas krene i uputi se duž stare ceste, s tihim smiješkom na usnama.

Put je bio dugačak. Cesta se protezala u noć, penjala se uz brda, i Tomas je, skidajući jednu ruku s volana, vadio od vremena do vremena bonbon iz vrećice gdje se nalazila njegova užina.

Putovao je tako već dobar sat. Nije sreo nijedna kola, čak nije vidio nikakvo svjetlo. Pusta je cesta promicala ispod njegovih kola, motor je brujaio, i okruživao ga je mirni Mars. Mars je bio uvijek miran, ali je te noći bio naročito tih. Pustinje i prazna brda prolazili su kraj njega, i brda su se uzdizala sve do zvijezda.

Miris Vremena lebdio je te večeri u zraku. On se nasmiješi i razmišljaše o tome. Na što li miriše Vrijeme? Na prašinu, stare satove i miris ljudi. A kad bi se čovjek upitao kakav šum može izazvati Vrijeme? Brz potok u tamnoj spilji, ispremiješane glasove, zemlju što pada na prazne kovčege, kišu. I da se još dalje pitamo, na što je nalikovalo Vrijeme? Vrijeme je nalikovalo na snijeg što bešumno pada u nekoj mračnoj prostoriji ili na neki stari nijemi film u nekadašnjem kinematografu, na milijune lica što padaju kao kiša, kao baloni na Novu godinu, gubeći se u ništavilu. A te večeri — Tomas pruži ruku kroz prozor prepuštajući je vjetru — te se večeri gotovo moglo dodirnuti Vrijeme.

On upravi svoj mali kamion usred bregova Vremena. Osjeti jezu u tjemenu i ukoči se na svom sjedalu, očiju uprtih u cestu.

Uspne se do nekog malog mrtvog marsovskoga grada, zaustavi motor i sav se preda tišini što ga je okruživala. Zaustavivši dah promatraše bijele građevine pod mjesečinom. Gradove koji stoljeća nisu bili nastanjeni. Bili su savršeni, iako u ruševinama, bili su savršeni.

Ponovo upali motor, prijeđe još otprilike dva kilometra i opet se zaustavi. Zatim siđe s kola ponijevši sa sobom svoju užinu i uspne se na neku malu stijenu što se uzdizala nad prašnjavim gradom. Otvori svoju termos-bocu i popije gutljaj kave. Proleti neka noćna ptica. Tomas osjeti duboku sreću i mir.

Možda pet minuta kasnije začuje neku buku. Na brijegu gdje je zavijala stara cesta, opazi neko kretanje, slabo svijetlo, zatim mrmljanje.

Tomas se polagano okrene, držeći bocu u ruci. Sa brijega siđe neka čudna prikaza. Bio je to stroj u obliku zelenog insekta, koji je lebdio u hladnome zraku. Njegovo je tijelo blistalo od zelenih dijamanta i rubini su svjetlucali u njegovim sitnim očima. Njegovih šest krakova dodirivahu tlo stare ceste proizvodeći šum pljuska koji se udaljuje. Iza toga stroja promatraše Tomasa Marsovca s očima iz rastaljena zlata, kao da se naginjao nad neki izvor.

Tomas podigne ruku i automatski pomisli: Zdravo! Nije pomakao usne, jer se radilo o Marsovcu.

Tomas je plivao na Zemlji u modrikastim rijekama, prolazio je cestama sretajući strance i jeo u nepoznatim kućama, u nepoznatim krajevima, i smiješak je bio uvijek njegova jedina obrana.

Nije imao kod sebe oružja. A nije ni osjetio nikakvu potrebu da bude naoružan, iako mu je srce bilo malo stegnuto tjeskobom.

I Marsovac je imao prazne ruke.

Trenutak se promatrahu. Zrak je bio hladan. Tomas se prvi okrene.

— Zdravo! — reče.

— Zdravo! — reče Marsovac na svom vlastitom jeziku. Nisu se razumjeli.

— Ti si rekao zdravo? — izuste oni u isti mah.

— Što si rekao? — rekoše oni svaki na svom jeziku. Namrštiše obrve.

— Tko si ti? — upita Tomas.

— Što radiš ovdje? — upita drugi marsovskim jezikom.

— Kuda ideš? — upitaju obojica začuđena izraza.

— Ja sam Tomas Gomez.

— Ja sam Muhe Ca.

Nisu se više razumjeli, ali potapšашe jedan drugoga po ramenu izgovarajući riječi, i sve je bilo jasno.

Onda Marsovac prasne u smijeh.

— Čekaj!

Tomas osjeti na svom čelu lak dodir, no nikakva ga ruka nije dodirnula.

— Evo — reče Marsovac. — Bolje je tako.

— Ti si naučio moj jezik? Tako brzo?

— To nije ništa.

Ponovo nastade tišina. Zbunjeni, oni promatrahu kavu koja se pušila iz boce.

— Novost? — upita Marsovac promatrajući Tomasa, zatim kavu, obraćajući se možda i jednom i drugom.

— Hoćeš li jednu šalicu? — reče Tomas.

— Da, hvala.

Marsovac se spusti u svoj stroj.

Tomas napuni šalicu tekućine koja se pušila i pruži mu je. Njihove se ruke sastanu i prođu jedna kroz drugu kao dva jezika od magle.

— Zaboga! — usklikne Tomas ispustivši šalicu.

— Zaboga! — reče Marsovac na svom jeziku.

— Je si li vidio? — prošaptaše obojica.

Na trenutak se ukoče od iznenadne strave. Zatim se Marsovac nagne da dodirne šalicu, ali mu to ne uspije.

— Bože moj! — usklikne Tomas.

— Eto ga! — Marsovac je nastojao da zgrabi šalicu, ali bez uspjeha. On se uspravi, promisli čas, zatim izvadi iz pojasa nož.

— Hej! — podvikne Tomas.

— Ti ne shvaćaš — reče Marsovac. — Drži! — i on baci svoj nož.

Tomas stisne šake. Nož prođe kroz meso i padne na zemlju. Tomas se sagne da ga pokupi, ali ga ne uzmogne dodirnuti i dršćući uzmakne. Zatim podigne oči prema Marsovcu, čiji se lik ocrtavao na nebu.

— Zvijezde! — usklikne Tomas.

— Zvijezde! — reče Marsovac promatrajući Tomasa.

Zvijezde bijahu blijede i svjetlucahu kroz tijelo Marsovca, kao neke zlatne pločice prikovane na njegovu tijelu, na toj želatini meduze koja je fosforescirala. Zvijezde su se ljeskale na trbuhu i na prsima Marsovca kao ljubičaste oči, blistale su se na njegovim rukama kao biseri.

— Ti si proziran! — reče Tomas.

— I ti! — reče Marsovac uzmakavši za jedan korak. Tomas opipa svoje vlastito tijelo i uvjeri se da je tako, stresavši se u groznici. Ja zaista postojim, pomisli on. Marsovac dodirne svoj vlastiti nos i svoje usne.

— Osjećam svoje tijelo — reče u pola glasa. — Ja živim. Tomas se uporno zagleda u stranca.

— Ako ja postojim — reče — onda si ti mrtav.

— Ne, ti si mrtav!

— Prikaza!

— Duh!

Oni upru prstom jedan u drugoga. Svijetlo zvijezda plesalo je u njihovim udovima kao odraz čelika.

Kao stakleni kristali, kao krijesnice. Zatim ponovo opipaše svoja tijela, i svaki je otkrio da je njegovo čitavo, da reagira na podražaje, i da je drugi, što stoji nasuprot njemu, samo sjena, utvara, koja samo održava zgusnuto svijetlo nestalih svjetova.

— Pijan sam — pomisli Tomas. — Sutra neću nikome o tome govoriti. Nikako ne.

Nepomično je stajao na staroj cesti.

— Odakle dolaziš? — upita napokon Marsovac.

— Sa Zemlje.

— Što je to?

— Ondje dolje. — Tomas pokaže rukom prema nebu.

— Kada?

— Iskricali smo se ovdje prije godinu dana. Sjećaš li se?

— Ne.

— I vi ste svi bili mrtvi, ili gotovo svi. Vi ste rijetkost. Ne znaš li to?

— To nije točno.

— Jest. Svi ste mrtvi. Vidio sam leševe. Crne leševe, u sobama, u kućama. Mrtvace. Na tisuće njih.

— To je smiješno. Mi živimo!

— Slušaj, dakle. Napali su na vas, a ti o tome ne znaš ništa. Mora da si pobjegao.

— Nisam pobjegao. Nisam imao nikakva razloga da to učinim. Što mi tu pričaš. Idem na jednu svečanost na kanalu, kraj gorja Eniall. Bio sam već ondje sinoć. Ne vidiš li grad tamo? — upita Marsovac pruživši ruku.

Tomas pogleda i opazi ruševine.

— Što? Taj grad je mrtav ima već tisuće godina.

— Mrtav — reče Marsovac smijući se. — Ondje sam jučer spavao.

— A ja sam prešao kroz njega prošle sedmice i sedmicu dana prije toga. I sada ću stići tamo. To je hrpa ruševina. Pogledaj razbijene stupove.

— Razbijene? Dobro ih vidim, naročito na svijetlu mjesečine. Stupovi su netaknuti.

— Ulice su pune prašine — reče Tomas.

— Ulice su čiste!

— Kanali su suhi.

— Kanali su puni despikova vina!

— Sve je mrtvo.

— Sve je živo! — prosvjedovaše Marsovac ponovo prasnuvši u smijeh. — Kako se ti varaš! Pogledaj sva ova karnevalska svijetla. Tu su krasni brodovi isto takvog soja kao što su i žene, i krasne žene isto takvog soja kao što su i brodovi. Žene boje pijeska, s plamenim cvijećem u rukama. Vidim ih odavde, posve su male, i trče po ulicama. Eto kamo idem večeras, na svečanost. Provest ćemo čitavu noć na vodi, pjevat ćemo, piti i ljubiti se. Ne vidiš li?

— Prijatelju, taj je grad isto tako mrtav kao i sasušeni gušter. Pitaj bilo koga od naših. Ja idem večeras u Zeleni grad. To je nova kolonija koju smo upravo podigli kraj Velike Ceste Illinoisa. Ti si se potpuno izgubio. Dovukli smo sa sobom tri stotine tisuća metara stabala iz Oregona, dvadeset i četiri tone čeličnih čavala i izgradili time dva najljepša naselja što ih je čovjek ikada vidio. U jednom je od njih danas svečanost. Dvije su rakete stigle sa Zemlje s našim ženama i našim prijateljima. Plesat ćemo, pit ćemo viski...

Marsovac je izgubio svoju sigurnost.

— Kažeš da će se to sve ondje zbiti?

— Pazi. Evo raketa. — Tomas ga odvede na drugu stranu stijene i pokaže mu dolinu pod njihovim nogama.

— Vidiš li?

— Ne.

— Zaboga, oni su ipak ondje. Ona dva dugačka blistava stroja.

— Ne.

Ovaj put Tomas prasne u smijeh.

— Ti si slijep.

— Dobro vidim. Ti ne vidiš jasno.

— No valjda vidiš novi grad, zar ne?

— Vidim samo ocean i obalu u oseki.

— Stari moj, ta se voda isparila ima već najmanje četrdeset stoljeća.

— Ah, molim te, dosta!

— Ali to je istina, ponavljam ti. Marsovac poprimi svečan izgled.

— Reci mi još, zar ne vidiš grad što sam ti ga opisao? Bijele stupove, fine barke, svijetla karnevala...

Ah, vidim ih tako dobro! I čak... Slušaj! Čujem ih kako pjevaju. Sve je to blizu.

Tomas posluša i potrese glavom.

— Ne — reče.

— A ja sa svoje strane — reče Marsovac — ne vidim ništa od onoga što si mi opisao. Dakle?

Oni se ponovo ukoče. Obuzme ih nenadana hladnoća.

— Je li možda ...?

— Što?

— Ti si rekao »s neba«?

— Sa Zemlje.

— Zemlja, to je samo riječ — reče Marsovac. — Ali... prolazeći kroz klanac prije jednog sata... — on dodirne svoje tjeme ... — osjetio sam ...

— Drhtaj?

— Da.

— A sada?

— Sada ponovo. Čudno. Bilo je u zraku nešto, ne znam ni sam što, bregovi, ceste — reče Marsovac.

— Čudan osjećaj: promatrao sam cestu, svijetlo. Za trenutak sam pomislio da sam posljednji čovjek što živi u svijetu ...

— I ja! — reče Tomas. Imao je dojam da razgovara s nekim starim prisnim prijateljem, da raspravlja s njim o nekom uzbudljivom predmetu.

Marsovac zatvori oči i ponovo ih otvori. — Vidim samo jedno razjašnjenje — Vrijeme. Da, o tome se radi. Ti si sjena Prošlosti!

— Ne. Ti pripadaš Prošlosti — reče Tomas, koji je imao vremena da razmišlja o problemu.

— Ti si odviše siguran u sebe.

— Kako možeš dokazati tko pripada Prošlosti, a tko Budućnosti? U kojoj smo godini?

— U 2001.

— Što to znači za mene?

Tomas promisli i slegne ramenima.

— Ništa.

— To je isto tako kao kad bih ja tebi rekao da smo u godini 4,462.853 S. E. C. To nije ništa, i još manje od ništa. Gdje je znak koji će nam pokazati kretanje zvijezda?

— Ali ruševine dokazuju! One dokazuju da ja predstavljam Budućnost. Ja sam živ. A ti si mrtav.

— Sve na meni pokazuje protivno. Moje srce tuče, moj trbuh je gladan, moje grlo žedno. Ne, ne. Ni mrtvi ni živi nismo ni ti ni ja. Recimo radije, začarani jedan drugim. Dva stranca što su se sreli u noći.

Eto. Dva stranca što prolaze. Ti si govorio o ruševinama?

— Da, bojiš li se?

— Tko želi vidjeti Budućnost? Tko bi čeznuo za nečim sličnim? Čovjek može promatrati Prošlost, ali sanjati da ... Kažeš da su stupovi porušeni? I more prazno, kanali suhi, djevojke mrtve, i cvijeće uvelo?

Marsovac zašuti, zatim pogleda daleko u ravnicu.

— Ali ja ih vidim ondje. Vidim ih. Nije li to dovoljno za mene? Oni me sada čekaju, što god ti govorio.

Tomasa su također u daljini čekale rakete, i grad, i žene što su stigle sa Zemlje.

— Nikada se nećemo složiti — reče on.

— Složimo se bar u neslozi — reče Marsovac. — Nije važna ni Prošlost ni Budućnost, ako smo obojica živi. Što mora da dođe, doći će sutra ili za deset tisuća godina. Tko ti kaže da ovi hramovi ne pripadaju vlastitoj tvojoj civilizaciji, koja je postojala prije stotine stoljeća, a danas su srušeni. Ti ne znaš ništa o tome. Ne postavljalj dakle pitanja. Ali, noć je veoma kratka. Evo kako se vatrometi uzdižu prema nebu, i ptice.

Tomas pruži ruku. Marsovac također. Njihove se ruke nisu dodirnule, nego su se stopile.

— Hoćemo li se ponovo vidjeti?

— Tko zna? Možda neke druge noći.

— Volio bih da te pratim na ovu svečanost.

— A ja bih volio poći s tobom u tvoj novi grad, vidjeti tvoj stroj o kojem si mi govorio, vidjeti ljude, poučiti se o svemu što se dogodilo.

— Doviđenja — reče Tomas.

— Laku noć.

Marsovac se uspne na svoju metalnu zelenu mašinu i izgubi se tiho među brdima. Čovjek sa Zemlje okrene svoj mali kamion i ode u suprotnom pravcu.

— Kakav fantastičan san — uzdahne Tomas držeći ruke na volanu, misleći na rakete, na žene, na viski, na novosti iz Virginije, na čitavu svečanost.

— Kakva čudesna vizija — mislio je Marsovac brzajući prema svome gradu, razmišljajući o svečanosti, o kanalima, o barkama, o djevojkama sa zlatnim očima, o pjesmama.

Noć je bila tamna. Mjeseci su se sakrili. Svijetlo zvijezda titralo je na praznoj cesti, koja je sada bila tiha i pusta i ostala je tako čitav ostatak hladne noći.

OBALA

Oktobar 2002

Mars bijaše udaljena obala o koju su zapljuskivali valovi ljudstva.

Svaki val bijaše različan, svaki val bijaše sve jači. Prvim su stigli ljudi vični velikim prostranstvima, vični na studen i samoputovanje, lovci na kojote i čuvari goveda; tijela im bijahu suha, lica od godina izbrazdana; oči su im bile poput kamena, a ruke hrapave kao stare rukavice spremne da zgrabe bilo što.

Mars nije mogao ništa protiv njih, jer su dolazili sa širokih prostora i s prerija tako prostranih, kao što su marsovske ravnice.

Došli su i počeli oživljavati pustinje. Dali su drugima hrabrosti da ih slijede.

Stavili su okvire u prazne prostore i upalili svijetlo iza okvira.

Bijahu to prvi ljudi.

Svaki je znao kakve će biti prve žene. Drugi treba da dođu iz drugih zemalja, s drugim akcentima i drugim običajima. Ali rakete bijahu američke, ljudi bijahu Američani, i stvari će tako ostati, dok su Evropa, Azija, Južna Amerika, Australija te otoci promatrali odozdo kako uzlijeću rimske svijeće.

Ostatak svijeta utonuo je u rat ili u ideju o ratu.

I drugi po redu pridošlice bijahu također Američani. Oni su izašli iz straćara i podzemnih željeznica; našli su i primirje i obilan odmor u društvu s tim šutljivim ljudima, došljacima s ravnica, koji su znali iz šutnje izvući mir bez granica, poslije dugih godina provedenih u New Yorku, stiješnjenih u cijevi, kutije i kovčege.

A među tim drugima po redu došljacima bilo je i takvih koji su — kraj zdravih očiju — bili uvjereni da se nalaze na putu prema bogu...

U MEĐUVREMENU

Februar 2003

Donijeli su 5000 kubika oregonskog bora za izgradnju desetog grada i 26.000 kubika kalifornijske jele.

Sagradiše gizdav gradić na obali kamenog kanala. Nedjeljom naveče moglo se vidjeti kako se sjaje od svijetla crveni, plavi i zeleni prozori; moglo se čuti kako glasovi pjevaju numerirane himne.

Zapjevajmo sada broj 79. Zapjevajmo sada broj 94.

A u nekim kućama moglo se čuti kuckanje stroja za pisanje romanopisca u radu; ili škripanje pera pjesnika u radu; ili uopće nikakav šum ...

Čulo se, iz mnogih razloga, da je ogroman potres iščupao sve temelje nekog grada iz lowe, a zatim da je — za sekundu — bajoslovan tajfun prenio cijeli grad sve do na Mars, da bi ga ondje postavio bez ijednog potresa ...

SVIRAČI

April 2003

Dječaci su voljeli pješačiti daleko u marsovska polja. Nosili su sa sobom mirisave, papirnate vrećice, u koje bi od vremena do vremena, za dugih šetnja, zabadali nosove i udisali bujan miris šunke s majonezom i kiselim krastavcima; slušali bi grgotanje limunade u zagrijanim bocama.

Mašući svojim košaricama punim mladog, zelenog luka, mirisavih jetrenih kobasica, crvenog umaka i bijelog kruha, izazovno bi prekoračivali granice koje su im označile njihove stroge majke.

Trčali su i vikali:

— Tko stigne prvi donle, pucat će.

Odlazili su na izlete i ljeti, i ujesen i zimi. Ujesen je bilo najzabavnije, jer su zamišljali, povlačeći noge u gomilama suhog lišća, kao da su na Zemlji.

Koraci su im odzvanjali kao da su se prosuli kamenčići po mramornim stazama uzduž kanala.

Gotovo bez sape, dok im je dah zaudarao na svjež luk, bodrili su se međusobno, rumenih obraza i ahatnih očiju.

Jer, kad su stigli jednom do mrtvoga grada, zabranjenog, nisu više ni mislili da viču: »Posljednji je curica!« ili »Tko stigne prvi, bit će svirač!«

Sada, na vratima mrtvoga grada, širom otvorenim, napeli su uši: činilo im se da čuju posljednji šuštanj jesenskog lišća. Gurkali su jedan drugoga naprijed, vukli za laktove, mahali štapićima, sjećali se roditeljskih opomena: »Ne tamo! Ne! Ne u te stare gradove. Nikada. Pazi kako ideš! Dobit ćeš batina kad se vratiš! Pregledat ćemo tvoje cipele!« I sada su bili u mrtvom gradu, stisnuti jedan uz drugog, s napola pojedenom užinom, uznemirujući sami sebe razdražljivim šaputanjem.

— Nema tu ništa! Hajde!

I odjednom, jedan od njih uvuče se u najbližu kamenu kuću, prođe jednom sobom, pojavi se u drugoj, gdje — i ne gledajući — počne topotati, udarati pomamno nogama. Crno lišće raspadalo se uzlijetajući u zrak, tanko i krhko poput prozračne koprene ponoćnog neba.

Za njim je dotrčalo ostalih šest dječaka, i prvi koji je trebao da bude Svirač, zaigrao je ksilofon s bijelim kostima pod lakim slojem crnih pahulja. Ogromna lubanja kotrljala se pod njihovim nogama kao kugla od snijega; urlikali su. Rebra nalik na paučje krakove zvečala su poput žica sumorne harfe.

Dječaci su poskakivali, dok su ih uzvitlane mrtvačke pahuljice obavijale sa svih strana; dječaci su se gurali, hvatali se jedan za drugog, kotrljali su se u lišću, u smrti, koja je mrtve pretvorila u isušene pahuljice, u igračku za dječake, kojima su želuci grgotali od limunade sa sodom.

Zatim su ulijetali tako iz jedne ruševine u drugu, u sedamdeset kuća, znajući da će vatrogasci, antiseptički ratnici, naoružani lopatama i kantama za smeće, vatrom očistiti redom sve stare gradove od njihovih strahota. Lopatama će odstraniti crni gar i bijele kosti, i tako polako ali sigurno odijeliti strašno od normalnog. Treba, dakle, da se ti momčići naigraju do mile volje; vatrogasci će uskoro biti tu.

Zatim su, sjajeći se od znoja, izjeli posljednje sendviče. Posljednji put zatoptaše nogama, posljednji put zabubnjaše kostima, posljednji put nasrnuše na hrpe jesenskog lišća pa se vratili kućama.

Majke su im pregledale cipele, pa kad bi našle crnih tragova, sve je svršavalo vrelom kupkom i očinskim batinama.

Na kraju godine vatrogasci su izgrabljali sve bijele ksilofone i jesensko lišće. Više se nije moglo zabavljati.

KROZ ZRAČNE PROSTORE

Juni 2003

- Znate li novost?
- Što?
- Crnci, Crnci!
- Što se dogodilo?
- Oni odlaze, evakuiraju se, bježe, zar ne znate?
- Evakuiraju se? Što mi tu pripovijedaš! Kako bi oni to mogli?
- Oni to mogu, eto ga. Učinit će to. Već su u pokretu.
- Jedan ili dvojica, ne više, zar ne?
- Svi sa Juga, svi do posljednjega!
- Ali ne!
- Ipak!
- Treba da to vidim. Nevjerojatno. Kamo odlaze?... U Afriku?

Nastade tišina.

- Na Mars.
- Hoćeš da kažeš na planet Mars?
- Točno.

Ljudi su stajali u zagušljivoj sjeni pod trijemom željezarije. Jedan od njih upali lulu. Drugi pljune u vruću podnevnu prašinu.

- To je nemoguće. Oni to ne mogu učiniti.
- Oni to ipak čine.
- Gdje si saznao?
- Svuda. Objavili su na radiju prije jedne minute. Stajali su kao prašni kipovi. Zatim se pomakoše.

Samuel Teece, željezar, kiselilo se nasmije.

— Pitam se, što radi Silly. Poslao sam ga na put sa svojim biciklom. Još se nije vratio od gospode Bordman. I ti vjeruješ da je taj crni bukvan otišao biciklom ravno na Mars?

Ljudi se nasmiju.

- U svakom slučaju, bit će mu pametnije da doveze natrag to moje staro vozilo. Ne dam se ja potkradati, ni za boga!
- Slušajte!

Okrećući se, ljudi su se razdražljivo gurali. Vrlo daleko, na kraju ulice, činilo se kao da se probila neka brana. Crna, vruća bujica sručila se i preplavila grad. Između blistavih obala bijelih fasada,

ispod šutljivog drveća, tekla je crna plima. Kao neki vrući gusti sok napunila je prašnjave kanale uz cestu.

Bujala je polako, polako, a sastavljena je bila od ljudi, žena, konja, pasa koji su lajali, i djece. S usana gomile što je stvarala tu plimu, kao da se podizao šum rijeke. Ljetne rijeke, koja je tekla, šumeći, nezaustavljivo.

U toj tamnoj, polaganoj i pravilnoj bujici što je prodirala kroz zasljepljujuće blještavilo dana, treperile su žive bijele žeravice, oči od bjelokosti, upravljene prema naprijed, okrećući se ponekad prema obalama, dok je rijeka, dugačka beskrajna rijeka, utjecala u novi tok. Dolazeći iz bezbrojnih izvora, s raznih strana obale, crni, žustri potoci stapali su se u glavnu rijeku koja je neprekidno tekla.

U toku rijeke pojavljivali su se predmeti nanesenii bujicom: stare ure njihalice, kuhinjskih satovi, kokošinjci, lutke što cvile. Plivajući u virovima prolazile su mule i mačke, poderane slamnjače, mahnito se vrteći, kutije i blagajne, slike crnih predaka u hrastovim okvirima.

Ljudi su poput nervoznih pasa sjedili pod trijemom željezarije, praznih ruku, i promatrali kako prolazi rijeka koju više nisu mogli zaustaviti.

Samuel Teece nije htio da vjeruje.

— Ali zaboga, gdje će oni naći prijevozno sredstvo? Kako će otputovati na Mars?

— Na raketama — reče stari Quartermain.

— Te budalaste mašine! Gdje će oni uzeti rakete?

— Sagradili su ih svojim vlastitim sredstvima.

— Kakva novost!

— Čini se da su ti Crnci čuvali svoju tajnu. Mora da su ih montirali sami, ne znam gdje... Možda u Africi.

— I pustili su ih da to urade? — upita Samuel Teece hodajući pod trijemom dućana. — Zar nema više zakona?

— Pa nije to kao da su objavili rat — reče stari mirno.

— Gdje će se ukrcati, ti varalice i spletkari? — zaurla Teece.

— Svi Crnci iz ovoga grada imaju sastanak na obali jezera Loon. Rakete će stići za jedan sat, preuzeti ih i odvesti na Mars.

— Treba telefonirati guverneru, pozvati policiju! — poviče Teece. — Trebalo je da nas obavijeste.

— Evo tvoje žene, Teece.

Ljudi se ponovo okrenu prema cesti, na koju je sijevala vrućina s nepomičnog i žarkog neba.

Stigne prva bijela žena, zatim druga, pa čitava gomila zaplašanih lica, žutih kao stari pergament. Neke su plakale, neke su se mrštile u potrazi za svojim muževima; provirivale su kroz vrata barova, tiskale se u krčme, tražile u garažama. Jedna od njih, gospođa Clara Teece, zastala je u prašini kraj trijema željezarije. Žmigajući upre svoj pogled u muža, sva ukočena i ljutita, dok je tamna bujica prolazila iza nje.

— Ide i Lucinda, Same. Treba da pođeš kući!

— Ne idem kući ni zbog kakve proklete Crnice!

— Ali ona odlazi. Što da uradim bez nje?

— Za promjenu ćeš raditi svoje poslove sama. A ja ne ću kleknuti pred nju da je zaustavim.

— No ona gotovo pripada porodici — jecala je gospođa Teece.

— Ne budali! Ne podnosim da javno cmizdriš zbog te prokletnice...

Prekide ga prigušen jecaj njegove žene. Ona obriše oči.

— Rekla sam joj i ponavljala: »Lucindo, ostanite kod nas, povisit ću vam plaću. Imat ćete dvije večeri na sedmicu slobodne, ako hoćete.« No ona je bila tako odlučna! Nikada je nisam vidjela takvu. Zatim sam joj kazala: »Ali, Lucindo, vi me dakle ne volite?« Ona mi je odvrtila:« Da, ali treba da idem.« I ništa više. Pospremila je, pripremila ručak, postavila stol i došla do vrata salona sa dva svežnja, stisla mi ruku i rekla: »Doviđenja, gospođo Teece.« Zatim je izašla. Ručak je ostao na stolu. Bili smo tako zbunjeni, da nismo mogli jesti. Još je uvijek na stolu i već se ohladio.

Teece ju je gotovo udario.

— Dovraga! Gospođo Teece, gubi se. Vрати se. Zar te nije stid da priređuješ takvu predstavu?

— Ali, Same ...

On nestade u vrućoj sjeni dućana i pojavi se opet za trenutak sa srebrnim pištoljem u ruci. Njegova je žena otišla.

Rijeka je tekla, crna, između kuća, bučeći i stružući nogama. Bilo je to mirno, nezaustavljivo kretanje, bez smijeha, bez poklika. Naprosto jednoličan, odlučan tok.

Teece sjedne na svoju stolicu.

— Ako vidim i jednoga da se ruga, dovraga, oborit ću ga!

Ljudi su čekali. Rijeka je prolazila mirno, u podnevnoj zapari.

— Čini mi se da bi ti mogao zakopati svoju staru sjekiru, Same — reče stari cereći se.

— Ako bude potrebno, mogu skinuti i nekog bijelca — reče Teece ne gledajući staroga.

Starac okrene glavu i zašuti.

— Hej! Stani! — Samuel Teece skoči iz trijema u udari u rebra konja na kojem je jašio neki veliki Crnac. — Belteru, dođi malo ovamo!

— Da, gospodine. — Belter sjaši. Teece ga promjeri.

— Dakle, reci, kamo misliš ići?

— Ali, gospodine Teece...

— Misliš da možeš samo tako otići, kao u nekoj komediji? Samo tako ... Kroz zrak. Zar ne?

— Da gospodine. Crnac je čekao.

— Sjećaš li se da mi duguješ pedeset dolara. Belteru?

— Da, gospodine.

— I ti pokušavaš da umakneš? Dovraga, podsjetit ću te bičem!

— U čitavoj toj gužvi, gospodine, smetnuo sam to s uma.

— Smetnuo s uma. — Teece divlje namigne ljudima pod trijemom dućana.

— Dovraga, momče, znaš li što ćeš učiniti?

— Ne, gospodine.

— Ostat ćeš ovdje i raditi da mi vratiš pedeset dolara, ili se ja više ne zvao Samuel W. Teece.

On se okrene i dobaci pobjedonosni smiješak ljudima koji su sjedili u sjeni.

Belter pogleda rijeku što je tekla uzduž ulice, crnu rijeku što je prolazila između dućana, crnu rijeku koju su nosili kotači, konji, prasne čizme, crnu rijeku od koje je bio otkinut. Počeo je drhtati.

— Pustite me da idem, gospodine Teece. Poslat ću vam vaš novac odozgo, obećajem vam.

— Slušaj, Belteru. — Teece pograbi naramenice Crnca kao strune na harfi, prebirući po njima oprezno. Podrugljivo se zagleda u nebo, upirući u njega koščatim prstom.

— Belteru, znaš li ti uopće što te čeka gore?

— Znam, ono što su mi kazali.

— Što su mu kazali! Čujete li što je rekao? On polako i kao makinalno privuče čovjeka povukavši ga za naramenice i zamaše mu kažiprstom ispod nosa.

— Belteru, poletjet ćeš gore kao pregršt prašine! Naći ćeš se razmravljen u praznom prostoru, pretvorit ćeš se u paru. Ovi budalasti učenjaci ne znaju baš ništa, oni će vas ubiti!

— Svejedno mi je.

— To bolje po tebe. Znaš li što ćeš naći na tom planetu Marsu? Monstrume s ogromnim crvenim očima nalik na gljive! Jesi li vidio slike u tim jeftinim magazinima koji piskaraju o budućnosti? Dakle, ti će monstrumi skočiti na tebe, isisati tvoju koštanu moždinu!

— To mi je svejedno, to mi je svejedno.

Belter promatraše kako su ostali prolazili kraj njega, ostavljajući ga za sobom. Znoj se pojavio na njegovu crnom čelu. Činilo se kao da će se onesvijestiti.

— Zatim, gore se smrzavaju. Nema zraka. Past ćeš, zijevat ćeš kao riba, gušit ćeš se i krepati. To ti se sviđa?

— Ima mnogo stvari koje mi se ne sviđaju, gospodine. Pustite me, molim vas, gospodine. Zakasnio sam.

— Pustit ću te kad mene bude volja. Nastavit ćemo razgovor, vrlo uljudno, sve dok te ne pustim da odeš, i ti to, klipane, dobro znaš. Hoćeš da putuješ? Dobro, momče, ti koji putuješ kroz zračne prostore, vratit ćeš se kući i raditi da mi vratiš pedeset dolara što mi duguješ. To će te stajati dva dobra mjeseca.

— Ali ako budem radio, gospodine, zakasnit ću na raketu!

— Zaista, šteta! — Teece se gradio kao da je nesretan.

— Dat ću vam svoga konja, gospodine.

— Konj nije zakonsko plaćevno sredstvo. Nećeš se maknuti prije nego što budem imao svoj novac. —

Teece se u sebi nasmiješi. Bio je vrlo zadovoljan sa sobom.

Skupina Crnaca okupila se malo po malo oko njih slušajući. Kako je Belter ostao tu, nepomičan, dršćući, oborene glave, neki se starac približi.

— Gospodine?

Teece mu dobaci zlokoban pogled.

— Da?

— Koliko vam duguje momak, gospodine?

— Tiče li te se? Starac pogleda Beltera.

— Koliko, sine?

Starac podigne svoje crne ruke iznad gomile.

— Ima vas dvadeset i pet — reče. — Svaki će dati dva dolara. Brzo, nije sada čas da se raspravlja.

— Onda, hajdemo! — poviče Teece uspravivši se. Skupivši novac starac ga stavi u svoj šešir i pruži ga Belteru.

— Sine — reče on — nećeš zakasniti na svoju raketu. Belter se nasmiješi uprvši pogled u šešir.

— Ne — reče on. — Mislim da neću!

— Vрати im to smeće — zaurla Teece.

Belter se nakloni s poštovanjem pružajući mu novac, i kako se Teece nije pomakao, stavi ga u prašinu do njegovih nogu.

— Evo vašeg novca, gospodine — reče on. — Hvala lijepa.

Smiješeći se uspne se na sedlo i potjera konja naprijed, zahvaljujući se starcu i klimajući se na konju, dok se nije izgubio iz vida.

— Đubre! — promrmlja Teece zureći u Sunce. — Đubre!

Isti se prizor ponavljao duž čitavog puta. Bijela derišćad, bosonoga, trčala je sa svih strana da objavi novost.

— Pomogli su sve one koji nisu imali mogućnost da pođu! I sada su jednim mahom svi slobodni. Vidio sam nekog bogatog tipa kako daje dvjesto dolara nekom siromahu da plati. Vidio sam druge kako daju deset dolara, pet dolara, šesnaest. I mnogo drugih, posvuda, svi to čine!

Bijelci su nepomično sjedili s gorkim okusom u ustima. Njihove su podbuhle oči bile gotovo zatvorene, kao da im je lica išibao pijesak, vjetar i vrućina.

Samuel Teece bijaše bijesan. Vrativši se pod trijem slijedio je očima povorku mašući svojim revolverom. Napokon, ne izdržavši više, počne da psuje svakog Crnca koji ga je pogledao.

— Bum! Još je jedna raketa skočila! — zaurla on. — Bum! Evo je, dovraga!

Tamne bešćutne glave ne okretahu se, no bijele su im se oči neprekidno kolutale.

— Pras! Rakete su se razbile! Čitav svijet krepava. Bum! Svemogućí bože!

Konji su prolazili podižući prašinu pod svojim kopitima. Kola su se tresla na krhkim osovinama.

— Bum! — njegov je glas grmio, samotan, u ovoj sparini, nastojeći da prestravi prašinu i slijepo nebo.

— Paf! Crnci su posvuda izbačeni u prazan prostor! Prosuti iz raketa kao korijandoli! Nedo je svežanj meteora. Znete li to? Kao praskalice.

— Rasprsnut će se kao baloni u svojim limenim raketama, kao zemljane lule! Te stare kutije od sardina nabijene crnim smećem! Razletjet će se kao čisla od makarona! Bing! Bang! Deset tisuća mrtvih. Lebdjet će u prostoru ... okretati se oko Zemlje... i onda zauvijek u prazno! Shvaćate li to, ljudi!

Tišina.

Rijeka je bila široka i gusta. Ona je poplavila sva skladišta pamuka, odnijela sve vrijedne predmete, i sada je odnosila satove i kuhinjske pipe, zastore i svilene haljine prema nekom dalekom crnom moru.

Plima je prošla. Bilo je dva sata. Nadolazila je oseka. Uskoro je rijeka presahnula i u šutljivom gradu ostade samo fini pokrivač od prašine na prozorima, ostadoše ljudi koji su sjedili, i veliko drveće tromo od vrućine.

Tišina.

Ljudi pod trijemom slušahu. Ne čuvši ništa, pustiše svojoj fantaziji da polako luta po okolici.

U prvim jutarnjim satima zemlja je još bila odjekivala svojim svakodnevnim zvukovima. Tu i tamo, silom zakona običaja, čuli su se glasovi kako pjevaju, zvučan je smijeh odjekivao pod granjem mimoza. Crnčići su trčali i smijući se bučkali po potocima. Polja su bila puna pokreta sagnutih tijela.

Veseli dozivi i šale odjekivali su po kolibama pokrivenim vinovom lozom.

Sada se činilo da je žestok vjetar pomeo sve zvukove sa Zemlje. Nije ostalo više ništa. Zijevali su kosturi vrata što su visjela na svojim mjedenim šarkama. Kameni bazeni na obali bili su prazni i redovi napuštenih lubenica sušili su se na suncu. Pauci su počeli da predu nove niti u napuštenim kolibama.

Tu i tamo je plamsala neka vatra zaboravljena u posljednjem velikom odlasku i, najednom se rasplamsavši, oživjela je na

ruševinama srušene kuće. Lagano pucketanje vatre širilo se kroz tihi zrak.

Ljudi su ostali sjedeći pod trijemom željezarije, ukočena pogleda, suzdržana daha.

— Ne razumijem, zašto sada odlaze. Sada kad stvari dolaze u red. Hoću da kažem, svaki dan dobivaju nova prava. Napokon, što oni hoće? Upravo su ukinute takse za biračko pravo. Sve više saveznih država izdaje zakone protiv linčovanja i daje im ostala slična prava. Što oni još hoće? Zараđuju gotovo toliko novaca kao i bijeli ljudi, a sada, eto, odlaze.

S kraja prazne ulice približavao se neki bicikl.

— Gle, Teece, eno tvog Sillyja.

Bicikl se upravo zaustavio pred trijemom. Na njemu je bio mlad Crnac od sedamnaest godina, snažnih ruku i nogu, velike okrugle glave. Pogleda Samuela Teecea i nasmiješi se.

— Dakle, nemaš čistu savjest i vratio si se — reče Teece.

— Ne, gospodine, samo sam vam dovezao bicikl.

— Nije išlo? Nisi ga mogao staviti u raketu?

— Ne radi se o tome, gospodine.

— Jesam li te pitao za tvoje mišljenje? Siđi. Nećeš mi ukrasti moje dobro. — On žestoko udari mladića. Bicikl padne.

— Vрати se u dućan i prihvati se posla.

— Molim? — reče mladić široko rastvorivši oči.

— Čuo si. Treba raspakovati one puške, a upravo je stigla i škrinja čavala iz Natcheza ...

— Gospodine Teece ...

— Valja urediti i pretinac sa čekićima...

— Gospodine Teece, molim vas!

— Još si tu! — razljuti se Teece.

— Gospodine Teece, dopustit ćete da danas napustim posao — reče mladić ispričavajući se.

— I onaj od sutra, prekosutra i tako dalje, zar ne — upita Teece.

— Bojim se da je tako, gospodine.

— Imaš pravo da se bojiš, momče. Dođi ovamo. — Uvede mladića u dućan i izvadi neki papir iz pisaćeg stola.

— Sjećaš li se toga?

— Gospodine?

— To je tvoj radni ugovor. Ti si ga potpisao. Vidiš li ovdje križ? Hajde, odgovori.

— Nisam to potpisao, gospodine Teece. — Mladić je drhtao. — Bilo tko može učiniti križ.

— Slušaj me, Silly. Ugovor: obavezujem se da ću raditi za gospodina Samuela Teecea dvije godine, računajući od petnaestoga jula 2001. i u slučaju odlaska otkazat ću mjesec dana prije i nastaviti rad dok ne prođe taj rok. Evo!

— Teece udari šakom po papiru svjetlucajući očima.

— Hoćeš da se sporiš. Dobro. Uradit ćemo to pred sudom.

— Ne mogu — jecao je mladić suznih očiju. — Ako ne otputujem danas, neću otputovati nikada.

— Znam što te muči, Silly. Savršeno, momče, tužan sam zbog tebe. Ali ću dobro s tobom postupati i dobro te hraniti, momče. Hajde, vrati se sada, prihvati se posla i zaboravi na sve gluposti, zar ne, Silly? Složili smo se.

Teece namjesti smiješak tapšajući mladog čovjeka po ramenu. Mladić se okrene i pogleda ljude koji su sjedili pod trijemom. Oči su mu bile gotovo zaslijepljene od suza.

— Možda ... možda netko od ove gospode . . .

U zagušljivoj sjeni ljudi podigoše oči prema mladiću, zatim prema Teeceu.

— Misliš li, možda, da neki bijeli čovjek treba da preuzme tvoje mjesto, momče? — upita Teece hladno.

Stari Quartermain podigne svoje crne šake s koljena. Zamišljeno se zagleda prema obzorju i reče:

— Teece, ako predložim sebe?

— Šta?

— Preuzimam posao od ovog mladića. Pod trijemom zavlada tišina. Teece se kolebao.

— Slušaj, čiča, ne pleti se u to! — reče prijeteći.

— Pusti toga derana neka ide. Ja ću čistiti željezo.

— Zar ćete to zaista učiniti? — Mladić se baci prema starcu smijući se i plaćući u isti mah, ne vjerujući svojim ušima.

— Svakako.

— Čiča — reče Teece — savjetujem ti da začepiš!

— Pusti derana, Teece.

Teece se približi i pograbi dječaka za ruku.

— On je moj. Najprije ću ga zatvoriti u izbu iza dućana sve do večeri.

— Ne, gospodine Teece! Ne!

Mladić udari u plač, zatvorivši oči. Jecanje je odjekivalo pod trijemom.

Na kraju ulice pojavi se tandrčući stari Ford, s posljednjim teretom Crnaca.

— Evo moje porodice, gospodine Teece. Ah, molim vas, zaklinjem vas!

— Teece — reče neki drugi čovjek pod trijemom podigavši se — pusti ga neka ide.

Još se jedan dignu.

— To je i moje mišljenje.

— Slažem se — reče i treći.

— Ne budi tako uporan.

Sada su govorili svi u jedan mah.

— Pusti ga, Teece.

— Ostavi ga.

Teece posegne u džep za revolverom. Zatim promjeri ljude i izvuče iz džepa praznu ruku.

— Dakle tako? — reče.

— Tako.

Teece pusti mladića.

— U redu. Odlazi.

Pruži ruku prema unutrašnjosti dućana.

— Ali najprije, nadam se da nećeš ostaviti svu tu prljavštinu u skladištu.

— Ne, gospodine.

— Očistit ćeš svoju izbu otraga, sve isprazniti u dvorište i podmetnuti vatru.

Silly potrese glavom.

— Ponijet ću svoje stvari sa sobom.

— Neće te pustiti da uđeš s tim u prokletu raketu.

— Ipak ću uzeti — reče mladić blagim, ali odlučnim glasom.

Požuri se u svoju izbu. Čuo se šum metle i pospremanja, i trenutak kasnije Silly se pojavi ruku punih zvrkova i špekula, u naramku je

nosio stare papirnate prašnjave zmajeve i ostalo svoje blago skupljeno u toku godina. Stari se Ford upravo zaustavio u visini dućana. Mladić se uspne i vrata se zatvoriše. Stojeći ukočeno pod trijemom Teece se gorko nasmiješio.

— Šta ćeš raditi gore?

— Početi sve iznova — reče mladić. — Osnovat ću svoju željezariju.

— Krasno! Naučio si zanat kod mene, da bi pobjegao i otvorio svoj posao drugdje.

— Ne, gospodine. Nikada ne bih bio vjerovao da će doći ovaj dan, ali danas je on tu. Nije moja krivnja što sam to doživio, gospodine Teece.

— Pretpostavljam da vaše rakete imaju imena?

— Da, gospodine.

— Kao, Ilija i Dvokolica. Velika Kola i Mala Kola. Vjera, Nada i Milosrđe. Zar ne?

— Dali smo im imena, gospodine Teece.

— Ne bi me čudilo da se zovu Bog Sin i Duh Sveti. Reci, momče, niste li jednu od njih nazvali »Prva Baptistička Crkva«?

— Treba sada da odemo, gospodine Teece. Teece prasne u smijeh.

— Imate li jednu što se zove »Obješenjak«? U kolima se zapali motor.

— Doviđenja, gospodine Teece.

— Neće li se možda koja zvati »Kostolom«?

— Doviđenja, gospodine.

— Odvedi svoju raketu, momče, stavi je na leđa i idi. Skoči u zrak, hajde, baš se meni fućka!

Kola se udalje drmajuci se u oblaku prašine. Mladić se digne i stavivši ruke na usta poviče posljednji put Teeceu:

— Gospodine Teece, gospodine Teece! Što ćete činiti sada noću? Što ćete činiti noću, gospodine Teece?

Tišina. Kola se udalje i nestanu na kraju ceste.

— Što to znači? — promrmlja Teece zamišljeno. — Što ću raditi noću?

Zagleda se u prašinu koja se slijegala, zatim najednom shvati. Sjetio se noći kad su dolazili k njemu ljudi u kolima, zlokobna pogleda, stiskajući među koljenima svoje puške, koje su stršile uvis,

kao jato ždralova stisnutih očiju, pod stablima u ljetnim noćima. Zvali su ga, i izlazio bi zalupivši vratima, s puškom u ruci, smijući se samome sebi, dok mu je srce lupalo kao u dječaka.

Zatim bi kola krenula po cesti, u toploj noći; na podu bi bio smješten snop konopaca, dok bi džepovi kaputa bili natrpani novim nabojima. Koliko noći u godini, koliko noći kada je vjetar vitlao oko kola, vijorio njihovom kosom, bacao je na njihove zlokobne oči, i zviždao u granju, dok su oni odabirali drvo, neko čvrsto drvo, prije nego će zalupati na vrata neke crnačke kolibe.

— To je dakle htio kazati mali gad?

Teece poskoči.

— Vrati se ovamo, đubre! Što ću raditi noću? Protuho, vucibatino!

Bilo je to oštroumno pitanje. On osjeti mučninu i najednom povrati. Što ćemo raditi noću? pomisli on.

Sada kada su otišli? Bio je potpuno poražen. Izvadi revolver iz džepa i provjeri bubnjić.

— Što ćeš učiniti? — upita jedan od ljudi.

— Oboriti toga gada!

— Ne razbijaj sebi glavu — reče stari Quartermain.

Ali je Samuel Teece otišao iza dućana. Malo zatim se vrati sa svojim kolima.

— Tko ide sa mnom?

— Ići ću rado komad puta — reče starac podigavši se.

— Nitko drugi? Nije bilo odgovora.

Stari se uspne u kola i zalupi vratima. Samuel Teece krene u snažan vrtlog prašine. Brzao je bez riječi uzduž ceste pod blistavim suncem. Vruća je para treperila nad suhim poljima. Zaustave se na jednom križanju.

— Kuda su krenuli, čiča? Starac stisne oči.

— Mislim, ravno.

Oni pođu dalje. Motor je bruja u tišini pod svodom granja. Cesta je bila prazna, i oni su napokon opazili neki neobičan predmet. Teece uspori vožnju i nagne se napolje bijesna pogleda.

— Zaboga, čiča, vidiš li što su učinili gadovi?

— Što? — upita starac i pogleda i on.

Svakih nekoliko metara hrpe starudija brižljivo smještenih označavale su praznu cestu: stare klizaljke, marame pune dječjih

igračaka, iznošene cipele, hrpe starih šešira, hlača ili kaputa, nakiti i privjesci, cvijeće u kutijama od konzervi, probušene cijevi, konopi za rublje, sapun, jedan tricikl, jedne škare, jedan dječji kamion, jedan đavo u kutiji, komad prozora sa crnačke baptističke crkve, strunjače, naslonjači, lonci, ogledala. Ništa od toga nije bilo bačeno slučajno, nego je, naprotiv, bilo brižljivo položeno, kao dekoracija, na prašnjave rubove ceste, kao da su stanovnici čitavog jednog grada prošli ovuda punih ruku svega, i na znak goleme brončane trube posijali svoje breme u prašinu, prije nego što će odletjeti ravno prema azurnom nebu.

— Ništa nisu htjeli spaliti — poviče bijesno Teece. — Ne, oni nisu htjeli sve to spaliti, kao što sam ja rekao. Trebalo je da ukrcaju svoje smeće i posiju ga na cesti, da ga svatko vidi. Oni su pakosni, ti Crnci.

Potjera svoja kola u divlju pustoš, kilometar za kilometrom, uzduž ceste, na kojoj su bili razasuti, razbacani, nagomilani omoti papira, kutije s nakitom, staklo, naslonjači.

— Gledaj! Dovraga! Gledaj!... I gledaj!

Prednja guma ispusti dug zvižduk. Kola kliznu naglo sa ceste i zariju se u jarak, izbacivši Teecca na blatobran.

— Kujin sin!

On strese sa sebe prašinu i skoči u kola, gotovo plačući od bijesa. Pogleda praznu i tihu ulicu.

Nikad ih nećemo dostići. Nikada, nikada!

Unedogled su se vidjele hrpe predmeta, omota, svežnjeva, brižljivo smještenih, kao neke relikvije napuštene u sutonu dana, pod vrućim vjetrom.

Teece i starac vrate se u željezariju sat kasnije, mrtvi umorni. Ljudi su bili još uvijek tu, sjedeći, pažljivo osluškujući i promatrajući nebo. U trenutku kada je Teece sjeo i počeo skidati čizme da odmori bolne noge, jedan od ljudi poviče:

— Pogledajte!

— Htio bih da me đavo odnese — promrmlja Teece.

No ostali podignu oči. Vidjeli su pozlaćena lijetala kako se dižu vrlo daleko na horizontu. Blistajući kao vatra, nestala su. Mlak je vjetar duhao na poljima. Još dalje su dozrijevale lubenice, nedirnute, prugaste kao mačke zaspale na suncu. Ljudi pod trijemom ponovo

sjednu, pogledaju se, bace oko na hrpe nove žute užadi, na mjedene naboje koji su blistali u kutijama, srebrne pištolje i crne metalne puške što su se sjajile na zidovima u sjeni. Jedan od njih počne griskati vlat trave, drugi povlačiti crte u prašini.

Napokon Samuel Teece zamahne svojom praznom čizmom trijumfirajući, okrene je, promotri i reče:

— Jeste li opazili? Sve do kraja, do vraga, sve do kraja on mi je govorio »gospodine«!

NAZVATI IMENOM 2004-2005

Došli su u strane plave zemlje te su dali tim zemljama svoja imena. Bio je tu zaljev Hinkston, Lustigov, Blackriver, šuma Driscoll Wildertown; sva su ta imena označavala ljude i pothvate koje bijahu poduzeli.

A ovdje — tu su Marsovci ubili prve ljude stigle sa Zemlje; prozvali su ga Crveni grad, kao uspomenu na prolivenu krv.

A ondje su uništili ekspediciju, i mjesto je nazvano imenom Drugi Pokušaj; i svuda gdje su ljudi s raketa stavljali svoje ugrijane kotlove da ispale tlo, svuda su ostavljana i imena poput pepela, i naravno, bilo je tu i brdo Spender kao i Nathaniel Yorktown.

Stara marsovska imena podsjećala su na vodu, zrak i planine, spominjala su snijeg koji se spuštao na Jug kamenim kanalima, da bi napunio prazna mora; bila su to imena čarobnjaka zakopanih pod pečatima, imena tornjeva i obeliska. A rakete su kao čekići smrvile ta imena, bacale u zrak mramor, zdrobile glinene međe, koje su nosile imena starih gradova, i zabile su u ruševinama velike stupove s novim imenima: Željezni grad, Čelični grad, Grad aluminijski. Električni grad. Grad ječma. Grad žita.

Detroit II i sva ostala imena, mehanička, metalna, prenesena sa Zemlje.

I kad su sagradili i okrstili gradove, sagradili su i okrstili groblja: Zeleni hum, Grad mahovine, Grad mira, i prve mrtvace spustiše u njihove grobove.

Ali kad je sve dobilo oznake; kad je bila uklonjena svaka opasnost nepredviđenog; kad su gradovi bili izgrađeni i avet osamljenosti prognana, tada stigoše sa Zemlje sofisti. Došli su da se zabave, da provedu svoj odmor, da kupe za uspomenu tričarije; da snime nekoliko fotografija, da okuse

»atmosfera«; a dolazili su i da proučavaju i primjenjuju sociološke zakone; dolazili su sa zvjezdastim odlikovanjima, vrpcama, s pravilima i pravilnicima, donijeli su sa sobom birokratsku rutinu, koja je preplavila Zemlju kao pirika, te su je sijali po Marsu posvuda gdje je imala pogodno tlo da raste.

Poduzeli su da organiziraju život stanovnika, njihove knjižnice; počeli su poučavati i kinjiti čak i one koji su došli na Mars da uteknu od poučavanja, od pravila i pravilnika.

Bilo je neizbježno što su se neki od njih oduprli silovito ...

USHER II.

April 2005

»Cijelog jednog sumornog, mračnog i tihog jesenjeg dana, kada su oblaci teško i nisko visili na nebu, prolazio sam sam na konju, kroz jedan neobično pust kraj; i najзад, dok su se večernje senke već prikradale, našao sam se na dogledu turobne kuće Usher ...«

Wiliam Stendhal prestane citirati. Ondje na niskom tamnom brežuljku dizala se Kuća, a na jednom kamenu u zidu bila je upisana godina 2005. A. D. Bigelow, arhitekt, izjavi:

— Sve je gotovo. Evo ključa, gospodine Stendhale! Dva su čovjeka stajala bez pokreta, šutljivo u tihom jesenskom popodnevju.

— Kuća Usher — reče Stendhal zadovoljno. — Konstruirana, sagrađena, kupljena, isplaćena. Zar Poe ne bi bio oduševljen!

— To ste upravo i željeli, gospodine? — zapita Bigelow škiljeći. — Boja je uspjela? Daje li dojam očaja i straha?

— Najtmurniji dojam, odlično!

— A zidovi su baš — samrtno blijedi?

— Izvanredno!

— A ribnjak je dovoljno... crn i sumoran?

— Nevjerojatno crn i sumoran!

— A trska, obojili smo je, znate; ima li željeznu sivkastu boju?

— Strašno.

Bigelow pogleda u svoje nacрте. Zatim nastavi citatima.

— A cjelina zdanja, izaziva li — da se srce sledi, klone, malakše, da u glavi zavlada beznadna pustoš misli? Kuća, ribnjak, zemlja gospodine Stendhale?

— Gospodine Bigelowe, nemam ni riječi zamjerke. Gospode, pa to je veličanstveno!

— Hvala! Morao sam raditi ne znajući ništa. Ali, hvala bogu, vi ste raspolagali vlastitim raketama, jer bez toga nikada ne bismo dobili dopuštenje da ovamo dopremimo sve što je potrebno. Moći ćete zapaziti da sumrak vlada neprestano, da je mjesec listopad nepromjenljiv, da je zemlja gola, neplodna, mrtva. Imali smo prilično okapanja. Sve je bilo pobijeno. Deset tisuća tona D.D.T. Nije ostala ni jedna jedina zmija, ili žaba, ni jedna marsovska muha! A ovaj sumrak što sveudilj vlada, gospodine Stendhale, moram reći da sam

zbog njega prilično ponosan. Sakriveni strojevi zamračuju sunce. Stvara se stalna, turobna atmosfera, kao što i treba.

Stendhal se prožima ovom tugom, klonulošću, kužnim isparenjima, cijelom tom »atmosferom« tako suptilno obnovljenom. A tek Kuća! Ta strahota od ruševine, taj zlokobni ribnjak, posvuda širom ruševine, tumorozne izrasline. A sve pomoću plastične materije ili nečega drugoga, tko bi to znao.

Diže pogled prema jesenjskom nebu. Negdje, vrlo daleko, trebalo je da sija sunce. Uostalom, na Marsu je bio mjesec travanj, zlačani mjesec pod plavim nebom. Iznad njih su prelijetali raketni brodovi, koji su došli da civiliziraju ovaj mrtvi planet. Taj žalosni i kao vatom obloženi svijet, taj starinski jesenji svijet prigušivao je prodornu riku raketa.

— A sada, kad je posao svršen — reče Bigelow zlovoljno — mogu li vas zapitati, što sa svim tim namjeravate učiniti?

— Kućom Usher? Niste pogodili?

— Ne!

— Ime Usher ne podsjeća vas ni na što?

— Ni na što!

— No, slušajte... a ovo drugo ime: Edgar Allan Poe? Bigelow potreše niječno glavom.

— Pa jasno! — Stendhal kratko progunđa, prezrivo i razočarano. — Kako sam mogao i pomisliti i jedan tren da poznate božanskog gospodina Poa? On je već odavno mrtav, prije Lincolna. Sve su njegove knjige bile spaljene u Velikom Požaru. Prije trideset godina ... 1975.!

— Ah! — reče gospodin Bigelow mudro. — Bio je i on tamo!

— Da, bio je i on tamo, gospodine Bigelowe. On, Lovecraft, Hawthorne, Ambrose Pierce, sve jezovite i fantastične pripovijesti, a isto tako sva utopijska djela bila su spaljena. Bez ikakva smilovanja. Izglasali su zakon. Ah, u početku nije to bilo ništa. Zrno pijeska — između godine 1950. i 1960. Počeli su najprije cenzurirati satirične albume, zatim kriminalne romane i — naravno — filmove. Na ovaj ili onaj način, ta ili ona grupa se umiješala, pod izgovorom političkim, ili je bilo pritiska raznih udruženja, zbog religioznih predrasuda. Uvijek je postojala neka manjina, prestravljena ne znam zbog čega, i

golema većina ljudi uplašena od misterija, budućnosti, prošlosti, sadašnjosti, od same sebe i svoje sjene.

— Znam.

— Strah od riječi »politika« (koja je, na kraju, postala sinonim za »komunizam« među najreakcionarnijim krugovima, koliko sam shvatio, i sama upotreba ove riječi mogla vas je stajati glave!). Pa stisnuvši vijak ovdje, zasunuvši ondje, uz pritisak, navlačenje i guranje — umjetnost i književnost postali su golem sljezov splet, čvrsto povezan, zauzlan i zadavljen, izgubivši na kraju svaku gipkost i svaki ukus. A zatim, kamere su se zaustavile, ugasila su se svjetla u kazališnim dvoranama, a tiskarski strojevi — koji su dotada preplavili svijet lektinom — destilirali su, kao kap po kap, pokoji bljutavi primjerak, potpuno neofenzivan. O — i riječ »izbjegavanje« bila je radikalna, jamčim vam!

— Doista?

— Doista! Svaki čovjek — govorili su — treba da zagleda u lice stvarnosti. Treba da živi u neposrednoj sadašnjosti. Sve što je izvan toga, treba da nestane. Sve lijepe književne laži i krilaste domišljaje treba oboriti u punom letu! Zato su ih i poredali jednog jutra uza zid jedne biblioteke, bilo je to 1975., prije trideset godina. Sve su ih poredali, i »Čiča Mraza« i »Kavalire bez glave« i »Snjegulice« i »Palčice« i

»Moju majku Gusku« ... oh, kakve li žalosti, i sve su ih poubijali... Spalili su dvorce od papira, žabe—

vile, stare kraljeve, i sve one koji su na kraju pripovijesti poživjeli srećni (jer je utvrđeno da nitko nikada nije upoznao tu sreću) i »bilo jednom« postade »nikada više«! Pa su izmeli pepeo »Fantoma Rickshawa« skupa s ostacima »Zemlje Oz«. Strpali su u istu vreću kosti »Dovre Glinde« i »Ozma«, smrvili su u prah, pomoću spektroskopa, boje i servirali »Bučoglavog Jacka« obloženog puslicama na plesu Biologa! Čarobni grah zagušila je birokratska šikara! Trnoružica se probudila pod poljupcem učenjaka, da bi umrla od fatalnog uboda njegove štrcaljke. Prisilili su »Alisu« da popije napitak koji ju je toliko smanjio, te više nije mogla čuti kako više »Sve zanimljivije i zanimljivije...«, a udarcem čekića razbili su »Ogledalo« i prognali »Kralja Srce« i »Ostrige«!

Stisnuo je pesnice. Gospode, bilo je to još nedavno! Krv mu je udarila u glavu, lice mu je pocrvenjelo, trsko je disao.

Gospodin Bigelow, preneražen zbog ove dugotrajne provale bijesa, reče napokon trepćući očima:

— Žao mi je. Ne znam o čemu govorite. Za mene su to samo riječi. Prema onome što su mi rekli, Veliki Palež je bio dobra stvar!

— Tornjajte se — zaurla Stendhal. — Svoj ste posao izvršili! A sada želim da ostanem sam, blesane!

Gospodin Bigelow pokupi radnike i ode. Gospodin Stendhal ostade sam ispred svoje Kuće.

— Čujte me — reče on nevidljivim raketama. — Došao sam na Mars da pobjegnem od vaše bagre očišćenih mozgova, ali vi pljuštite na ovaj planet svaki dan sve više, kao muhe na otpatke iz mesnice.

Vidjet ćemo! Dat ću vam dobru lekciju, zbog onoga, što ste učinili Gospodinu Pou na Zemlji. Od danas

— čuvajte se! Kuća Usher je otvorena!

I on zavitla pesnicom prema nebu.

Raketni stroj je aterirao. Iz njega izađe neki čovjek hitrim korakom. Zagleda se u Kuću, i sive njegove oči postadoše razdražene i uvrijeđene. Prekorači jarak i ustoboči se pred nepomičnim malim čovjekom.

— Vi se zovete Stendhal?

— Da.

— Ja sam Garrett, inspektor za Moralnu Higijenu.

— Gle, Moralna Higijena i njegova klika napokon su prispjeli na Mars! Pitao sam se, kad ćete se pojaviti!

— Stigli smo prošle nedjelje. Uskoro će sve biti onako oprano i čisto kao na Zemlji.

Garrett razdraženom gestom zavitla prema kući, držeći u ruci neku kartu.

— Kad biste mi nešto rekli o ovom mjestu, Stendhale?

— Ako već hoćete — to je dvorac u kojem se pojavljuju duhovi!

— Neću, Stendhale, neću! Ne bi li te riječi: »u kojem se pojavljuju duhovi...«

— To je jednostavno. U godini 2005. po milosti božjoj, konstruirao sam mehaničko svetište. U unutrašnjosti, slijepi miševi od bakra lete na elektronskim zrakama, bakreni parcovi trče u podrumima od

plastične mase, plešu skeleti, roboti, vampiri, demoni, fantomi, živi čitav jedan svijet koji je stvorila oštroumnost pomoću kemijskih produkata.

— Upravo toga sam se i bojao — reče Garrett s blagim smiješkom. — Bojim se da ćemo biti prisiljeni razrušiti vašu Kuću.

— Znao sam da ćete doći, čim budete otkrili što se ovdje događa.

— Morao sam doći ranije, ali ondje kod nas, u Moralnoj Higijeni, htjeli smo se uvjeriti u vaše namjere prije nego što interveniramo. Rušioći i Ekipa za spaljivanje prispjet će ovamo po svoj prilici navečer. U ponoć, vaša će Kuća biti srušena sa zemljom. Gospodine Stendhale, čini se da ste vrlo nerazboriti.

Spiskati toliko novaca, tako teško stečenog, za ovu glupost. Časne mi riječi, morali ste utući u to tri milijuna dolara...

— Četiri milijuna! Ali, gospodine Garrette, u ranoj mladosti naslijedio sam 25 milijuna. Mogu sebi dopustiti takvu rasipnost. Ali ima tu ipak nečeg sadističkog, i nema ni jedan sat kako je Kuća završena, a već se vaši Rušioći obaraju na nju. Ne biste li mi mogli dopustiti da se pozabavim sa svojom igračkom makar, recimo, dvadeset i četiri sata?

— Poznajete zakon! On je jasan. Nikakvih knjiga, nikakvih kuća, zabranjeno je proizvoditi bilo šta što bi moglo sugerirati fantome, vile, vampire ili svako drugo stvorenje rođeno u mašti.

— Uskoro ćete spaliti i same Babbite.

— Zadali ste nam dosta neprilika, gospodine Stendhale, stoji to u vašem dosijeu. Ima tome već dvadeset godina. Na zemlji. Vi i vaša biblioteka!

— Zaista, ja i moja biblioteka! I neki nalik na mene. Ali Poe je zaboravljen već odavno. I Alice i svi ostali. Ali ja sam imao sakriveno sklonište. Bilo je malo nas koji smo sačuvali svoje biblioteke kad ste vi poslali svoje ljude s bakljama i spravama za spaljivanje. Rastrgali ste mi i spalili pedeset tisuća svezaka. Upravo tako kao što ste Karneval proboli kroz samo srce i objavili svojim filmskim producentima, ako hoće da rade, neka samo adaptiraju i po nekoliko puta Ernesta Hemmingwaya.

Gospode! Koliko puta sam vidio, snimljen i ponovo snimljen film »Za koga zvona zvone!« Trideset raznih verzija! A sve realistične! Ah, realizam, realizam, kakve li nevolje!

— Zagrižljivost ničemu ne služi!

— Gospodine Garrette, vi morate svakako spremi potpun izvještaj, zar ne?

— Da!

— Dakle, zbog jednostavne radoznalosti, preporučujem vam da uđete i malo pogledate. To neće trajati više od minuta.

— Vrlo dobro. Idem s vama. I ne pokušavajte da me izigrate kakvom prljavštinom. Naoružan sam!

Vrata Kuće Usher otvoriše se sa škrgutom. Iz nutrine provali zadah vlage. Zatim se začu težak uzdah i dugotrajno stenjanje, kao podzemni hropac što dopire iz izgubljenih katakomba.

Parcov protrča preko kamenih ploča. Garrett krikne te ga udari nogom. Parcov padne, a iz njegovog najlonskog krzna podiže se roj metalnih muha.

— Ovo zaprepašćuje!... reče Garrett sagnuvši se da bolje vidi.

Stara vještica, sjedeći u izdubini zida, pružala je svoje drhtave ruke od voska nad kartama za tarok, narančastim i plavim. Zasikće između svojih bezubih desni prema Garrettu i kucne po svojim masnim kartama.

— Smrt! — poviče ona.

— Upravo sam o tome govorio — reče Garrett. — Bijedno!

— Pustit ću da je vi osobno spalite!

— Zaista? — reče Garrett zadovoljno. Zatim se namršti.

— Vi olako shvaćate stvari...

— Meni je bilo dosta i to, što sam mogao stvoriti to mjesto; što mogu reći da sam ga učinio, da sam ponovo oživio srednjovjekovnu atmosferu u svijetu modernom i nevjerničkom.

— Moram priznati da se i protiv svoje volje divim vašem inventivnom geniju, gospodine.

Garrett je promatrao nešto kao od pare formirano, što je prolazilo mrmljajući, a neodređeno je nalikovalo na vrlo lijepu ženu. S kraja pljesnivog hodnika čulo se zujanje nekog stroja. Kao pramenovi šećera iz centrifuge, krpe od magle počele su lepršati ispod tih sudova.

Iznenada se pojavi gorila.

— Uh! — poviče Garrett.

— Ne bojte se! — Stendhal zakuca na crne grudi životinje.

— To je robot — reče on, skelet od bakra i t. d., isto kao i vještica. Vidite li?

Stendhal pogladi krzno životinje uz dlaku, ispod koje su se vidjele metalne cijevi.

— Da! — Garrett pogladi plašljivom rukom čudovište.

— Ali zašto, gospodine Stendhale, zašto sve ovo? Što vas je opsjelo?

— Birokracija, gospodine Garrette. Ali nemam vremena da vam razjašnjavam. Vlada će ubrzo saznati o tome.

Stendhal dade gorili znak glavom.

— Hajde, sada...

I gorila ubije gospodina Garretta.

— Jesmo li gotovi, Pikes? Pikes diže oči sa stola.

— Da, gospodine.

— Stvorili ste čudesu!

— Pa za to sam plaćen, gospodine Stendhale — reče Pikes sladunjavim glasom i podigavši robotu plastični kapak namjesti točno stakleno oko s mišićima od lateksa.

— Evo!

— Isti gospodin Garrett.

— A što ćemo s ovim, gospodine? — Pikes pokaže glavom na postolje na kojem je ležao leš pravoga Garretta.

— Bolje je da ga spalimo, Pikes, što će nam dva Garretta, zar ne?

Pikes otkotrlja Garretta do peći za spaljivanje.

— Zbogom!

Gurne Garretta i zalupi vratima. Stendhal se zagleda u lice robota Garretta.

— Vama su uputstva poznata, Garrette?

— Da, gospodine! — Robot sjedne. — Vratit ću se u Moralnu Higijenu. Dat ću dopunski izvještaj.

Zatražit ću minimalnu odgodu od 48 sati prije same akcije. Reći ću da moram načiniti dodatnu anketu.

— Odlično, Garrette. Doviđenja!

Robot brzim korakom priđe do Garrettove rakete, uspne se i poleti. Stendhal se vrati.

— A sada, Pikes, pošaljimo posljednje pozive za ovu večer. Mislim da se nećemo dosađivati, zar ne?

— I ja mislim! Pogotovo kad smo čekali dvadeset godina!

Pogledaše se hitro kao sukrivci.

Sedam sati Stendhal pogleda sat. Bio je to pravi čas. Strese cherry u čaši koju je držao u ruci. Zatim polako sjedne. Iznad njega, o hrastovim gredama, visjeli su šišmiši krhkog tijela, od bakra, sakrivenog pod kožom od kaučuka. Kričali su gledajući ga žmirkavim očima. Stendhal podiže čašu prema njima.

— Za naš uspjeh!

Zatim se zavalio u naslonjač, sklopi oči i ponovi u sebi cijelu operaciju.

Kako će uživati u toj operaciji! Na zalazu svog života uživao je u ovom dugu koji će vratiti antiseptičnoj vladi zbog njezinog terora i pustošenja u literaturi.

Oh! Kako su se kroz ove godine nakupile mržnja i bijes u njemu! I kako se ovaj plan polako stvarao u njegovom duhu, sve do dana kad je prije tri godine sreo Pikesa.

Oh, da, Pikes! Pikes nagrizen gorčinom kao kalcinirani zidovi bunara od zelene kiseline. Tko je bio Pikes? Najveći od svih, jednostavno! Pikes, čovjek sa tisuću lica, furija, dim, plava magla, čudovište, takav je bio Pikes. Superioran Lonu Chaneyu, ocu? Stendhal razmišljaše. Noćima i noćima promatrao je Chaneya u njegovim starim, vrlo starim filmovima. Da, superiorniji Chaneyu. Superiorniji i onom drugom nekadašnjem strašilu? Kako se ono zvao? Karloff? Ah, itekako superiorniji! Lugosi! I sama je usporedba bila mrska. Ne, bio je samo jedan Pikes, i to je bio čovjek kojemu su sve fantazije bile sada zabranjene, bez i najmanjeg utočišta na Zemlji, bez ikoga tko bi mu se divio. Nije imao pravo ni da predstavlja sam za sebe pred ogledalom!

Bijedni Pikes! Poraženi čudak! Kakvog li strašnog osjećaja, Pikes, one noći kad su Čistači oteli sve tvoje filmove, istrgli utrobu iz filmskih kamera; kao da su tebi čupali utrobu da je bace na gomilu, rastrgaju i gurnu u užareni kotao.

Bilo je to isto tako mučno kao i pogled na pedeset tisuća svezaka spaljenih bez jedne riječi žaljenja.

Da, da!

Stendhala preplavi bezuman bijes. Osjetio je kako mu se ruke lede.

I što je bilo prirodnije nego da su jednog dana sjeli i brbljali uz bezbrojne crne kave noći i noći, i odatle je proistekao onaj gorki kamen smutnje: Kuća Usher.

Ogromno crkveno zvono počne zvoniti. Uzvanici su stizali.

Stendhal se diže sa smiješkom, da ih dočeka.

Odrasli, a bez pamćenja — roboti su čekali.

U svili, zelenoj poput alge, u svili boje poput gatalinke i poput paprati — čekali su. U zlatastom krznu boje sunčane i pješčane — roboti su čekali.

Kosti su im bile od brončanih cijevi prelivekih želatinom.

Nauljeni — roboti su ležali.

U ljesovima, načinjenim ni za mrtvace ni za žive, u drvenim kovčezima — metronomi su čekali da budu pokrenuti. Prostorijama je lebdio miris ulja i politiranog bakra. Vladala je grobna tišina.

Roboti — muški i ženski, ali bez pola. Imenovani, ali bez imena, sa svim crtama ljudskih bića, osim humanosti — roboti su zurili praznim očima u prikovane poklopce svojih kovčega, označenih slovima F. O. B. Mrtvi, a da nisu ni umrli, jer nikada nisu ni ušli u život.

I onda — digao se bezmjeran škrgut čavala koje su čupali. Poklopci se uzdigoše. Sjene se nadvise nad kovčege. Jedna je ruka pritisla, i ulje je briznulo.

Mehanizam mnogobrojnih satova se pokrene, začu se jedva primjetljivi tik-tak!

Još jedan sekund, pa treći. I nakraju, prostorima zabruji ustaljeno zujanje bezbrojnih satova.

Oživješe mramorne oči pod elastičnim kapcima. Nozdrve uzdrhtaše. Uspraviše se roboti, u majmunskom krznu ili dlaci kunića: Tweedledum je koračao iza Zweedledeea, za njima Kornjača s telećom glavom, pa Ludi Klobučar, a onda utopljenici što su lebdjeli prekriveni solju i algama; oni s vješala, vratova posutih ljubičastim mrljama, očiju staklenih i iskolačenih; kristalna stvorenja prekrivena blještavim zvjezdicama, elfi i vragoljani, Tik-Tak, Ruggedo, Čiča Mraz, pred kojima se valjao zastor od snježne mećave. Bio je tu i Modrobrad s acetilenskim plamenom oko glave kao aureolom.

Vukli su se oblaci sumpora iz kojih su plaminjali jezici zelenkaste vatre. Na kraju se pojavio ogroman zmaj ljuskava tijela; imao je u trbuhu užarenu peć, prošao je kroz vatru valjajući se valovito,

kriknuo je, zastao, zariкнуo, opet zašutio, skočio i poput vihora nestao.

Podiglo se deset tisuća poklopaca. U Kući Usher brujalo je bezbroj satova.

Noć je bila raspjevana.

Topao dah preleti Zemljom. Stizali su raketni strojevi uzvanika, prekrilivši cijelo nebo, pretvorivši jesen u proljeće.

Ljudi su izlazili iz strojeva, obučeni u večernja odijela, a žene za njima; kose su im bile ispletene veoma znalački.

— Dakle, to je Usher?

— Ali gdje su vrata?

U taj se tren pojavi Stendhal. Žene udariše u smijeh šapućući. Stendhal diže ruku te ih prekine. Zatim se okrete, diže glavu prema jednom visokom prozoru dvorca i zazove.

— Loreley. Loreley, raspusti svoje kose!

A odozgor neka divna djevojka naže se u noćni povjetarac i rasplete svoje duge, zlatne pletenice. I njezine duge kose smotaše se u ljestve, preko kojih se uzvanici popeše smijući se u Kuću.

Kakvi odlični sociolozi! Kakvi suptilni psiholozi! Kakvi tek znameniti političari, bakteriolozi, neurolozi!

Skupili su se unutar znojnih zidina.

— Budite pozdravljeni!

Gospodin Tryon, gospodin Oween; gospodin Dunne, gospodin Lang, gospodin Steffens, gospodin Fletcher i dva tuceta ostalih.

— Uđite, uđite!

Gospođa Gribbs, gospođa Pope, gospođa Churchil, gospođa Blunt, gospođa Drummond i dvadesetak drugih, prekrasnih žena.

Znamenite i ugledne ličnosti, svi odreda članovi Društva za Suzbijanje Imaginacije, savjetnici ukidanja Karnevala, lovci na šišmiše, spaljivači knjiga, nosači baklji: dobri građani, savjesni i organizirani svi bez razlike. Čekali su da grubi pioniri pokopaju Marsovcе, očiste njihove gradove, sagrađe naselja, poprave ceste i odstrane sve opasnosti. I tada, kad se činilo da je sigurnost budućnosti zajamčena, čangrizala s krvlju od živinog kroma i s očima od joda iskrcala su se i uvela svoju Moralnu Higijenu i udijelila svakom svoju bezgraničnu revnost.

I to su bili njegovi prijatelji! Da, mislio je cjepidlački unaprijed, upoznao se s njima i tijesno povezao na Zemlji kroz ovu posljednju godinu.

— Budite pozdravljeni u peći Smrti! — poviče on.

— Dobarvečer, Stendhale, što sve to skupa znači?

— Vidjet ćete. Neka se svi preobuku. Ovdje ćete naći kabine. Svucite se i obucite kostime koji su spremljeni. Muškarci s ove strane, a žene s one.

Uzvanici su bili uznemireni, nisu se pokrenuli.

— Ne znam da li da ostanemo — reče gospođa Pope. — Ne volim ovu okolinu. Ona je... to je gotovo bogohulstvo!

— Apsurd! Ta molim vas, kostimirani ples ...

— Čini mi se to sasvim protivzakonitim! — reče gospodin Steffens šmrknuvši sumnjičavo.

— Hajte, molim vas — reče Stendhal smijući se. — zabavljajte se. Sutra će to biti samo ruševina.

Uđite u kabine!

Kuća je blistala od živahnosti i raznobojnosti. Cilikali su zvončići na zašiljenim kapama đavola. Bijeli su miševi plesali minijaturnu kadrilu uz pjesmu koju su strugali patuljci na sićušnim violinama sićušnim gudalama; barjaci su vijorili na hrapavim gredama, dok su slijepi miševi u gomilama oblijetali oko kladenaca, iz kojih su brizgali izvori svježeg, naravnog i pjenušavog vina. Potok je tekao sredinom sedam soba, određenih za svečanost i za uzvanike, a kad bi pili iz njega, otkrili bi da je to cherry.

Izlazili su u gomilama iz kabina, preobukavši se u likove nekog drugog vremena, lica maskiranih kapuljačama. I sama činjenica što su bili maskirani, pomogla im je, te su zaboravili svoje anateme na fantaziju i čudovišta. Žene su klizile u svojim crvenim haljinama, praskajući u smijeh. Muškarci su se tiskali da ih pozovu na ples. A po zidovima su lebdjele sjene bez tijela među ogledalima bez refleksa.

— Vampiri! Mi smo svi vampiri! — vikne smijući se gospodin Fletcher. — Mi smo mrtvaci!

Sedam soba bilo je razno obojeno! jedna je bila plava, druga purpurna, pa zelena, narančasta, bijela, šesta je bila ljubičasta, a sedma obložena crnim baršunom.

A u toj crnoj sobi — zidni sat od ebanovine muklo je otkucavao sate.

Kroz sve sobe trčali su uzvanici, na kraju već pijani, između legendarnih robota Puhova i Ludih Klobučara, trolova i divova, Crnih Mačaka i Bijelih Kraljica. Plesali su, a pod njihovim je nogama pod odzvanjao od snažnih udaraca nekog tajnovitog i sakrivenog srca.

— Gospodine Stendhale! — šapnuo je jedan glas. — Gospodine Stendhale!

Neko čudovište s mrtvačkom glavom stajalo je kraj Stendhala. Bio je to Pikes.

— Imate li minutu vremena?

— Što se dogodilo?

— Gledajte. — Pikes pruži ruku skeleta punu točkova, zavrtnja, vijaka, polurastaljenih i pougljenih.

Stendhal ih je dugo razgledavao.

Zatim povuče Pikesa u jedan hodnik.

— Garrett? — promrmlja. Pikes potvrdi.

— Poslao je robota mjesto sebe. Upravo sam čistio peć za spaljivanje pa sam to našao.

Gledali su nekoliko trenutaka pronađene stvari, koje su izazvale sumnju i nalagale oprez.

— Drukčije rečeno, policija može stići svakog trenutka, — reče Pikes. — Naš plan će pasti u vodu!

— Pitam se ...

Stendhal svrne pogledom na raznobojni vrtlog mase. Muzika je nadirala u valovima kroz maglene hodnike.

— Morao sam znati da Garrett neće biti tako lud pa doći lično. Ali čekajte!

— Što?

— Ništa, ništa. Garrett nam je poslao robota. Dobro. No, mi smo mu poslali drugog robota. Ako ga ne bude razgledavao suviše izbliza, neće opaziti zamjenu!

— Naravno!

— Slijedeći put, on će doći sam, sada kad misli da mu ne prijete nikakva opasnost. Dakle, on će prispjeti za koji trenutak. Sam glavom! Vina, Pikes, još vina!

Veliko zvono zabruji.

— Kladi se da je to on. Idite, uvedite gospodina Garretta.

Loreley je rasplela svoje zlatne kose.

— Gospodine Stendhal?

— Gospodin Garrett. Istinski gospodin Garrett?

— Isti! — Garrett je pomno razgledavao vlažne zidove i vrtlog uzvanika.

— Mislio sam, bolje je da dođem i sam razgledam. Čovjek se ne može pouzdati u robote, a pogotovo ne u tuđe, poslane od drugih. Iz opreznosti sam pozvao i Rušioce. Oni će doći za jedan sat da razruše ovaj odvratni brlog.

Stendhal se nakloni:

— Hvala vam što ste me obavijestili. — Pruži ruku. — Dok budete čekali, mogli biste se pridružiti veselju. Malo vina?

— Ne, hvala. Sto se tu događa? Kako se može pasti tako nisko!

— Prosudite sami, gospodine Garrette.

— Pa to je zločin — reče Garrett.

— Najpodliji zločin — reče Stendhal.

Neka žena zaurla. Gospođa Pope dojuri, lice joj je bilo blijedo kao sir.

— Upravo se dogodilo nešto strašno! Vidjela sam kako je neki majmun zadavio gospođu Blunt te je gurnuo u peć.

Oni se okrenuše i opaziše duge plave kose, kako se vuku u peć. Garrett krikne.

— Odvratno — jecala je gospođa Pope. Zatim naglo zastane i raskolači oči.

— Gospođa Blunt?

— Glavom! — reče gospođa Blunt stojeći kraj nje.

— Ali ja sam ovaj tren vidjela kako vas guraju u peć.

— Ne, ne — nasmija se gospođa Blunt. — Moj robot, izvrstan dvojnik!

— Ali... ali.. .

— Ne plačite, srce moje. Meni je sasvim dobro. Vidi kako me gleda! Ta da, to sam ja! U peći, kako ste rekli! Zabavno, zar ne?

Gospođa Blunt ode smijući se.

— Da popijete čašu, Garrett?

— Hvala. Hoću. Ovaj me slučaj potresao. Gospode, kakva je ovo Kuća! Ah, zaista je treba sravniti sa zemljom. U jedan tren pomislio

sam...

Urlik se ponovo razlegne. Četiri bijela majmuna nosila su gospodina Steffensa niz stepenice koje su se na magičan način pojavile u podu. Brzo su ga snijeli do dna nekog bunara, čvrsto ga zavezali uzetima i ostavili. Nad njim se počeo njihati, sve niže i niže, dugački disk velikog, željeznog klatna silazeći sve bliže njegovom iznemoglom tijelu.

— A to sam dolje ja? — reče gospodin Steffans pojavivši se nenadano kraj Garretta.

Nagnuo se nad bunar.

— Kako je to čudno, neobično, gledati sebe kako umireš! Klatno opiše posljednji fatalni njihaj.

— Vrlo realistično — reče Steffans te se udalji.

— Još jednu čašu, gospodine Garrette?

— Molim.

— Neće dugo potrajati. Rušiocci tek što nisu stigli!

— Hvala bogu!

Treći urlik propara zrak.

— Što je sada ovaj put? — reče Garrett tjeskobno.

— Sad je na meni red — reče gospođa Drummond. — Gledajte.

Dok je gospođa Drummond stenjala, u tren oka su je ubacili u mrtvački kovčeg, zabili ga čavlima i spustili u zemlju ispod poda.

— Pa da, sjećam se toga! — reče inspektor Moralne Higijene teško dišući. — U starim, zabranjenim knjigama. Preuranjena Sahrana ... I druge stvari. Bunar, Klatno i majmun, dimnjak, dvostruko umorstvo u ulici Morgue ... Da, u nekoj knjizi koju sam spalio!

— Još jednu čašu, Garrette. Izvolite. Držite svoju čašu.

— Bože moj, kakvu vi to imaginaciju imate?

Stajali su bez pokreta, gledajući kako pet drugih osoba umire: jedna u ždrijelu zmaja, a drugu su bacili i zadavili u crnom jezeru.

— Ne biste li željeli vidjeti, što smo za vas priredili? — zapita Stendhal.

— Svakako — reče Garrett. — Uostalom, uskoro će ta zlosretna naprava biti uništena. Vi ste neka gadna dobrica.

— Hajdemo. Onda!

I povede Garretta u dubinu ispod poda, kroz bezbrojne podzemne hodnike, niz zavojite stepenice, u srce zemlje, prema katakombama.

— A što ćete mi tamo pokazati? — upita Garrett.

— Vašu vlastitu smrt!

— Mislite — smrt moga dvojnika?

— Dakako! I druge stvari.

— Što?

— Amontillado — reče Stendhal idući pred njim s uzdignutom svjetiljkom.

Skeleti su se napola uspravljali iz svojih otvorenih kovčega.

Garrettu se gadilo! Držao je nos rukom.

— Što?

— Zar niste nikada čuli a Amontilladu?

— Ne!

— Ne možete prepoznati ovo? — Stendhal mu pokaže ćeliju.

— Moram li?

— Ili ovo? — Stendhal izvadi smiješeći se zidarsku žlicu ispod ogrtača.

— Što je to?

— Dodite — reče Stendhal.

Uđoše u ćeliju. U polutama Stendhal poče stavljati okove svom napola pijanom pratiocu.

— Moj bože! Ta šta vi to spremate? — poviče Garrett dok su karike zveketale.

— Ironiziram. Ne treba ometati čovjeka koji ironizira, nije to uljudno. Evo!

— Pa vi ste me okovali!

— Tako je!

— I što ćete sada?

— Ostavit ću vas ovdje!

— Šalite se?

— Odlična šala.

— Gdje je moj dvojnik, nećemo li prisustvovati kad bude umro?

— Nema dvojnika!

— Ali... a ostali?

— Ostali su mrtvi. Oni koje ste vidjeli kako ih ubijaju — to su bili živi ljudi. Dvojnici, roboti, samo su gledali!

Garrett ne reče ništa.

— A sada treba da kažete: »Za ljubav božju, Montresore! izjavi Stendhal. — A ja moram da odgovorim: »Da, za ljubav božju«. Hoćete li to reći? Hajde, recite to!

— Glupane!

— Treba li vas preklinjati? Recite to. Recite: »Za ljubav božju, Montresore!«

— Ništa neću reći, blesane. Pustite me odavde. Bio se već otriježnio.

— Držite. Stavite to.

Stendhal mu dobaci nešto što je zvečalo i zvonilo.

— Što je to?

— Kapa sa zvončićima... stavite je, i možda ću vas pustiti.

— Stendhale!

— Stavite to, kažem vam!

Garrett poslušao. Zvončići su zvonjali.

— Nemate li osjećaj da se to sve već jednom dogodilo? — raspitivao se Stendhal prihvativši se posla sa zidarskom žlicom, žbukom i ciglama.

— Ta šta to radite?

— Zazidat ću vas! Evo jedan red. A evo i drugi.

— Vi ste ljudi!

— Neću raspravljati o tome detalju.

— Odgovarat ćete za to pred sudom!

Stendhal pjevuckajući uroni ciglu u vlažnu žbuku.

U skrovište je malo po malo prodirala tama; tada počese pljuštati buboci šakama, nastade krika.

Dotle su se cigle ustrajno penjale sve više.

— Koprcajte se još više, molim vas — reče Stendhal. — Da bi prizor bio sasvim uspješan.

— Odvežite me, odvežite me!

Trebalo je još samo jednu ciglu staviti na mjesto. Urlici nisu prestajali.

— Garrette? — zazove tiho Stendhal. Garrett zašuti.

— Garrette! — reče Stendhal — znate li zašto sam vam to priredio? Zato, jer ste spalili knjige gospodina Poeta a da ih niste zapravo ni pročitali. Vjerovali ste onima koji su vam tvrdili da ih treba spaliti. Da

niste, razumjeli biste što vas čeka ovdje kad smo maločas silazili. Neznanje je fatalno, gospodine Garrette.

Garrett više nije progovorio.

— Htio bih da to bude odlično — reče Stendhal dižući svjetiljku da bi osvijetlio iskrivljeno Garrettovo lice.

— Zazvonite zvončićima. Zvončići cinkahu.

— A sada, hoćete li reći: »Za ljubav božju, Montresore!«? Možda ću vas osloboditi.

Svjetiljka je osvijetljavala Garrettovo lice. Oklijevao je trenutak, zatim groteskno ponovi:

— »Za ljubav božju, Montresore!«

— Ah! — reče Stendhal zatvorenim očima. Smjesti posljednju ciglu i brižno je ucementira.

— Requiescat in pace, dragi moj prijatelju! Zatim se brzo udalji.

U svih sedam soba zabruji dvanaest udaraca ponoći i sve iznenada zasta. Pojavi se Crvena Smrt.

Stendhal se okrene za tren da bi razgledao prizor s praga. Zatim naže u trk, prebaci se preko jarka i dotrča do helikoptera, koji ga je čekao.

— Je li gotovo, Pikes?

— Gotovo!

— Hajdemo!

Promatrali su prostranu Kuću s osmijehom na usnama.

Nasred pročelja pojavi se ogromna pukotina, kao da se zemlja zaljuljala, i dok je Stendhal motrio veličanstven prizor, začuje Pikesa koji je tiho i ritmički recitirao:

» ...Mozak mi zavrtje, kad vidjeh, kako se moćni zidovi ruše i rasipaju, čuo se dug, bučan zvuk poput glasa hiljadu vodopada — i duboki i baroviti ribnjak pred mojim nogama zaklopi se tmurno i nemo nad ruševinama Kuće Usher!«

Helikopter se uzdiže iznad uzavrele vode te se uputi prema zapadu.

STARCI

August 2005

I što je prirodnije nego da su se starci, napokon, iskrkali na Marsu, slijedeći tragove bučnih pionira, namirisanih solista, profesionalnih putnika i romantičnih predavača u potjeri za novom meljavom.

Iskrkali su se, na kraju, na Mars ti starci, sasušeni i kljenuti, starci što su provodili vrijeme slušajući svoje srce, pipajući svoje bilo, turajući žlice sirupa u iskrivljena usta; ti starci koji su nekada uzimali salone u vlaku za Kaliforniju, u mjesecu studenom, ili III. razred za Italiju na transatlanticima u travnju; te suhe kajsije, te mumije.

MARSOVAC

Septembar 2005

Modre planine dizale su se pod kišom, a kiša je padala na duge kanale. Stari La Farge i njegova žena iziđoše iz kuće da promatraju kišu.

— Prvi pljusak u sezoni — primijeti La Farge.

— Ugodno je — reče njegova žena.

— Dobro je došla.

Zatvoriše ponovo vrata. U unutrašnjosti su grijali ruke iznad vatre. Drhturili su. U daljini, kroz prozor, gledali su, bokove rakete, sjajne od kiše, rakete koja ih je prenijela sa Zemlje.

— Žalim za nečim — reče La Farge motreći svoje ruke.

— Za čim? — zapita njegova žena.

— Volio bih da smo mogli dovesti Toma ovamo.

— Oh, Lafe, pusti to!

— Neću opet počinjati. Oprosti.

— Došli smo da svoje stare dane proboravimo u miru, a ne zato da mislimo na Toma. On je već odavno mrtav. Treba pokušati da ga zaboravimo, da zaboravimo sve što nas sjeća na Zemlju.

— Imaš pravo, neću više o tome govoriti — reče on uprijevši oči u vatru; i ponovo počeo vrtjeti ruke na toploti.

— To je zato, jer mi nedostaju izlasci kolima, kad smo nedjeljom stavljali cvijeće na njegov grob u Green Lawn Parku. To nam je bila jedina šetnja!

Plava kiša padala je polako na kuću. U devet sati legoše u krevet. Ležali su ispruženi, mirni, u kišnoj noći, držali se za ruke; njemu je bilo 55 godina, a njoj 60.

— Ana? — reče on tiho.

— Čujem — odgovori ona.

— Jesi li nešto čula? Slušali su kišu i vjetar.

— Ništa — reče ona.

— Netko je zviždao — reče on.

— Ne, nisam čula.

— Ipak bih želio pogledati.

Stavi na sebe kućni kaput i pođe do ulaznih vrata. Trenutak je oklijevao, zatim otvori vrata; hladna mu kiša poteče licem. Vjetar je

duhao.

U dvorištu je stajala malešna prilika.

Munja propara nebom i val bijelog svijetla osvijetli lice, koje je gledalo starog La Fargea na pragu.

— Tko je tamo? — poviče La Farge drhteći. Nije bilo odgovora.

— Tko je to? Što hoćete? I opet bez odgovora.

On se najednom osjeti slabim, ukoči se sav iznemogao.

— Tko ste vi? — poviče.

Njegova se žena pojavi iza njegovih leđa i uzme ga za ruku.

— Zašto vičeš?

— Tu je neki dječak u dvorištu. Neće da mi odgovori — reče stari čovjek drhteći. — Sličan je Tomu!

— Hajde, lezi, ti sanjaš!

— Ali on je ondje; pogledaj sama! — Rastvori širom vrata, da bi žena mogla vidjeti. Hladan je vjetar duhao i sitna je kiša rosila zemlju i priliku još uvijek nepomičnu, koja ih je gledala odsutnim pogledom. Stara se žena nasloni na stup vrata.

— Odlazi — reče mašući rukom. — Odlazi!

— Ne misliš li da je sličan Tomu? — zapita stari čovjek. Prilika se nije micala.

— Strah me je — reče stara žena. — Zaključaj vrata i lezi. Neću da se miješam u tu pripovijest.

I ona stenjući iščezne u spavaonicu. Stari čovjek ostade na mjestu, dok ga je vjetar udarao hladnom kišom po rukama.

— Tome — zazove tiho. — Tome, ako si to ti, ako si slučajno baš ti, Tome, neću zaključati vrata. A ako ti je hladno i hoćeš da se ugriješ, uđi malo kasnije i pruži se kraj Vatre, naći ćeš krznene pokrivače.

Zatvorio je vrata, ali nije povukao zasun.

Žena ga osjeti kako je legao u krevet i zadrhtao.

— Strašne li noći, tako se osjećam stara — reče ona jecajući.

— Pst, pst — reče on gladeći je, a zatim je zagrlj. — Hajde, spavaj.

Prošlo je dugo vremena dok nije zaspala.

A tada, kako je napeo uši, začuje kako su se ulazna vrata otvorila uz zamah vjetra, a zatim se zatvorila.

Čuo je zatim lake korake kako se približavaju peći, a zatim mirno disanje.

Tom — reče sam sebi. Munja zapara crnim nebom.

Ujutro je sunce peklo.

La Farge otvori vrata salona i brzo zaokruži pogledom. Pod pokrivačem nije bilo nikoga! La Farge uzdahne:

— Već sam dobrano ostario — reče.

Pođe da u kanalu zagradi kablom čiste vode, da bi se oprao.

Na pragu je gotovo prevrnuo mladog Toma, koji se vraćao s kablom do vrha punim.

— Dobar dan, tata!

— Dobar dan, Tome. — Stari čovjek zadržeta. Bosonogi dječak brzo prijeđe odaju, zatim odloži kablom te se okrene nasmijano:

— Kako je lijepo vrijeme!

— Da, lijepo je vrijeme, — reče starac zapanjeno. Dječak se ponašao kao da je sve normalno.

Poče prati lice vodom. Stari čovjek mu pride.

— Tome, kad si stigao ovamo? Ti si živ?

— A zašto ne bih bio? — reče momčić dižući oči.

— Ali, Tome, Park, svake nedjelje, cvijeće i... — La Farge je morao sjesti. Dječak se približi i uzme ga za ruku. Stari čovjek osjeti dodir toplih i čvrstih prstiju.

— Ti si uistinu ovdje, to nije san?

— Ti želiš da budem tu, zar ne? Dječak se očigledno uznemirio.

— Da, da, Tome!

— E pa onda, zašto tolika pitanja? Prihvati me!

— Ali tvoja mati; iznenadan udarac...

— Ne uznemiruj se zbog nje. Noću sam vam pjevao pjesme i zahvaljujući tome, lakše ćete me prihvatiti, pogotovo ona. Znam što može biti iznenadan udarac. Čekaj dok dođe, vidjet ćeš.

Poče se smijati, da su mu se tresli smeđi uvojci oko glave. Oči su mu bile vrlo plave i svijetle.

— Dobardan, Lafe, dobar dan, Tome. — Mati je izišla iz sobe namještajući kosu na zatiljku.

— Kakvog li lijepog dana! Tom se okrene ocu smijući se.

— Vidiš li?

Doručkovali su slasno svi troje, u hladovini iza kuće. Gospođa La Farge je odnekuda izvukla bocu vina od suncokreta, koje je stavila na stranu. Svi su malo popili.

Gospodin La Farge nije nikada vidio svoju ženu tako sretnu. Ako je malo i sumnjala u duši nešto u vezi s Tomom, glas joj nije odavao ništa od toga. Stvar joj se pričinila potpuno prirodnom. A La Farge je sa svoje strane, počeo slično osjećati.

Dok je mati prala suđe, La Farge se nagnuo prema sinu te ga povjerljivo zapita.

— Koliko ti je sada godina, mali moj?

— Kako to, oče, da ne znaš? Ta četrnaest godina!

— Tko si ti, zapravo? Ti ne možeš biti Tom, ali ti jesi neko? Tko?

— Ne, ne! — Dječak zaprepašteno zagnjuri lice u svoje dlanove.

— Meni možeš reći — mrmljao je stari čovjek. — Ja ću razumjeti. Ti si Marsovac, zar ne? Čuo sam kako pričaju o Marsovcima; ništa određeno; pričaju da je ostalo, nešto malo Marsovaca, i da se oni prerusavaju u stanovnike Zemlje, kad dolaze među nas. Ima nešto u tebi... Ti jesi Tom, a opet zapravo nisi!

— Zašto me ne možeš primiti i šutjeti — poviče dječak. Lice je sasvim zagnjurio u dlanove. — Ne sumnjaj u mene, molim te. Ne sumnjaj!

Okrene se i u trku ode od stola.

— Tome, vrati se!

Ali je dječak već trčao duž kanala prema susjednom gradu.

— Kamo je Tom otišao? — zapita Ana, koja je došla po ostalo posuđe. Zagleda se mužu u oči.

— Ti si ga razljutio?

— Ana — reče primivši je za ruke. — Ana sjećaš se Green Lawn Parka, trga, Tomove upale pluća?

— Što ti to pričaš? nasmija se ona.

— Ne govorimo više o tome — reče on blago.

U daljini se slijegala prašina duž kanala, kuda je Tom protrčao.

U pet sati poslije podne, pri zalasku sunca, Tom se vratio. Gledao je neodlučno oca.

— Hoćeš li me opet zapitkivati? — upita.

— Bez ikakva pitanja! — reče La Farge.

— Fino — reče momčić nasmijavši se glasno.

— Gdje si bio?

— Blizu grada. Gotovo se nisam vratio. Gotovo su me... dječak je tražio pravu riječ, — ... uhvatili u zamku!

— Kako to? Kakvu zamku?

— Prolazio sam kraj kućice od cinka, blizu kanala, i osjetio sam da se više nikada neću moći vratiti k vama. Ne znam kako da to protumačim, nema sredstava, ne mogu reći, ni ja sam ne razumijem; čudnovato je to, neću da o tome govorim.

— Pa dobro, nećemo o tome govoriti. Operi ruke, mili moj, vrijeme je za večeru.

Dječak istrči.

Otprilike deset minuta kasnije neka se barka približi ploveći mirnim vodama kanala. Visok, suh čovjek vozio ju je odbijajući se polako motkom koju je držao s obje ruke.

— Dobarvečer, oče La Farge, — reče on pustivši da struja nosi brodić.

— Dobarvečer, Saule, što je nova?

— Večeras — mnogo stvari. Znaš li onoga Nomlanda, koji živi kraj kanala u kolibi od cinka?

La Farge se ukoči.

— Znam.

— Znaš li kakav je to nitkov bio?

— Govorkalo se da je napustio Zemlju, jer je ubio nekog čovjeka.

Saul se nasloni na vlažnu motku i pogleda La Fargea.

— Sjećaš li se imena čovjeka koga je ubio?

— Grillings, mislim.

— Baš tako, Grillings. I upravo prije dva sata Nomland je dotrčao u grad vičući da je vidio Grillingsa živog, ovdje na Marsu, danas, ovo popodne. Pokušavao je nagovarati da ga strpaju u zatvor, kako bi bio pod zaštitom. Čuvar nije htio. Tada se Nomland vratio kući, nema tome ni dvadeset minuta, i prosvirao sebi mozak. Dolazim ravno odande.

— Ge, gle! — reče La Farge.

— Što se sve ne događa! — reče Saul. — E pa laku noć, La Farge.

— Laku noć.

Barka se udalji mirnom vodom kanala.

— Večera je gotova — najavi stara žena.

Gospodin La Farge sjedne pred svoj tanjur i držeći nož u ruci okrene se Tomu.

— Tome — reče — što si radio danas popodne?

— Ništa! — reče Tom punih usta. — Zašto?

— Tako, jednostavno, da znam. — Stari čovjek zaveže ubrus oko vrata.

U sedam sati navečer stara žena htjede u grad.

— Nisam bila već mjeseci — reče ona. Ali Tom ne htjede.

— Bojim se grada — reče on. — Svi ti ljudi... ne želim da idem tamo!

— Kakve su to ludorije, toliki momak kao ti — reče Ana. — Neću ni da te čujem. Ići ćeš. Odlučeno je!

— Ana, ako mali neće... — počeo stari čovjek.

Bilo je uzalud raspravljati. Ona ih gurne u čamac na kanalu, te pođoše, dok se nebo osulo zvijezdama.

Tom je ležao na leđima zatvorenih očiju; nije se moglo reći spava li ili ne. Stari čovjek nije s njega svraćao očiju, zabrinuta lica.

Kakvo je to biće, mislio je, tako željno ljubavi kao i mi? Tko je to i kako to da je izronio iz svog samotovanja i došao u tuđi kraj, s glasom i licem uspomene, i ostao među nama, prihvaćen i na kraju sretan? S kakve je planine sišao, iz kakve spilje, od koje posljednje rase koja je još živjela u tom svijetu, kad su rakete stizale sa Zemlje? Starac potrese glavom. Bilo je nemoguće odgovoriti.

U svakom slučaju, zasada je to bio Tom.

Stari čovjek pogleda grad koji se približavao. Osjećao je punu odbojnost prema tome gradu. Zatim počeo misliti na Toma, na Anu, a na kraju i na samog sebe: možda je baš to pogreška što hoće da sačuva Toma, a za tako kratko vrijeme. Ionako može odatle očekivati samo brige i žalosti; ali kako da se odrekne onoga što smo željeli iznad svega? Šta zato, ako ostane samo jedan dan pa iščezne ostavivši za sobom još veću prazninu, noći još tamnije, noćne kiše još hladnije.

Radije neka nam iščupaju srce nego da nam odnesu to dijete.

I on pogleda to dijete, tako mirno, zaspalo na dnu barke. Dječak zaječa. Valjda je sanjao.

— Sav taj svijet — mrmljao je u snu — mijenjati se... neprestano se mijenjati... klopka!

— Spavaj, mali moj!

La Farge pogladi meke uvojke dječaka, koji se smiri.

La Farge pomože ženi da siđe sa čamca.

— Evo nas tu!

Ana se nasmije svijetlima, slušajući muziku koja je dopirala iz točionice, klavire, gramofone, promatrajući prolaznike koji su se šetali ruku pod ruku punim ulicama.

— Ja bih se vratio — reče Tom.

— Nisi nikad bio takav — reče njegova mati. — Tako si volio poći u grad subotom navečer.

— Ostani kraj mene — šaputao je Tom. — Neću da budem uhvaćen u zamku.

Ana ga je slušala.

— Ne govori gluposti! Hajde, pođimo!

La Farge osjeti kako ga je dječak primio za ruku. On je stisne.

— Neću te ostaviti, mali moj Tommy!

Gledao je gomilu koja se vrzmala gore dolje. I sam osjeti nemir.

— Nećemo dugo ostati!

— Kakve li budalaštine... ostat ćemo ovdje cijelu večer — reče Ana.

Prešli su neku ulicu, a tri pijanca zaplela im se među noge. Nastalo je guranje, sapletanje, dok su se razišli; La Farge se zaprepašteno ukoči.

Toma više nije bilo.

— Kamo je nestao? — zapita Ana razdraženo. — Uvijek iskoristi prvu priliku da strugne. Tome! —

zovne ona.

Gospodin La Farge brzo je krčio put kroz gomilu, ali Tomu ni traga ni glasa.

— Vratit će se. Bit će na čamcu kad se vratimo — reče Ana s uvjerenjem te povuče muža prema kinematografu. Najednom nastane neki metež u gomili, a dvoje ljudi protrči kraj La Fargea očešavši se o njega. La Farge ih prepozna: bili su to Joe Spaulding i njegova žena. Prije nego što im je mogao uputiti ijednu riječ, već su bili nestali s vidika.

Okrene se tjeskobna lica, kupi karte i daje da ga žena i protiv njegove volje uvuče u tamu.

U jedanaest sati Tom nije bio na pristaništu. Gospođa La Farge jako probljedi.

— Hajde, mama — reče La Farge. — Ne uznemiruj se. Naći ću ga. Čekaj me ovdje.

— Požuri.

Glas joj se izgubi u talasanju vode.

On pođe preko ulice s rukama u džepovima.

Svuda su se gasila svijetla, jedno za drugim. Neki su ljudi bili još nalakćeni na prozore; noć je bila blaga usprkos tamnim oblacima koji su se valjali nebom zastirući tu i tamo zvijezde.

Dok je koračao, sjećao se čestih aluzija dječakovih na zamku, njegovih bojazni od gomile i gradova.

Nije to imalo nikakva smisla, mislio je stari čovjek umorno. Možda je dječak zauvijek otišao; a možda nije nikada ni postojao. La Farge zakrene odlučno u neku uličicu te počne zagledati u brojeve.

— Zdravo, La Farge!

Neki je čovjek sjedeći na pragu vrata pušio lulu.

— Dobravečer, Mike!

— Vi ste se porječkali, ti i žena? I sada lutaš čekajući da to prođe?

— Ne. Jednostavno se šećem!

— Čini se kao da si nešto izgubio. E, baš s tim u vezi — reče Mike — večeras su nekoga našli. Ti poznaš Joe Spauldinga? Sjećaš li se njihove kćeri Lavinije?

— Sjećam se! — La Fargea odjednom zazebe. Reklo bi se da se ponavlja neki san. Znao je unaprijed što će ovaj reći.

— Lavinija se vratila večeras kući — reče Mike povukavši dim. — Sjećaš li se, ona se izgubila na dnu Mrtvoga mora prije mjesec dana, tako nekako? Vjerovali su da su pronašli njezino tijelo, napola satrulo, i odonda nije bilo sve u redu kod Spauldingovih. Joe je svuda pričao kako ona nije umrla, i da ono nije njezin leš. Treba vjerovati da ima pravo. Večeras se Lavinija pojavila.

— Gdje? — La Farge je osjetio kako mu srce udara, počeo je dahtati.

— U Velikoj ulici. Spauldingovi su uzimali karte za predstavu. I odjednom opaziše u gomili Laviniju.

Možeš zamisliti što je nastalo! Ona ih nije odmah prepoznala. Išli su za njom cijelu jednu ulicu.

Govorili su joj. I tada se sjetila.

— Ti si je vidio?

— Nisam, ali sam čuo kako pjeva. Sjećaš li se kako je ona pjevala »Lijepe obale Loch Lomonda« (Škotska narodna pjesma). Čuo sam

je kako cvrkuće ocu, ondje kod njih, prije nekoliko minuta. To je bila divota, takva lijepa djevojka!

Srce se čovjeku stislo na pomisao da je bila mrtva, a sada je sve u redu, kad se vratila. No reci, ne misliš li ući? Da popiješ gutljaj viskija?

— Hvala, Mike!

Stari se čovjek udalji. Čuo je kako mu je Mike zaželio laku noć; nije mu odgovorio, oči je uperio na dvokatnu kuću, s koje su s visokog kristalnog krova visjeli isprepleteni ljubičasti grozdovi marsovskog cvijeća.

S druge strane, iznad vrha, izvijao se balkon od kovana željeza; prozori što gledaju na balkon, bili su osvijetljeni. Bilo je vrlo kasno, i La Farge je razmišljao: Što će se dogoditi Ani, ako se ne vratim s Tomom? Kako će podnijeti ovaj drugi udarac, ovu drugu smrt? Možda će se sjetiti prve smrti, ovog sna i ovog iznenadnog nestanka? Gospode bože, treba da nađem Toma, jer što će se dogoditi s Anom? Jadna Ana, ona čeka na pristaništu! Zaustavi se i digne glavu. Iznad njega su glasovi govorili »laku noć« drugim glasovima, vrlo nježnim, vrata su se zatvarala, svijetla se ugasiše osim noćnih, oglasi se melodiozna pjesma. Malo zatim, mlada djevojka — najviše joj je moglo biti osamnaest godina — vrlo lijepa, iziđe na balkon.

La Farge je zazove uz vjetar koji je počeo duhati.

Djevojka se okrene i pogleda ispod sebe.

— Tko je? — poviče.

— Ja sam — reče stari čovjek i zašuti shvativši besmisao svoga odgovora; micao je nijemo usnama.

Zar je trebalo reći: »Tome, sine moj, to sam ja, tvoj otac?« Kako da mu govori? Ona će pomisliti da je lud i pozvat će svoje roditelje.

Djevojka se nagne naprijed u svijetlo.

— Poznam vas — reče tiho. — Molim vas, otidite; tu vi ništa ne možete učiniti.

— Treba da se vratiš!

La Fargeu se omakoše riječi i protiv njegove volje. Prilika se makne iz mjesečine u sjenu. Sada je to bio samo glas bez tijela.

— Više nisam vaš sin — reče ona. Nije trebalo da uopće dođemo u grad.

— Ana te čeka na pristaništu!

— Žao mi je — reče glas blago. — Ali što da radim? Ovdje sam sretna, vole me, kao što me ti voliš. Ja sam ono što jesam i uzimam ono što mogu; sada je suviše kasno, oni su me zgrabili!

— Ali Ana... pa taj udarac za nju... misli na to!

— U ovoj su kući misli vrlo snažne; to je tako kao da sam zatvorena. Ne mogu se vratiti u stari oblik.

— Ti si Tom, ti si bio Tom, zar ne? Nemoj se rugati starom čovjeku; ti ustvari nisi Lavinija Spaulding?

— Ja nisam nitko; samo sam ja glavom; gdje sam god, nešto jesam, i sada sam nešto, što ti ne možeš izmijeniti.

— Ti nisi siguran u gradu. Svakako je najbolje poći onamo kraj kanala, gdje ti nitko neće nauditi —

uvjeravao je stari čovjek.

— Istina je! — Glas je oklijevao. — Ali sada moram misliti na one tamo. Kako će im biti sutra ujutro ako odem, i to ovaj put zauvijek? Uostalom, mati isto zna kao i ti, tko sam ja. Mislim da su svi pogodili, ali nisu postavili nikakvo pitanje. Providnost ne ispituješ. Ako ne možeš imati realnost, sasvim je dobar i san. Možda nisam njihovo uskrslo dijete, ali sam za njih nešto, što vole nada sve; neki ideal koji je stvorio njihov duh. Treba da biram između dva rješenja: da razočaram njih ili vašu ženu!

— Ima ih pet u obitelji. Lakše će podnijeti tvoj gubitak!

— Molim vas... reče glas — ... iscrpena sam. Stari čovjek progovori oporije.

— Treba da se vratiš. Ne mogu još jednom slomiti Anino srce. Ti si naš sin. Ti si moj sin i pripadaš nama!

— Ne, zaklinjem vas! Sjena je počela drhtati.

— Ti ne pripadaš ni toj kući ni tim ljudima!

— Ne, ne. Ne činite mi to!

— Tome, Tome, sine moj, čuj me. Vrati se. Spusti se niz lozu, mali moj. Hajde, brže, Ana nas čeka; bit će ti dobro kod kuće; imat ćeš sve što zaželiš!

Stajao je uzdignutih očiju, napet, iz sve snage želeći čudo. Sjene se pomakoše; lišćem prostruji drhtaj.

Na kraju reče glas blago:

— Vrlo dobro, tata!

— Tome!

U mjesečevom svijetlu dječakova sjena brzo se spusti niz stabljike. La Farge ispruži ruke da ga prihvati.

Iznad njih osvijetli se soba. Nečiji glas zapita kroz prozor s rešetkama:

— Tko je tamo?

— Brže, mali moj!

Zapališe se i druga svijetla. Digoše se i drugi glasovi. Koraci hitro odmicahu.

Jedan kraj drugog, stari čovjek i dječak pretrčali su vrt. Odjekne pucanj. Metak se zabije u zid, tek što su zalupili vratima.

— Tome, spasi se ti ovuda. Ja ću pojuriti na drugu stranu da ih zavedem. Trči sve do kanala; ondje ću te naći za deset minuta, mali moj!

Razdvojiše se.

Oblak zakrije mjesec. Stari čovjek naže u bijeg po tami.

— Ana, evo me!

Stara žena tresući se pomogne mu da se uspne na brod.

— Gdje je Tom?

— Evo njega ovamo za koju minutu — reče La Farge bez daha.

Gledali su na sve strane, motreći ulice zaspalog grada. Promaklo je nekoliko zakašnjelih prolaznika: neki agent, pa noćni čuvar, pilot rakete, usamljeni pojedinci koji su se vraćali s noćnog sastanka, dva para što su izlazila iz bara smijući se.

Čuli su se prigušeni odjeci neke muzike.

— Zašto ne dolazi? — zapita stara žena.

— Doći će, doći će!

La Farge je bio uznemiren. Ako su dječaka uhvatili između crnih kuća, za vrijeme noćne trke ulicama?

Razmak je bio velik, čak i za mladog momka. A ipak, morao je stići prvi do pristaništa.

Napokon opazi u daljini, u širokoj ulici okupanoj mjesečinom, neku priliku koja je trčala. La Farge stade vikati, zatim ušuti, jer s istog pravca ulice dopre do njega topot brzih koraka pomiješan s uzvicima.

Prozori se osvijetliše jedan za drugim. Preko velikog trga koji je vodio na pristanište, hitala je sjena. To nije bio Tom, nego

jednostavno neko obličje u trku, neko lice srebrnasto sjajno u slaboj svjetlosti uličnih svjetiljaka rasutih trgom. A kako se u trku sve više približavao, postojalo je sve više poznato.

Kad je dotrčao do pristaništa, bio je to Tom! Ana raširi ruke. La Farge grozničavo razvezivaše konopac.

Ali je bilo već prekasno.

Preko tihog trga, na koji je vodila široka ulica, trčao je iz sve snage jedan čovjek, pa drugi, neka žena, dva druga čovjeka, pa Spaulding, svi bez daha.

Zastadoše zabezeknuti. Ukočenih, razrogačenih očiju bijahu spremni da nagnu u bijeg. Ovaj luđački prizor mogao je biti samo plod stravičnog sna.

I opet se približiše neodlučno, da bi trenutak zastali, pa se opet približili.

Bilo je prekasno. Noć i avantura bijahu pri kraju.

La Farge je u mucu uvijao konopac između prstiju. Osjećao se kao da se oledenio, potpuno osamljen.

Ostali, raskolačenih očiju, priđoše još jednom te se okupiše; njih dvanaest u svemu, pred pristaništem. Zagledaše se tupo u brod te stadoše vikati:

— Ne miči se, La Farge! Spaulding naperi pušku.

I sada, objašnjenje je postalo očevidno. Tom je trčao ulicama pod mjesečinom, sasvim sam, obilazeći prolaznike. Neki agent ga je vidio kako odmiče u trku. Agent se okrenuo, dobro ga promotrio, zazvao ga određenim imenom i najzad potrčao za njim.

— Stoj! — Prepoznao je u njemu crte nekog zločinca. I za cijelo vrijeme trke prizor se ponavljao. Tu su bili neki ljudi, malo dalje žene, zatim noćni čuvari, piloti raketa. Hitra prilika činila se svakom od njih kao neko određeno lice, osoba, ime. Sa koliko imena su ga zažvali ovih posljednjih pet minuta? Koliko se lica oblikovalo u licu Tomovom, a sva lažna, sva nestvarna?

Sve je to bilo putem, svi ti gonioci i gonjeni, spavači i san, plijen i hajkaški psi. Sve uzduž puta: iznenadno otkriće, bljesak poznatih očiju, zov davno znanog imena, sjećanje iz prošlih vremena — i gomila se povećavala. Svaki je pojurio, dok se mnogoliki san u punom trku mijenjao bez prekida, kao slika odražena u deset tisuća

ogledala, deset tisuća očiju, pokazujući različno lice onima koji su bili pred njim, za njim ili su ga čekali i ne znajući to, još nevidljivi...

A sada su svi ovdje kraj broda, svaki je tražio svoj san, sve onako kako je zamišljao da bi trebalo da bude: kao Tom, a ne Lavinija, ili William, ili Roger ili bilo tko drugi — tako je razmišljao La Farge.

Ali sve je svršeno. Avantura je otišla predaleko.

— Pridite, sve troje! — zapovijedi Spaulding.

Tom se diže i siđe s broda. Spaulding ga zgrabi za zaglavak.

— Vratit ćeš se sa mnom kući — reče. Ja znam sve!

— Samo minutu! — reče agent. — To je moj zatvorenik. Zove se Dexter. Traže ga zbog umorstva.

— Ne — reče jecajući neka žena. — To je moj muž! Sasvim dobro mogu prepoznati svog muža.

Ostali glasovi prosvjedovahu. Gomila se zbijala. Gospođa La Farge stane pred Toma.

— To je moj sin; vi nemate prava da ga optužujete bilo za što. Mi se vraćamo kući, i to odmah!

Tom je počeo silovito drhtati. Činilo se da je jako bolestan. Gomila se stiskala oko njega. Uzbuđene ruke su se pružale, hvatale ga i potezale.

Tom zaurla.

I pred njihovim očima počne se preobražavati. Bio je Tom i James, neki drugi imenom Switchman pa neki Butterfield; bio je gradski načelnik i mlada Judith, i William, muž, i Klarisa, žena. Bio je to mekan vosak koji se oblikovao prema njihovim mislima. Ljudi su vikali, gurali se, preklinjali.

On zajauče još jednom, ispruži ruke unaprijed, dok mu se lice rastvaralo po volji svačijih zahtjeva.

— Tom! — vikne La Farge.

— Alice! — reče drugi glas.

— William!

Zavrtali su mu ruke, okretali ga na sve strane, kad se on kriknuvši stravično stropošta.

Ležao je na kamenju; tisuću lica u jednom stisnulo se u toj njegovoj obrazini od rastopljena voska; jedno je oko bilo plavo, drugo zlatno, kosa smeđa, crvena, plava, crna, s jednom obrvom gustom, drugom tankom, jednom rukom velikom, drugom malom.

Na tren se ukočiše nad njim, s rukama na ustima.

Zatim se nadviše.

— Mrtav je — napokon reče netko.

Kiša poče padati. Kiša je lijevala na gomilu. Digoše oči prema nebu.

Polako, zatim sve brže, okrenuše se, udaljiše i počeše trčati na sve strane. Minut kasnije trg je bio prazan. Ostali su samo gospodin i gospođa La Farge s očima uprtim u tijelo, zastrašeni, držeći se za ruke.

Kiša je padala na lice okrenuto prema nebu, lice koje se nije moglo prepoznati.

Ana ne reče ništa, nego uze plakati.

— Hajdemo, Ana. Vratimo se. Tu mi više ništa ne možemo — reče stari čovjek.

Uđoše u brod i udaljiše se mračnim kanalom. Vratiliše se kući, zapališe vatricu i grijahu ruke. Zatim legoše, jedno do drugog, drhtureći zgrčeni; slušali su kako kiša bičevima bije krov iznad njih.

— Slušaj — reče La Farge — zar nisi ništa čula?

— Ništa, ništa!

— Idem da pogledam!

Prijeđe pipajući mračnom sobom te počeka podugo pred ulaznim vratima prije nego što se odlučio.

Zatim otvori širom vrata i pogleda napolje. Kiša je lila iz crnog neba u prazno dvorište, kanal i na Modre planine.

Počeka pet minuta, a zatim polako, vlažnim rukama, zatvori vrata i povuče zasun.

TRGOVINA KOVČEZIMA

Novembar 2005

Kad je vlasnik trgovine kovčezima saznao za novost u večernjoj radio-obavijesti, prenesenoj izravno sa Zemlje svjetlosnim valovima, događaj mu se učinio sasvim dalek.

Na Zemlji se upravo bio razmahao rat.

Izišao je da ispita nebo.

Da, Zemlja je bila ondje na večernjem nebeskom svodu, silazila je po tragu sunca, iza planine.

Obavijest s radija i ta zelena zvijezda bijahu jedna te ista stvar.

— Ne mogu vjerovati — reče trgovac.

— Zato što niste tamo — reče otac Peregrine, koji je zastao da uvečer pročavrlja.

— Što ste htjeli reći, oče?

— Kad sam bio dijete, bilo je to isto tako. Slušali smo kako govore o ratovima u Kini. Ali nikada nismo vjerovali u to. Bilo je to tako daleko. A ipak je toliko svijeta pomrlo. Bilo je nevjerovatno. Čak i kad smo vidjeli filmove, nismo u to vjerovali. I eto, sada je to ista stvar. Zemlja i Kina. Tako daleko, da se čini nevjerovatno. Ne možeš je dotaknuti, ni uzeti je, čak ni vidjeti. Zapažamo samo zelenu svjetlost. Dvije milijarde osoba žive na toj svjetlosti? Nevjerovatno! Rat? Ne čujemo čak ni eksplozije!

— Doći će i to — Teče trgovac. — Mislim bez prestanka na sve te ljude koji treba da stignu na Mars ove nedjelje. Stotinu tisuća ljudi koje čekamo da dođu narednog mjeseca, ako se ne varam. Što će biti s njima ako rat bukne?

— Pretpostavljam da će se vratiti. Trebat će ih na Zemlji.

— E pa onda — reče trgovac — učinio bih dobro da opraiš svoju robu. Imam dojam da će uskoro biti rep kod mene.

— Vjerujete li da će svi ti ljudi koji su se nastanili na Marsu, sići na Zemlju, ako se radi o tom Velikom ratu na koji čekaju već godinama?

— Čudnovato, oče, a ja imam baš dojam da ćemo svi otići. Znam, došli smo ovamo da se spasimo svih tih pripovijesti: politike, atomske bombe, rata, propagande, predrasuda, zakona. Znam. Ali to se ipak događa tamo kod nas. Počekajte, vidjet ćete. Kad prva bomba padne na Ameriku, svi će početi da se raspituju. Nisu oni

ovdje odviše dugo. Dvije godine, ne više. Da su tu već četrdeset godina, bila bi to razlika, ali oni imaju roditelje, obitelj, ondje dolje, tamo su i svi gradovi u kojima su živjeli. Ne mogu više vjerovati u Zemlju; jedva uspijevam da je sebi predočim. Ali ja sam star. Na mene više ne računaju. Možda ću ostati ovdje.

— Sumnjam u to.

— Da. Možda imate pravo.

Stajali su na pragu dućana promatrajući zvijezde. Na kraju otac Peregrine izvadi novac iz svog džepa i pruži ga trgovcu.

— Dok budem o tom razmišljao, dajte mi nov kovčeg. Moj je u žalosnom stanju...

MRTVA SEZONA

Novembar 2005

Sam Parkhill mahnuo je metlom, metući pred sobom plavi marsovski pijesak.

— Evo nas — reče. — Pogledaj samo ovo! — Pokaže rukom. — Pogledaj ovaj natpis: »SAMOVE VRUĆE KOBASICE«. Zar nije veličanstveno, Elma?

— Naravno — reče njegova žena.

— Prokletstvo, kakve li promjene. Kad bi me bar momci iz Četvrte ekspedicije mogli vidjeti. Ugodno je stati na svoje vlastite noge, dok su svi ostali još uvijek u vojnoj službi... Past će tu milijuni, Elma, milijuni!

Žena ga poduže promatraše bez riječi.

—Što je s kapetanom Wilderom? — zapita on napokon. — Taj kapetan je ubio onog tipa koji je sebi utvarao kako će ubiti cijeli svijet! Kako se ono zvao? Spender, ta budala! Kakav prokleti osobenjaka!

Oh, kapetan Wilder? Otišao je raketom na Jupiter, čini mi se. Poslali su ga tamo. Mislim da je Mars i njega pogodio po živčanom sistemu. Vrlo je razdražljiv, razumiješ. Vratit će se s Jupitera i Plutona za dvadeset godina... ako bude imao sreće. Eto što je pobrao svojom vikom. Pa dok on krepava od studeni, gledaj mene, gledaj ovaj dućan.

Dućan je bio na raskršću dvaju velikih putova koji su se gubili u tami. Tu je Sam Parkhill sagradio ovu građevinu od aluminijske, sjajnu od jakog svjetla, svu drhtavu od valova muzike što su je emitirali automatski gramofoni.

Nagne se da popravi rub od krhotina stakla kojim je Dila popločena staza. Staklo je odlomio s nekih starih martovskih kuća na brežuljcima.

— Najbolje vruće kobasice na oba svijeta. Prvi čovjek na Marsu s radnjom vrućih kobasica. Najbolji luk, najbolji grah s muštardom! Ne možeš mi reći da nemam dobar nos! Tu su dvije velike ceste, ondje je mrtvi grad i rudno skladište. Ti kamioni od Zemaljske eksploatacije 101 — prolazit će ovuda 24 sata na dan. Poznajem ja svoj posao, nije li tako?

Njegova je žena razgledala svoje nokte.

— Misliš li da će tih deset tisuća novih pomoćnih raketa stići na Mars? — zapita ona napokon.

— Za mjesec dana — reče on kategorički. — Što si to sebi uvrtjela u glavu?

— Nemam pouzdanja u ljude na Zemlji. Vjerovat ću u to kad budem vidjela tih deset tisuća raketa kako ateriraju sa sto tisuća Meksikanaca i Kineza.

— Mušterije! — reče on sanjalački značajna — Sto tisuća pregladnijih tipova.

— Ako ne bude atomskog rata — reče polako njegova žena gledajući nebo. — Bojim se atomskih bomba. Sada ih imaju toliko na Zemlji! Nikada se ne zna!

— Ah! — uzdahne Sam i uze ponovo mesti. Krajičkom oka zapazi neko plavo titranje. Nešto je lebdjelo u zraku iza njega. Začuje kako žena najavljuje:

— Same, došao ti je neki prijatelj u posjet.

Sam se obrne i spazi masku koja se ljujla u prostoru.

— Opet ti! — reče on uperivši metlu kao neko oružje. Maska se umiri. Bila je učinjena od blijedoplavog stakla i kao da je bila postavljena na nježni vrat, ispod kojega su se talasali nabori neke vrste haljine od fine žute svile. Iz svile izranjahu dvije ruke od opletenog zlata. Usta maske bijahu tanak prorez, odakle su izlazili melodiozni glasovi, dok su se haljina, maska i ruke dizali i spuštali.

— Gospodine Parkhille, vratio sam se da s vama još jednom razgovaram — reče glas iza maske.

— Mislim da sam ti rekao, da se više ne pojavljuješ u ovom kraju — vikne Sam. — Odlazi ili ću te zaraziti Bolešću.

— Već sam bio zaražen Bolešću — reče glas. — Bio sam jedan od rijetkih preživjelih. Bio sam dugo bolestan.

— Gubi se! Sakrij se u planinama, ondje si stanovao, ondje si uvijek stanovao. Zašto silaziš da me gnjaviš? Ovako, ni pet ni šest. Dvaput na dan!

— Mi vam ne želimo zla!

— Ni ja ti ne želim zla! — reče Sam pomirljivo. — Ali ne volim strance. Ne volim Marsovce. Čak ih nisam još ni vidio. To nije

prirodno! Kroz godine skrivate se kojekuda, a onda, odjednom mi skočite za vrat. Pustite me na miru!

— Dolazimo zbog važnih razloga — reče plava maska.

— Ako se to tiče zemljišta, ono je moje. Izgradio sam ovu radnju svojim vlastitim rukama.

— U nekom smislu, radi se o zemljištu.

— Slušaj — reče Sam — ja sam iz New Yorka. Ondje odakle sam ja, ima još deset milijuna drugih momaka poput mene. A vas Marsovaca ostalo je možda tek jedno tuce. Nemate gradova, tumarate po planinama, bez vođa, bez zakona, i sada meni dolazite s tim zemljištem! To je vrlo jednostavno, stari ustupaju mjesto mladima! To je najjači zakon. Imam pištolj. Jutros, poslije tvog odlaska, izvadio sam ga i napunio.

— Mi Marsovci, mi smo telepati — reče hladno plava maska. — U kontaktu smo s jednim od vaših gradova s one strane mrtvog mora. Slušali ste radio?

— Moj radio je pokvaren.

— Zato i ne znate. Ima velikih novosti, radi se o Zemlji...

Zlatna se ruka pokrene. U ruci se pojavi brončani valjak.

— Čekajte da vam pokažem...

— Bomba! — poviče Sam Parkhill.

U tren oka potegao je pištolj iz navlake na boku i opalio u maglu, u haljinu, u pravu masku.

Maska zalebdi još za tren. Zatim, kao šator kome su izvadili kolčiće i lagano ga počeli savijati. —

nabori haljine saviše se uz svileni šuštanje, maska se spusti, a zlatne ruke zazvone na kamenim pločama.

Maska je počivala na sitnoj i tihoj gomili bijelih kostiju i tkanine. Sam je bio nepokretan. Ubrzano je disao.

— To nije oružje — reče njegova žena nagnuvši se nad beživotnom gomilom. Digne brončani valjak.

— Htio ti je pokazati poruku. Tu gore piše, to su kao neke male plave zmije. Ne znam to čitati, a ti?

— Ni ja. Marsovsko pismo, to ništa ne znači. Skloni ga!

Sam brzo zaokruži pogledom.

— Moramo očekivati i druge! Ovaj treba da iščezne. Potraži mi lopatu.

- Što ćeš uraditi?
- Zakopati ga, naravno!
- Nisi smio pucati.
- Prevario sam se. Brzo.

Ne odgovorivši, ona mu donese lopatu.

U osam sati Sam je ponovo meo pred pročeljem svoje radnje zburnjena lica. Njegova je žena stajala prekrstivši ruke na rasvijetljenom pragu.

— Žao mi je što se to dogodilo — reče on. Pogleda ženu, zatim svrne oči. — Znaš dobro da je to bila sudbina, zar ne?

— Jest — reče žena.

— Izletio mi je hitac, kad sam vidio da vadi svoje oružje.

— Kakvo oružje?

— Tako sam bar mislio da je oružje! Žao mi je! Koliko ću puta morati da to ponovim!

— Pst, pst! — upozori Elma s prstom na ustima. — Pst!

— Baš me briga! — uzvratila on. — Iza mene stoji cijelo Zemaljsko društvo za eksploataciju! — Naceri se: — Marsovci se ne bi usudili...

— Pogledaj — reče Elma.

On pogleda u pravcu dna mrtvog mora i ispusti metlu. Zatim se diže, a potočić sline poteče mu iz poluotvorenih usta.

— Elma, Elma, Elma! — zavapi.

— Evo ih — doda Elma.

Dnom iščezlog mora tuce velikih marsovskih pješčanih brodova klizilo je sa svojim plavim jedrima, kao plave sablasti, kao plavi pramenovi dima.

— Pješčani brodovi! Ali njih više nema! Elma, nema više pješčanih brodova.

— Čini se da ovi to baš i jesu — reče ona.

— Ali vlasti su ih sve zaplijenile! Vlasti su ih uništile ili prodale na dražbi. Na cijelom ovom prokletom teritoriju jedini ja imam jedan pješčani brod, a usto sam jedini koji se zna njime služiti.

— Sada više ne — reče žena pokazujući na more.

— Hajde! Čistimo se odavde!

— Zašto? — upita ona polako, očarana marsovskim brodovima.

— Ubit će me. Penji se u kamion, brzo!

Elma se nije micala. Morao ju je odvući iz radnje, gdje su se nalazila dva stroja: njegov kamion, kojim se redovito služio sve do prošlog mjeseca, i stari marsovski pješčani brod, koji je kupio na nekoj dražbi da bi se njime zabavio, a koristio se njim za protekle tri nedjelje da bi prevezao svoju robu preko postakljene površine mrtvog mora.

Pogleda kamion i odjednom se prisjeti. Motor mu je bio skinut i stavljen na tlo s jedne strane. Već dva dana šeptrlji oko njega.

— Čini mi se da ovaj kamion nije sposoban da se kotrlja — reče Elma.

— Pješčani brod! Uskači!

— I ti da me odvezeš na takvoj spravi? Nikada!

— Penji se! Znam ga voziti!

Gurne je u unutrašnjost, skoči iza nje, zgrabi kormilo i namjesti jedro da zahvati vjetar.

Zvijezde su svjetlucale, a ažurni marsovski brodovi odmicahu preko šuštavog pijeska. Samov brod nije htio da krene. Sam se sjeti pješčanog sidra i izvuče ga jednim trzajem.

— Tu smo!

Vjetar ponese pješčani brod u zviždavoj jurnjavi preko dna mrtvog mora, preko kristala zakopanih već tisuću godina; dotle su kraj broda, dnom mora, promicale udaljene ljubičaste planine, polomljeni stupovi, opustjela mramorna i bakrena pristaništa, šahovska ploča bijelih gradova.

Silhuete marsovskih brodova malo su zaostale, a zatim malo po malo počеше jedriti ukorak sa Samovim brodom.

— Pokazat ću ja njima, boga mi! — poviče Sam. — Pritužit ću se Poduzeću raketa. Oni će me zaštititi.

Ipak sam brži!

— Mogli su te zaustaviti da su htjeli — reče Elma umorno. — Bilo im je, jednostavno rečeno, svejedno.

On se počē smijati.

— Ti skrećeš. Zašto bi me oni pustili da im uteknem? Ne, oni nisu jedrili dovoljno brzo, u tome je stvar.

— Misliš? — Elma mu dade znak glavom gledajući unatrag.

Nije se okrenuo. Osjećao je kako duše hladan vjetar. Bojao se da se okrene. Osjetio je nečiju prisutnost na sjedištu iza sebe, tako

lagašnu kao dah u zimsko jutro, tako plavu kao što je pramen dima od vatre drvima naložene, u sutonu; kao neka vrsta vrlo starinske bijele čipke, kao kiša snježnih pahuljica, kao snop trske načičkan mrazom.

— Začuo se lagan zvuk razbijenog stakla; netko je prasnuo u smijeh. Zatim tišina. On se okrene.

Mlada neka žena mirno je sjedila na sjedištu kraj kormila. Zaglavci ruku bili su joj fini poput stalaktita, oči su joj bile svijetle kao mjeseci, a k tome velike, blage i bijele.

Vjetar ju je obavijao, i ona je — poput odraza na vodi — treperila, dok je svila lepršala oko njezina krhkog tijela, poput ćuha plave kiše.

— Vratite se — rekla je.

— Neću! — Sama prožmu žmarci; bio je to tih i lagan drhtaj, kao kad stršljen treperi na mjestu, pa nam se čini kao da visi u zraku; neki nejasan drhtaj između straha i mržnje.

— Silazi s mog broda!

— To nije vaš brod — reče prikaza. — Taj je brod star kao i naš svijet. Plovio je pješčanim morima već prije deset tisuća godina, kad se more povuklo i pristaništa su već bila pusta. A onda ste došli vi, i uzeli ste ga, ukrali. Sada učinite poluokret i vratite se na raskršće. Treba da govorimo s vama.

Dogodilo se nešto veoma značajno.

— Silazi odavde! — izjavi Sam. Izvadi pištolj iz navlake. Koža zaškripi. Mimo nanišani. — Skoči prije nego što sam izbrojio do tri ili...

— Ne! — poviče mlada žena. — Neću vam učiniti zla. Ni drugi. Došli smo kao prijatelji!

— Jedan! — reče Sam.

— Same! — javi se Elma.

— Čujte me — nastavi mlada žena.

— Dva — reče Sam odlučno stavivši prst na okidač svoga oružja.

— Same! — vikne Elma.

— Tri! — reče Sam.

— Mi smo htjeli... — reče mlada žena. Hitac.

Snijeg se na suncu rastapa, njegovi se kristali raspadaju u laganu paru, nestaju. U plemenu para pleše i nestaje. U krateru vulkana krhka materija eksplodira i pretvara se u paru. Mlada žena, pod

udarcem i opeklinom hica, presavila se kao pjenušavi šal, kao kristalna figurica. Ono što je ostalo od nje: led, snijeg, dim — pojuri u vjetar.

Sjedište za kormilom bijaše prazno.

Sam vrati pištolj u navlaku i ne pogledavši svoju ženu.

— Sam — reče ona poslije jedne minute vožnje, dok je škripao pijesak preplavljen mjesečinom. —

Zaustavi brod!

On se okrene prema ženi. Bio je blijed.

— Ne, nipošto! Ne nakon toliko vremena. Nećeš me pustiti njima u ruke!

Gledala ga je, ruku je stavio na pištolj.

— Ti bi bio sposoban za to — reče ona. — Ti bi zbilja bio sposoban za to!

On žestoko potrese glavom, zgrčivši ruku oko kormila.

— Elma, to je ludost. Bit ćemo u gradu za koji minut. Sve će biti dobro!

— Da — reče žena zavalivši se u svoje sjedište.

— Elma, slušaj me!

— Nemam što da slušam, Same!

— Elma!

Prolazili su kraj malog, bijelog grada. U svom bjesnilu Sam ispali šest hitaca na kristalne tornjeve.

Grad se pretvori u paru antičkog stakla i usitnjenog kamenog kristala, poput šljokica od sapuna. Grad nije više postojao.

Sam se smijao i ponovo pucao. Posljednji toranj, posljednji objekt šahovske ploče se upali, sagori, i plavi pepeo uzleti prema zvijezdama.

— Ja ću ih naučiti...! Vidjet će oni, svi!

— Hajde, pokaži nam, Same! Bila je ispružena u sjeni.

— Evo drugog grada! — Sam ponovo napuni pušku. — Sad ćeš vidjeti kako ću ga udesiti!

Plavi i fantomski brodovi postajali su sve veći, neprestano se približavajući. Nije ih odmah opazio. Čuo je samo oštar zvižduk vjetra, kao kad čelik zadiše u pijesku; zvuk je proizlazio od čelikom kaljenih prova pješćanih brodova koji su se zagrizli u dno mora, s razvijenim zastavama, crvenim i plavim. U plavim i laganim redovima

stajali su uspravno ljubičasti oblici maskiranih ljudi, s pozlaćenim licima, s očima zvjezdanoplavim, s ušima od vajanog zlata, s kositrenim obrazima, dok su im na usnama bili umetnuti rubini; ljudi su prekrstili ruke, ljudi koji su ih slijedili, Marsovci.

— Jedan, dva tri. — Sam je počeo brojiti. Marsovski brodovi su ih stizali.

— Elma. Elma, ne mogu ih sve suzbiti!

Elma nije odgovorila, nije se ni pomakla onako ispružena.

Sam opali osam puta. Jedan od pješćanih brodova razleti se u komadiće; smaragdno truplo, brončana kobilica, jedro, mjesečasto blijedo kormilo, i sve sjene, sve se to rastopio.

Maskirani ljudi padoše u pijesak i rasuše se kao narančasti plamenovi o oblaku dima.

Ali su ih drugi brodovi gotovo već dodirivali.

— Ima ih odviše, Elma! — zaviče on. — Ubit će me! — Bilo je uzalud. On baci sidro. Jedro se spusti kloparajući i savije se uz tiho šuštanje. Brod se zaustavi. Vjetar se zaustavi. U nepokretnom zraku opkoliše ga oprezno veličanstveni marsovski brodovi...

— Čovječe sa Zemlje — pozove glas s povišenog sjedišta. Srebrna maska se okrenula. Dok je govorio, svjetlucale su rubinske usne.

— Nisam ništa učinio.

Sam se zagleda u sva ta lica oko njega, u svemu njih stotinjak, koja su ga okružavala. Nije više ostalo mnogo Marsovaca na planetu. Stotinu, stotinu i pedeset najviše. I većina se zadržavala sada na mrtvim morima, na svojim uskrslim brodovima, kraj napuštenih svojih gradova, pravilno građenih poput šahovskih ploča; od tih se brodova upravo sada jedan srušio, kao lomljiva vaza pod udarcem šljunka.

Posrebrene su maske blistale.

— To je samo nesporazum — reče Sam zaklinjući, uspravljen izvan svoga broda.

Njegova je žena ležala iza njega ispružena kao mrtvac u dubokoj utrobi broda.

— Došao sam na Mars kao i svaki drugi pošten i poduzetan poslovni čovjek. Rezervne dijelove uzeo sam s neke rakete koja se razbila, i sagradio sam za sebe najljepšu malu radnju koju ste ikada vidjeli, na zemljištu gdje se križaju dvije ceste. Vi znate gdje je to, morate priznati da sam načinio dobar posao.

Sam se nasmije gledajući oko sebe.

— Onda je stigao taj Marsovac — znam da je bio jedan od vaših prijatelja. Njegova je smrt slučajna, uvjeravam vas. Htio sam samo podići svoju radnju, jednu jedinu na Marsu, prvu i najznamenitiju.

Razumijete, zar ne? K vragu! Nudit ću najbolje kobasice s grahom, i lukom, i sok od naranče.

Posrebrene maske bijahu nepokretne. Blistale su na mjesečini. Sjajnozlatne oči bijahu uprte u Sama.

On osjeti da mu se želudac grči, steže, da postaje tvrd poput kamena. Odbaci svoj pištolj na pijesak.

— Odlazim.

— Pokupite svoje oružje — rekoše Marsovci u koru.

— Što?

— Vaš pištolj. — Jedna ruka posuta draguljima pokrene se na provi plavog broda.

— Dignite ga. Uredite ga.

Bio je zaprepašten. Digne svoje oružje.

— A sada — reče glas — okrenite svoj brod i vratite se u svoju radnju.

— Odmah?

— Odmah — reče glas. — Nećemo vam učiniti ništa nažao. Utekli ste nam prije nego što smo vam mogli razjasniti. Dođite.

Veliki brodovi su se okretali, lagani kao mjesečev čkalj. Jedra su im kloparala na vjetru kao prigušeno pljeskanje. Maske su blistale i raspršivale sjenu.

— Elma! — Posrćući Sam se spusti u brod. — Diži se, Elma. Vraćamo se. Bilo je vrlo burno.

Gotovo je mucao od olakšanja.

— Ne žele mi učiniti zla, Elma, neće me ubiti. Diži se drago moje, diži se!

— Što... što?

Brod se vraćao s vjetrom. Žmireći Elma se lagano uspravi, kao da je izronila iz nekog sna, zatim se skljoka na sjedište kao vreća kamenja, bez riječi.

Pijesak je klizio ispod broda. Pola sata kasnije bili su na raskršću.

Usidriše brodove te svi siđoše. Vođa je stajao pred Samom i Elmom. Imao je antičku masku od polirane bronce; mjesto očiju —

dva proreza nedokučivo plava, mjesto usta pukotine odakle su riječi letjele u vjetar.

— Spremite svoju radnju — reče glas. Ruka obložena dijamantima pokrene se. — Spremite mesa, spremite jela, spremite strana vina, jer je ova noć uistinu velika noć.

— Mislite reći da mogu ostati ovdje? — zapita Sam.

— Da!

— Ne ljutite se na mene?

Slijepa maska bijaše kruta i hladna.

— Spremite sve u svojoj kući — reče polako glas. — I uzmite ovo!

— Što je to?

Sam je zapanjeno gledao tanak zamotak od srebra koji su mu dali, i na kojem su poput hijeroglifa igrane isprepletene zmije.

— To je pravo na vlasništvo cijelog zemljišta, sve od srebrnih planina do modrih brežuljaka, od mrtvog mora do dalekih dolina od mjesečeva kamena i smaragda — reče vođa.

— Za... za mene? — upita Sam na vjerujući.

— Za vas!

— Sto tisuća kilometara zemljišta?

— Za vas!

— Čuješ li to, Elma?

Elma je sjedila na zemlji, naslonjena na radnju od aluminija, zatvorenih očiju.

— Ali zašto... zašto mi dajete sve to? — pitao je Sam nastojeći prodrijeti pogledom kroz metalne proreze očiju.

— To nije sve. Držite!

Šest ostalih zamotaka pojaviše se. Neka su imena izustili, označili neka zemljišta.

— Ali to je polovina Marsa! Polovina Marsa pripada meni!

Sam je gužvao zamotke u rukama.

Tresao je njima pod Elminim nosom smijući se luđački.

— Elma, čula si?

— Čula sam — reče Elma gledajući nebo.

Kao da je nešto zapažala. Počela se vraćati iz svoje obamrlosti.

— Hvala, oh, hvala — ponovi Sam brončanoj maski.

— Ova je noć velika noć — reče maska. — Treba da se spremite.

— Spremit ću se. A što je... zar neko iznenađenje? Hoće li raketa stići ranije sa Zemlje nego što smo mislili? Mjesec dana prije? Deset tisuća raketa, koje će donijeti zidare, rudare, radnike i njihove žene?

U svemu sto tisuća. Shvaćaš li, Elma? Vidiš, rekao sam. Rekao sam ti da će grad ondje dolje jednog dana imati tisuću stanovnika. Zatim i pedeset tisuća, mjesec dana kasnije sto tisuća, a na kraju godine najmanje pet milijuna. A ja sam sa svojom radnjom s vrućim kobasicama zasjeo baš na direktnoj cesti prema rudniku.

Maska je lebdjela u zraku.

— Ostavljamo vas. Spremite se. Zemlja je vaša. Vjetar je duhao, bila je mjesečina; poput metalnih latica nekog starinskog svijeta, s ažurnim perjem, poput ogromnih safirnih leptira, antikni brodovi se okrenuše i odoše kližući se pijeskom, dok su maske svjetlucale, sve dok posljednji refleks, posljednje plave sjene nisu iščezle na brežuljcima.

— Elma, zašto su to učinili? Zašto me nisu ubili? Zar ništa ne znaju? Što im je bilo? Elma, ti tu nešto razumiješ?

Drmao ju je za ramena.

— Polovina Marsa je moja!

Ona je uprla oči u nebo i čekala.

— Hajde — reče on. — Treba pripremiti dućan. Staviti sve kobasice u vrelu vodu, grah skuhati, podgrijati uštipke, oguliti luk, spremite začine, postaviti stol, osvjetliti dvoranu. U-haj!

I počne poskakivati lupajući nogama.

— Sto mu muka, alaj sam zadovoljan! Krvavo zadovoljan, dakako, stara moja! — Pjevao je kriješteći.

— To je moj sretni dan!

Sav izvan sebe stavljao je kobasice da se kuhaju, rezao uštipke, sjeckao luk.

— Razumij! Ovaj je Marsovac govorio o iznenađenju! To može imati samo jedan smisao. Onih sto tisuća ljudi stići će prije reda, večeras, najljepše večeri mog života. Bit će sve nabijeno! Radit ćemo bez prestanka dane i dane. A da i ne govorima o turistima koji će u masama dolaziti. Elma! Pomisli na novac koji ćemo zaraditi!

Izišao je da pogleda nebo, ali nije vidio ništa.

— Za koji minut, možda — reče udahnuvši zahvalno svjež zrak. Podigao je ruke i bubnjao po prsima.

Ah!

Elma nije rekla ni riječi. Gulila je spokojno krumpire da ih ispeče u kriškama, a oči je neprestano upirala u nebo.

— Same — reče nakon pola sata. — Eno je. Pogledaj! On podiže oči i spazi je.

— Zemlja!

Dizala se, puna i zelena, kao fino izbrušeni kamen, iznad brežuljaka.

— Stara, dobra Zemlja — mrmljao je nježno. — Draga, dobra stara Zemlja! Pošalji mi svoje izgladnjele, svoje prazne stomake... Kako ide već ta pjesma? Pošalji mi svoje izgladnjele stara Zemljo!

Evo ovdje Sama Parkhilla, s vrelinim kobasicama, s grahom na vatri, s radnjom čistom kao nov novac.

Hajde, Zemljo, pošalji mi svoje rakete!

Iziđe da pogleda radnju. Bila je tu, savršena kao svježe sneseno jaje na dnu mrtvog mora, jedino ognjište topline i svijetla uokrug stotinjak kilometara pustog teritorija, kao usamljeno srce koje kuca u velikom, mračnom tijelu. Osjećao je gotovo ganuće od ponosa. Oči mu se ovlažiše.

— Čovjek se osjeća malen, ha? — reče udišući bogat miris kobasica, toplih uštipaka, rastopljenog maslaca. — Dovedite ih! — govorio je blistavim zvijezdama na nebu. — Tko će biti prvi kupac?

— Sam! — reče Elma.

Zemlja se izmijenila na crnom nebu. Zapalila se.

Čitava jedna oblast kao da se razletjela u tisuću komada; bilo je to kao eksplozija nekog gigantskog klupka.

Cijelu minutu plamtjela je zlokobnim sjajem, narastavši do trostruke veličine, zatim splasne.

— Što je to bilo?

Ukočena oka Sam je promatrao zelenu žeravicu na nebu.

— Zemlja — reče Elma stisnuvši ruke.

— To ne može biti Zemlja, to nije Zemlja! Ne, to nije Zemlja, to je nemoguće!

— Želiš reći da to nije mogla biti Zemlja — reče Elma okrenuvši mu se. — To nije Zemlja. Ne, to nije ona. To si htio reći?

— Ne. Ne. Zemlja! Ah ne, to nije moguće! — ječao je. Bio je kao ukopan, ruke su mu visjele, usta je otvorio, oči su mu bile prazne,

razrogačene, nepokretne.

— Same — reče ona. Po prvi put, nakon toliko dana, oči su joj blistale.

— Same?

Sam je promatrao nebo.

— Dobro — reče ona. Pogledala je za tren oko sebe bez riječi. Zatim živahnih gestom spusti vlažnu krpu na njegovu ruku. — Zapali sva svjetla; pokreni muziku, otvori vrata. Za milijun godina doći će nove mušterije. Treba da se spremimo.

Sam se nije micao.

— Kakvog li sjajnog mjesta za radnju s vrućim kobasicama! — reče ona.

Pruži ruku i uzme čačkalicu iz zdjelice i stavi je među dva sjekutića.

— Reći ću ti malu tajnu, Same — šaputala je nagnuvši se prema njemu. — Imam dojam da nastupa mrtva sezona!

GLEDAOCI

Novembar 2005

Svi su izišli napolje da promatraju nebo te večeri. Napuštali su večere ili pranje suđa ili haljine spremljene za polazak u kazalište. Izlazili su na svoje trjemove da motre zelenu zvijezdu Zemlje tamo gore.

Bilo je to kretanje bez svjesnog napora; svi su to činili, da bi bolje razumjeli novosti koje im je prenio radio trenutak prije.

Gore, ondje je bila Zemlja, razbuktao se rat, ondje su stotine tisuća matera, otaca, braće, tetaka, ujaka i bratića. Stajali su pred svojim kućama, trudili se da povjeruju kako Zemlja postoji, kao što su se jednom trudili da povjeruju kako postoji Mars; problem se sada izmijenio. Sa svih stajališta Zemlja je sada bila mrtva. Napustili su je prije tri ili četiri godine. Prostor je bio anestetik, sto milijuna kilometara prostora činilo je čovjeka tromim, uspavljivalo pamćenje, raselilo Zemlju, brisalo prošlost i dopuštalo svakom da nastavi živjeti. Ali ove večeri mrtvi su ustali, Zemlja se opet napučila, sjećanja se probudila, milijun imena pojavilo se na usnama.

Što radi sada takav netko na Zemlji? Pa ovaj ili onaj? Ljudi na trjemovima pogledavahu se kriomice.

U devet sati učini im se da je Zemlja eksplodirala, zapalila se i počela gorjeti.

Ljudi na trjemovima podigoše ruke, kao da bi se htjeli boriti protiv vatre. Čekali su.

U ponoć je požar bio ugašen. Zemlja je bila još uvijek ondje. Uzdah se diže s trjemova kao jesenski vjetar.

— Već dugo nismo imali nikakvih vijesti od Harryja!

— Dobro mu je.

— Trebalo bi da obavijestimo mamu.

— Ona je u dobrom zdravlju.

— Misliš?

— Svakako, ne uznemiruj se.

— Misliš li da joj se neće ništa dogoditi?

— Ta ne, molim te, hajde, pođi spavati!

Ali nitko se nije micao. Noću su nedovršene večere iznijeli na tratinu. Postavili su ih na rasklopite stolove; polako su jeli sve do dva

sata, kad je sa Zemlje prispjela vijest radio-fotogramom. Mogli su čitati jake bljeskove Morseovih znakova, koji su podrhtavali kao daleke krijesnice.

AUSTRALSKI KONTINENT ATOMIZIRAN. POSLJEDICA PREURANJENE EKSPLOZIJE SKLADIŠTA BOMBI.

LOS ANGELES I LONDON BOMBARDIRANI. RAT JE OBJAVLJEN. VRATITE SE. VRATITE SE. VRATITE SE.

Ljudi se uspraviše kraj svojih stolova.

VRATITE SE, VRATITE SE, VRATITE SE.

— Je li ti brat Ted pisao ove godine?

— Znaš, pet dolara za pismo na Zemlju, pa ne pišem mnogo.

VRATITE SE.

— Pitam se što je sa Jane; sjećaš se Jane, male moje sestre?

VRATITE SE.

U tri sata ujutro, u ledenom zraku, trgovac s kovčezima otvori oči.

Gusta gomila približavala se ulicom.

— Baš sam namjerno držao dugo otvoren dućan! Što će biti, gospodine?

U zoru nije ostao ni jedan kovčeg na policama dućana.

NIJEMI GRADOVI

Decembar 2005

Bio je to bijeli i tihi grad na obali mrtvog marsovskog mora. Grad je bio prazan. Nije ga oživljavalo nikakvo živo biće. U dućanima su čitav dan gorjele osamljene svjetiljke. Vrata su bila otvorena, kao da su se ljudi iselili ne misleći upotrebiti svoje ključeve. Različiti magazini, donijeti prije mjesec dana sa Zemlje srebrnim raketama, lepršali su, crvenosmeđi, nedirnuti, na žicanim stalcima u izlozima šutljivih trgovina. Grad je bio mrtav. Njegove su postelje bile opustjele i hladne. Čuo se samo šum električnih vodova i dinamama, koji su i dalje živjeli, sami od sebe.

Voda je plavila iz zaboravljenih kupatila, tekla u salone, na terase, i silazila u male bašte gdje je natapala napušteno cvijeće. U mračnim kinematografima počela se već ispod sjedala stvrdnjavati guma za žvakanje, na kojoj su ostali tragovi zuba.

S druge strane grada nalazilo se uzletišće za rakete. Tu se još osjećao opor miris što ga je za sobom ostavila posljednja raketa nakon svog leta u vruću atmosferu. Turnuvši sitan novac u teleskop i upravivši ga prema Zemlji, čovjek bi možda mogao prisustvovati golemom ratu koji se ondje odigravao. Možda bi mogao vidjeti kako New York leti u zrak, ili kako je London prekriven novom vrstom magle. Možda bi tada shvatio, zašto je napušten taj mali marsovski grad.

Kakvim se tempom odvijala evakuacija? Dovoljno je bilo da se uđe u bilo koju trgovinu i da se, pomoću pritiska, otvori blagajna u kojoj se blistao zvečeći novac.

Taj rat na Zemlji mora da je bio strašan...

U jednoj pustoj ulici grada pojavi se tada neki veliki, mršavi čovjek, teško dišući, pažljivo gurajući pred sobom, udarcima noge, kutiju od konzervi. U njegovu ukočenom i mračnom pogledu odsijevala je osamljenost. Košćatim rukama kopao je po svojim džepovima zvečeći kovanim novcem. Od vremena do vremena baca bi ga na tle, blijedo se smiješeći, zatim bi nastavljao put, bacajući posvuda svoj blistavi novac.

Zvao se Walter Gripp. Posjedovao je zlatni rudnik i osamljenu kućicu usred Modrih planina i dolazio je u grad samo dvaput na

mjesec, u želji da pronađe razumnu i tihu ženu kojom bi se mogao oženiti.

Mnogo se godina vraćao u svoju kućicu sam i razočaran.

Prije sedmicu dana, kad je stigao u grad, našao ga je u ovom stanju!

Toga je dana bio tako zbunjen, da se požurio u neki restoran, otvorio širom blagajnu i naručio trostruki goveđi sendvič.

— U redu! — poviče stavljajući ubrus preko ruke.

Umješno je baratao pečenim odrescima i jučerašnjim prženim kruhom, očistio jedan stol, pozvao samoga sebe da sjedne i pohlepno jeo, sve do trenutka kad je osjetio potrebu da pronađe neku krčmicu, gdje je naručio sodu-bikarbonu. Konobar, bio je to sam Walter Gripp, za čitavo ga je vrijeme uljudno i spretno posluživao.

Natrpao je džepove novcem, koliko ga je god mogao pobrati. Jedna je dječja kolica napunio novčanicama od deset dolara i kao neka protuha odlunjao u ulice grada.

Stigavši u predgrađe najednom postade svjestan svoje ludosti, posrami se i zbuni. Nije mu trebalo novaca. Vrati novčanice od deset dolara odakle ih je i uzeo, izvadi jedan dolar iz svog novčanika da plati sendvič, stavi ga na blagajnu i ostavi sitniš za napojnicu.

Te je večeri polako uživao u vrućoj kupelji, u sočnom mesu prekrivenom mirisavim gljivama, u originalnom uvezenom cherryju i u jagodama u vinu.

Odabrao je sebi novo odijelo od modrog flanela i krasan sivi pusteni šešir, koji se čudnovato ljeskao na njegovoj čvornatoj glavi.

Onda turne komad novca u otvor automatskog gramofona, koji mu odsvira »Taj stari rudarski rov«.

Ponovi to na dvadeset raznih aparata u čitavom gradu.

Puste ulice i noć bili su preplavljeni melankoličnom melodijom »Taj stari rudarski rov«, dok je on lunjao naokolo, velik, mršav i samotan, s rukama u džepovima, praćen laganim škripanjem svojih novih cipela.

No od svega je toga prošla već jedna sedmica.

Spavao je u nekoj udobnoj kući na Marsovu Prilazu, dizao se izjutra u devet sati, kupao se i polazio zatim u grad da pojede jaja sa šunkom. Nije prošlo nijedno jutro da nije u svoju hladnu sobu

dovukao tonu mesa, povrća, pitu od limuna. Kako bi inače izdržao deset godina dok se vrate rakete sa Zemlje, ako se i dopusti ta mogućnost?

Te je večeri lutao promatrajući u šarenim izlozima voštane žene, ružičaste i zavodljive. Po prvi je put osjetio kako je grad bio zaista mrtav. Posluži se čašom piva i počne tiho plakati.

— Ali — reče — ja sam potpuno sam!

Uđe u elitni kinematograf da sebi prikaže neki film, kako bi ga otrgao od svoje osame. U praznom je kinematografu odjekivalo kao u grobu, dok su sivi i crni fantomi plazili po golemom ekranu. Ježeći se, žurno izađe iz toga mjesta napučena utvarama.

Odluči da se vrati kući. Hodao je velikim koracima, gotovo trčeći, posred neke ulice, kad začuje zvuk telefona. Poslušao.

— Pazi, zvoni telefon! Zatim odlučno nastavi put.

— Netko bi ipak morao odgovoriti — reče rastreseno. Sjedne nemarno na rub pločnika da izvadi kamenčić iz cipele.

— Netko! — zaurla odjednom skočivši. — Ja! Dovraga, bulaznim!
— procijedi zatim.

Okrete se kao zvrk. Koja kuća? Ona ondje! Uputi se preko tratine, uspne se na terasu, probije se u kuću, kroz mračan hodnik. Strgne slušalicu.

— Halo! — poviče.

— Bzzzzzzzzzzzz.

— Halo, halo!

S druge strane žice telefon se zatvori.

— Halo! — urlaše on, i onda žestoko spusti slušalicu. — Bijedna budalo! — poviče, misleći pritom na sebe. — Sjediti na pločniku! Prokleti glupan!

Zgrabi telefon.

— Hajde, zvoni još, dovraga! Zvoni!

Nikada nije mislio da bi se moglo dogoditi da nije ostao sam na Marsu. Čitavu sedmicu dana nije nikoga vidio. Zamišljao je sebi da su i svi ostali gradovi tako prazni kao i ovaj.

Zureći u ovaj strašni mali crni aparat počeo je drhtati. Sistem mreža povezivao je sve gradove na Marsu. Iz kojega je od trideset gradova dolazio poziv? Nije to znao. Čekao je.

Pretraži kuhinju, zagrije zaleđenu borovicu i pojede je, s očajem u srcu.

— Nije bilo nikoga s druge strane žice — promrlja. — Mora da se srušio neki stup, i telefon je sam od sebe počeo zvoniti.

No nije li začuo štropot, kao da je netko spustio slušalicu? Proveo je ostatak noći u hodniku.

— Nije to zbog telefona — uvjeravao je samoga sebe. — Nemam što drugo da činim.

Slušao je otkucaje ure.

— Ona više nikada neće pozvati — reče. — Ona više nikada neće pozvati broj koji se nije odazvao.

Ona mora da upravo traži druge u gradu... ovaj čas! A ja sjedim ovdje!... Čekaj malo! — Prasne u smijeh. — Zašto sam čitavo vrijeme govorio »ona«?

Naceri se.

— Mogao je biti isto tako i »on«, zar ne?

Srce mu se stisne. Osjeti se hladan i napušten. Toliko je želio da to bude »ona«.

Iziđe iz kuće i zaustavi se posred ulice, dok je zora rudila. Poslušaj. Nikakva zvuka. Nikakve ptice.

Nikakvih kola. Samo kucanje njegova srca. Mukao udarac, tišina, drugi mukao udarac. Grčenje njegova napetog lica postade bolno.

Lagan, posve lagan lahor podigne skutove njegova kaputa.

— Pst — promrlja. — Slušaj!

Laganim korakom opiše širok krug, okrećući glavu prema šutljivim kućama, od jedne do druge.

— Ona će zvati sve više i više brojeva — pomisli on.

— To mora da je žena. Zašto? Samo žena može pozivati, i pozivati bez prestanka. Muškarac ne bi to učinio. Muškarac je nezavisan. Jesam li ja telefonirao? Ne! Nisam čak na to ni pomislio. To mora da je žena. To treba da bude žena! Slušaj!

Veoma daleko, pod zvijezdama, zazvoni telefon.

On pobrza. Onda se zaustavi da osluhne. Zvono je veoma slabo ječalo. Potrči još nekoliko metara: sada se čulo jasnije. Pojuri u galopu u neku uličicu. Još jasnije! Prijeđe šest kuća, zatim još šest. Još mnogo jače! Odabere jednu kuću. Vrata su bila zaključana. Telefon je unutra zvonio.

— Zaboga! — potrese glavom. Telefon je oštro zvonio. Baci vrtnu stolicu u prozor od salona i odmah uskoči unutra. Prije nego što je stigao do telefona, zvono zašuti.

Onda opustoši kuću, razbije ogledala, razdere zastore, udaraše nogom u peć. Napokon, iscrpen, pokupi mali telefonski imenik koji je sadržavao popis svih abonenata na Marsu. Pedeset tisuća imena.

Započne s prvim.

Amelija Ames. Okrene broj New Chicaga, sto i pedeset kilometara udaljenoga grada na drugoj obali mrtvoga mora. Bez odgovora. Drugi je broj stanovao u New New Yorku, sedam tisuća kilometara s druge strane Modrih planina. Bez odgovora. Pozove treći, četvrti, peti, šesti, sedmi, osmi broj, drhtavih prstiju, jedva držeći slušalicu.

Neki ženski glas odgovori »Halo?«

Walter zaurla:

— Halo! Ah, bože! Halo!

— Ovdje telefonska centrala — progovori ženski glas.

— Gospođica Helen Arasumian je odsutna. Hoćete li dostaviti vijest na teleskriptoru, kako bi vas mogla pozvati? Gospođica Arasumian je odsutna. Hoćete li ostaviti vijest...

On odloži slušalicu i ponovo sjedne, nervozno trzajući uglom usana. Pošto je trenutak razmišljao, ponovo nazove broj.

— Kad se gospođica Helen Arasumian vrati — reče — recite joj neka ide dođavola.

Pozove zatim telefonsku centralu u Mars Junctionu, New Bostonu, Arkadiji i Roosevelt Cityju, ocjenjujući da su to mjesta koja su, logički, imala dobrih razloga da telefoniraju.

Zatim potraži načelstva i druge javne ustanove u svakom gradu. Pozove najbolje hotele. Ženi je pristajalo da se ondje raskošno smjesti.

Najednom prekine, zaplješće rukama i prasne u smijeh. Naravno. Pretraži imenik i pozove broj najvećeg salona za uljepšavanje u New Texas Cityju. Ako ima neko mjesto gdje žena mora da se udobno smjesti, mažući sebi po licu čitave naslage blata, sjedeći pod aparatom za sušenje kose, sigurno je to u salonu za uljepšavanje, blistavom i obloženom baršunom.

Telefon zazvoni. Netko je na drugom kraju žice podigao slušalicu.

— Halo! — odazove se neki ženski glas.

— Ako je to gramofonska ploča — reče Walter Gripp — požurit ću tamo i baciti stračaru u zrak!

— Nije gramofonska ploča — reče neki ženski glas. — Halo, ah, halo! Živ čovjek! Gdje ste vi?

Ona oduševljeno krikne. Walteru su gotovo iskočile oči.

— Slušajte! — Grozničavo skoči na noge, zbunjeno žmirkajući očima.

— Zaboga, pa to je silno, kako se zovete?

— Genevieve Selsor! — jecala je u aparat. — Ah! Tako sam sretna što vas slušam . . . iako ne znam tko ste!

— Walter Gripp!

— Walter, halo Walter!

— Halo, Genevieve!

— Walter, kako lijepo ime. Walter, Walter!

— Hvala.

— Waltere, gdje ste vi?

Glas joj je bio tako blag, tako čist, tako umilan. Čvrsto je prilijepio slušalicu na uho, da bolje čuje ovu slatku muziku. Obrazi su mu gorjeli, i kao da je lebdio iznad tla.

— Ja sam u Marlin Villageu — reče — Ja...

— Bzz...

— Halo?

— Bzzz...

On potrese slušalicu. Ništa. Negdje na liniji srušio se neki Stup. Isto tako brzo kao što se pojavila, Genevieve Selsor je nestala. Ponovo nazove broj, ali linija više nije radila.

— Ipak, znam gdje se ona nalazi.

Izjuri iz kuće. Izvuče iz garaže automobil nepoznata vlasnika, strpa na stražnje sjedište hranu što ju je našao u kući, i pođe sa sto i trideset na sat po velikoj cesti prema New Texas Cityju. Sunce se dizalo.

»Dvije tisuće kilometara«, mislio je. »Genevieve Selsor, drži se dobro, ti ćeš još čuti o meni!«

Snažno je trubio na svakom zavoju ceste.

Kad je sunce zapalo, nakon naporna dana provedena za volanom, zaustavi se na rubu ceste, skine odviše tijesne cipele, zavalu se na sjedište i spusti svoj sivi pusteni šešir na umorne oči. Disanje mu

postade lagano i pravilno. Vjetar je duhao i zvijezde su tiho treperile iznad njega u sumraku.

Marsovski bregovi, stari milijune godina, okružavali su čitav horizont. Svijetlo zvijezda ljeskalo se na tornjevima nekog marsovskog gradića, koji se ugnijezdio među brežuljcima, a bio je jedva velik kao figura na šahovskoj ploči.

Walter je lebdio između sna i jave.

— Genevieve — mumljao je. — Ah! Genevieve, slatka Genevieve — tepao je — godine dolaze, godine prolaze. Ali Genevieve, slatka Genevieve . . .

Obuzelo ga je neko toplo blaženstvo. Slušao je njezin nježni glas, brižljiv i blag: »Halo, halo, Walter. To nije gramofonska ploča. Gdje ste vi, Waltere, gdje ste vi?«

Uzdahne, pruži jednu ruku. da bi je dodirnuo na mjesečini. Njegove duge crne kose vijorile su na vjetru. Kako je bila lijepa! Njezine su usne bile slatke kao šećer, obrazi crveni poput vlažnih ruža, tek obranih, tijelo poput lake i blistave magle, dok mu je njezin svježi i blagi glas tepao riječi stare sjetne pjesme: Ah, Genevieve, slatka Genevieve, godine dolaze, godine prolaze ...

On zaspi.

Stigao je u New Texas City u ponoć. Zaustavi se pred salonom za uljepšavanje »De Luxe«, udišući zrak punim plućima. Zamišljao je sebi da će ona dotrčati do njega, smiješeći se, obavijena oblakom parfema. No ništa se od toga nije dogodilo.

»Ona spava!« I on pođe prema vratima.

— Ja sam tu — poviče. — Halo, Genevieve!

Grad ostade tih, pod dvostrukom mjesečinom. Negdje je vjetar udario u strehu. Walter gurne pomična staklena vrata i uđe.

— Hej! — Usiljeno se nasmije. — Ne sakrivajte se! Znam da ste tu.

Pretražio je sve prostorije. Na zemlji nađe maramicu i zaključa da je netko trenutak prije bio ovdje.

— Genevieve! — usklikne.

Obiđe opustjelim ulicama sjedeći za volanom svojih kola.

— Ako je to samo neslana šala...

Uspori vožnju. Samo čas. Da vidimo. Bili smo prekinuti. Možda je ona pošla u Marlin Village dok sam ja dolazio ovamo! Mora da je krenula starom cestom uz more. Mimišli smo se usred dana. Kako

je mogla znati da sam pošao da je tražim? Nisam joj to rekao. Obuzeo ju je toliki strah kad je linija bila prekinuta, te se požurila u Marlin Village da me nađe. A ja sam sada tu, dovraga... Kakva sam budala!

Žestoko trubeći uputi se iz grada. Vozio je čitavu noć. »A ako me ne bude čekala u Marlin Villageu kad stignem tamo?« pomisli. Radije nije o tome mislio. Ona mora biti ondje. Požurit će se njoj ususret, prihvatit će je u svoj zagrljaj i možda čak i poljubiti, jedanput, u usta. Vozeći sto i pedeset na sat, zviždao je pjesmu: »Genevieve, slatka Genevieve ...«

Sve je bilo tako u osvitu zore u Marlin Villageu. Žute svjetiljke još su uvijek gorjele u dućanima.

Automatski instrument koji je bio svirao neprekidno sto sati, zaustavio se uz pucketanje električnog prekidača, i tako je tišina bila potpuna. Sunce je žarilo ulice, žarilo prazno i hladno nebo.

Walter zakrene u Veliku ulicu, još uvijek s upaljenim svjetiljkama, trubeći dvostrukom snagom, šest puta na jednom uglu, šest puta na drugom. Lice mu je bilo blijedo i opušteno. Njegove su ruke klizile po volanu natopljenom znojem.

— Genevieve! — zovne u pustu ulicu.

Vrata jednog salona za uljepšavanje se otvore.

— Genevieve! — on zaustavi kola. Genevieve Selsor stajala je na pragu otvorenih vrata, dok je on žurno prelazio ulicu. Držala je u rukama golemu kutiju sa čokoladom. Njezini prsti; zariveni u kutiju, bili su blijedi i mesnati. Oni pokroči u svijetlo. Njezino je lice bilo debelo i okruglo, a oči su joj nalikovale na dva golema jajeta zabodena u gusto bijelo tijesto. Noge su joj bile kao dva teška debla.

Kestenjava kosa služila je, činilo se, kao gnijezdo pticama. Imala je tanke usne i nadoknađivala je taj nedostatak lažnim širokim i masnim usnama nacrtanim crvenim ružom. Te je usne najprije u zanosu široko rastvorila, zatim ih je zatvorila obuzeta iznenadnom tjeskobom. Njezine iščupane obrve bile su svedene na tanku traku i izgledale su poput ticala.

Walter se zaustavi. Smiješka nestade s njegova lica. Promatrao ju je nepomičan. Ona ispusti kutiju sa čokoladom, koja padne na pločnik.

— Vi ste Walter Griff? — zapita ona. U njegovim je ušima šumilo.

— Vi ste... Genevieve Selsor?

— Gripp.

— Gripp. — ispravi ona.

— Kako ste? — reče on smetenim glasom.

— Dobro, hvala, a vi?

Ona mu stisne ruku. Prsti su još bili uprljani čokoladom.

— Dakle — reče Walter Gripp.

— Što? — upita Genevieve Selsor.

— Ja sam jednostavno rekao »dakle«.

— Ah!

Bilo je devet sati navečer. Proveli su dan zajedno. On je za ručak priredio pečenje, koje njoj nije prijalo, jer je bilo odviše krvavo. On ga je, dakle, ponovo ispržio, i taj je put bilo odviše pečeno ili odviše prženo, jednom riječi, nije to bilo ono pravo.

— Hajde da pogledamo jedan film! — reče on smijući se.

Ona reče: »U redu« i položi svoje prste umazane čokoladom na njegovu ruku. Ali je htjela vidjeti samo neki film s Clarkom Gablom, od prije pedeset godina.

— Zar vas nije potresao! — reče poskakujući. — Zar vas nije potresao? — film se zaustavi. —

Ponovite ga još jednom! — zapovjedi ona.

— Još jednom? — upita on.

— Još jednom — reče ona.

Kad se vratio, pritisnula se uz njega i počela ga gladiti svuda pomalo.

Ti nisi baš onakav kakvog sam očekivala, ali si ljubazan — priznade.

— Hvala — reče on progutavši slinu.

— Ah, taj Clarke Gable — reče ona i uštine ga za nogu.

— Joj! — reče on.

Poslije filma oni pođu po trgovinama u opustjelim ulicama. Razbila je jedan izlog i izvadila najupadljiviju haljinu koju je mogla naći. Zatim izlije bočicu parfema sebi na glavu. Nalikovala je na pokisnutog prepeličara.

— Koliko vam je godina?

— Pogodite — reče ona.

Povuče je na ulicu, svu promočenu.

— Ah, trideset godina — reče on.

— Hvala — reče ona ukočeno. — Zapravo, nemam više od dvadeset i sedam. Evo jedne slastičarnice.

Bez šale, živjela sam kao kraljica prije nego što je sve to odletjelo. Nikada nisam voljela svoje roditelje. Oni su bili budale. Otputovali su na Zemlju prije dva mjeseca. Trebalo je da ih slijedim na idućoj raketi, ali sam ostala. Znate li zašto?

— Zašto?

— Jer me je zanio čitav taj svijet. Ostala sam tako, da bih mogla da se čitav dan parfimiram, da bih mogla jesti toliko sladoleda i toliko bombona koliko želim, a da mi ne kažu: »Ah, u tome ima puno kalorija!« I tako sam ostala ovdje!

— Ovdje ste. — Walter zatvori oči.

— Kasno je — reče ona.

— To je smiješno. Ja sam posve budan.

— Ah! — reče ona.

— Ostat ću na nogama čitavu noć — izjavi on. — Slušajte, kod Mikea ima jedna dobra gramofonska ploča. Dođite. Odsvirat ću vam je.

— Umorna sam. — Gledala ga je blistavim i besramnim očima.

— Čudno — reče on. — Osjećam se svjež kao riba.

— Vratimo se u salon za poljepšavanje. Želim vam nešto pokazati.

Gurne ga prema staklenim vratima i dovede pred jednu veliku bijelu kutiju.

— Dolazeći iz Texas Cityja — reče ona — donijela sam ovo sa sobom. — Ona odveže ružičastu vrpču.

— Kazala sam sebi: Hajde, ja sam tu, jedina žena na Marsu, a on jedini muškarac. Dakle ...

Podigne poklopac i odmota sitne listove ružičastog svilenog papira, koji je šuštao.

— Evo — reče ona lupivši po papiru. Walter Gripp je gledao ne trepnuvši okom.

— Što je to? — upita zadrhtavši.

— Ne znate, ludove? To je puno čipaka, posve bijelih i prozirnih.

— Ne, ne znam što je to.

— Vjenčana haljina, šmokljane!

— Zaista? — Njegov je glas bio promukao. Zatvorio je oči. Ona je još uvijek imala blag i umilan glas, kao na telefonu. Ali kad je otvorio oči i pogledao...

Uzmaknuo je za korak.

— Veoma dražesno — reče.

— Zar ne?

— Genevieve. — On baci pogled prema vratima.

— Da?

— Genevieve, imam nešto da vam kažem.

— Da? — Ona zakorakne prema njemu. Njezino lice nalik na pun mjesec kupalo se u teškom oblaku od parfema.

— Htio sam vam kazati... — reče on.

— Da? —

— Zbogom!

Prije nego što je mogla kriknuti, izišao je kroz vrata kao vjetar i skočio u svoja kola. Ona potrči za njim i zaustavi se na rubu pločnika upravo kad su kola krenula.

— Waltere Griffe, vratite se! — zastenje ona očajno pružajući ruke.

— Gripp — ispravi on.

— Grippe! — zaurla ona.

Kola bučno pođu kroz šutljivu ulicu, nijema na krikove i jecanje Genevieve Selsor. Dim iz ispušne cijevi zavijorio je bijelom haljinom koju je Genevieve gužvala svojim debelim rukama. Zvijezde su treperile.

Kola nestadoše u pustinji, izgubiše se u mraku.

Vozio je ne zaustavljajući se tri dana i tri noći. Jednom mu se činilo da je opazio neka kola kako ga slijede. Obliven hladnim znojem krenuo je na drugu cestu, prolazeći kroz očajni beskraj Marsa, putujući kroz mrtve gradove. Nastavio je put čitavu sedmicu i jedan dan, sve dok ga od Marlin Village nije dijelilo petnaest hiljada kilometara.

Onda se zaustavi u gradiću nazvanom Holtville Springs, gdje se nalazilo nekoliko dućana i nekoliko restorana. Smjestio se tu i uzeo hranu.

Odonnda živi ondje, sa dvije goleme hladnjače napunjene živežnim namirnicama koje bi mogle trajati stotinu godina, sa dovoljno cigara

koje bi mogle trajati deset tisuća godina, i udobnom posteljom s mekom strunjačom.

A kada negdje iz daljine zazvoni telefon, on ne odgovara.

DUGE GODINE

April 2026

Svaki put kad se vjetar digao prema nebu, i on i njegova mala porodica vraćali su se u kamenu kolibu da sjednu i zagriju svoje ruke nad vatrom od granja. Vjetar je šibao po vodama kanala i gotovo odnosio zvijezde s neba, ali je gospodin Hathaway zadovoljno sjedio i govorio svojoj ženi, i njegova mu je žena odgovarala, i govorio je svojim dvjema kćerima i svome sinu o nekadašnjim danima na Zemlji, i oni su mu prijazno odgovarali.

Bila je to dvadeseta godina nakon Velikog rata. Mars je postao grobnica. Je li se to dogodilo i na Zemlji, bio je predmet mnogih tih debata za Hathaway i njegovu porodicu u toku dugih marsovskih noći.

Te se večeri podigla jedna od žestokih pješčanih marsovskih oluja iznad niskih grobnica, zviždeći kroz drevne gradove i razarajući plastične zidove novijih gradova, što ih izgradiše Američani, i koji su bili unepovrat zatrpani pijeskom.

Oluja se utiša. Hathaway izađe u tišinu da promotri zeleno treperenje Zemlje na nebu očišćenom vjetrom. Podigne ruku kao da je htio namjestiti svjetiljku koja je slabo gorjela na stropu neke mračne prostorije. Zatim pogleda prema dubinama mrtvog mora. Ništa živa nije bilo na čitavom planetu, pomisli on. Samo ja, i oni. Okrene se prema kamenoj kolibi.

Što se sada događalo na Zemlji? Nije vidio znaka značajnije promjene u svom teleskopu od 75 centimetara.

»Napokon«, pomisli, »imam još dosta za dvadeset godina, ako budem pazio. Možda netko dođe, bilo kroz mrtva mora, bilo iz dubine prostora, u raketi, na sitnom snopu crvenog plamena.

— Poći ću malo u obilazak — poviče kroz vrata kolibe.

— Vrlo dobro — reče njegova žena. Hodao je polako posred ruševina.

— Made in New York — pročita u prolazu na komadiću metala. — I sav taj materijal donesen sa Zemlje nestao je prije marsovskih gradova.

Podigne oči prema gradićima starim pedeset stoljeća, koji su se ugnijezdili među modrim brežuljcima.

Dođe do jednog samotnog marsovskog groba: red malih šestorokutnih grobnih kamenova na brežuljku što ga je istesao vjetar.

Onda zaustavi pogled na četiri groba na koja su bili nasađeni veliki drveni križevi s natpisima. Suze mu nisu tekle. Već dugo su bile izbrisane.

— Opraštate li mi za ono što sam učinio? — upita križeve. — Bio sam tako sam. Vi me shvaćate, zar ne?

Vrati se do kamene kolibe te i ovaj put, prije nego će ući unutra, zakrivši rukom oči, promotri tamno nebo.

— Čekaj i dalje, čekaj i promatraj — reče i jedne noći, možda...

Sitan crveni plamen pojavi se na nebu. On se ukloni sa svjetlosti koja je dolazila iz kolibe.

— ...I još promatraj — promrmlja. Sitan crveni plamen bio je još uvijek tu.

— Sinoć ga nije bilo tu — promrmlja.

Zakoleba se, padne, opet se podigne, potrči iza kolibe, dovuče teleskop i upravi ga prema nebu.

Trenutak kasnije, pošto je uzbuđeno promatrao, vrati se do niskih vrata kolibe. Njegova žena, njegove dvije kćeri i njegov sin okrenu glave prema njemu. Napokon mu se vratio dar govora.

— Imam dobre novosti — reče. — Upravo sam promatrao nebo. Stiže jedna raketa koja će nas sve vratiti kući. Bit će ovdje u zoru.

Spusti ruke, zarije među njih glavu i započe tiho plakati.

Toga jutra u tri sata spalio je ono što je ostalo od New New Yorka. Uzeo je baklju i protrčao kroz plastični grad paleći tu i tamo zidove. Golemi mlazovi plamena osvjetljavali su grad. Svijetlo koje je pokrivalo gotovo dva četvorna kilometra, moralo je biti vidljivo iz dubina prostora. Vodilo je tako raketu sve do gospodina Hathawaya i njegove porodice.

Vratio se u kolibu, dok mu je srce bolno kucalo.

— Pogledajte! — reče pružajući prema svijetlu jednu praznu bocu. — Vino, sačuvano samo za ovu večer. Znao sam da će nas naći jednoga dana! Pit ćemo da proslavimo događaj.

Napuni pet čaša do vrha.

— Prošlo je tako dugo vremena -- reče promatrajući ozbiljno svoju čašu. — Sjećate li se dana kada je izbio rat? Ima tome dvadeset

godina i sedam mjeseci. Sve su rakete bile pozvane s Marsa. A ti, ja, i djeca bili smo u planinama, da obavljamo arheološka otkrića, da istražimo stare kirurške metode Marsovaca. Gotovo smo ubili konje prisiljavajući ih da galopiraju, sjećate li se? No stigli smo ovamo, u grad, sedmicu dana prekasno. Sav je svijet već bio otišao. Amerika je bila uništena. Sve su rakete otišle ne čekajući one koji su zaostali. Sjećate li se, sjećate li se? I dogodilo se da smo mi bili jedini zaboravljeni. Kako godine prolaze. Nikada ne bih bio izdržao bez vas, bez vas svijetu. Bio bih se ubio bez vas. Ali je vrijedilo s vama čekati. Za sve nas.

Podigne svoju čašu.

— I za naše dugo zajedničko čekanje.

Ispio je. Žena, dvije kćeri i sin prinesu svoje čaše usnama. Vino im je curilo niz bradu.

Ujutro je grad lebdio u velikim crnim i mekim pramenovima nad mrtvim morem. Vatra se ugasila, ali je bila poslužila svojoj svrsi. Plamen je rastao prema nebu.

Iz kamene kolibe dopirao je topao i primamljiv miris svježeg kruha. Hathaway uđe. Nagnuta nad stolom njegova je žena stavljala kruh u vruće kalupe. Dvije su kćeri tiho mele kameni pod, a sin je čistio srebrninu.

— Priredit ćemo im silan doručak — reče Hathaway smijući se. — Obucite najljepša odijela!

On brzo ode u prostrani metalni hangar. U unutrašnjosti se nalazila hladnjača i generator, koji je bio popravio i uzdržavao svojim vlastitim nervoznim i vrijednim rukama duge godine, isto tako kao što je popravio satove, telefone i automatske strojeve u trenucima izgubljenosti.

Hangar je bio pun strojeva što ih je sagradio, glupih mehanizama, kojih je funkcioniranje bilo tajna čak i za njega, sada kad ih je promatrao. Iz hladnjače izvadi kutije sa zaleđenim grahom i jagodama starim dvadeset godina.

»Lazare, izađi« pomisli te izabere još smrznuto pile.

Zrak je bio pun zamamnih mirisa, kad se spustila raketa.

Kao dječarac, Hathaway potrči prema podnožju brda. Zaustavio se samo jedanput, pritisnut iznenadnim bolom u prsima. Sjedne na jednu stijenu da uhvati daha i nastavi trk do kraja.

Zaustavi se na toplom zraku koji je izlazio iz vruće rakete. Jedna se ploha otvori i jedan čovjek okrene glavu. Hathaway, pokrivši jednom rukom oči, usklikne:

— Kapetan Wilder!

— Tko je to? — upita kapetan Wilder. Skočio je na tle, pogledao starca, zatim pružio ruku.

— Zaboga, pa to je Hathaway!

— Tako je.

Trenutak su se odmjeravali.

— Hathaway, iz moje nekadašnje posade, iz četvrte ekspedicije.

— Bilo je to davno, kapetane.

— Odviše davno. Gorko je zadovoljstvo vidjeti vas.

— Ja sam star — reče Hathaway jednostavno.

— Ni ja nisam jako mlad. Proveo sam dvadeset godina na Jupiteru, Saturnu i Neptunu.

— Saznao sam da su vas poslali tamo, kako bi vas spriječili da se miješate u kolonijalnu politiku ovdje na Marsu.

Starac pogleda oko sebe.

— Tako je dugo što ste otišli, da možda ni ne znate što se dogodilo.

— Sumnjam u to — reče Wilder. — Dvaput smo obišli Mars. Našao sam samo jednog čovjeka, nekog Waltera Gripa, otprilike petnaest tisuća kilometara odavde. Ponudili smo mu da ga odvedemo, ali je on odbio. Kad smo ga vidjeli posljednji put, sjedio je nasred ceste, u stolici za ljuljanje, i pušio svoju lulu pozdravljajući nas. Mars je zaista mrtav. Nije ostao ni jedan jedini živi Marsovac. A Zemlja?

— Vi to ne znate isto tako kao ni ja. Od vremena do vremena ukapčamo radio. Ali uvijek čujem strani jezik. Priznajem, nažalost, da znam samo latinski. Jedva raspoznajem nekoliko riječi. Imam dojam kao da se Zemlja pretvorila u kosturnicu, ali se rat nastavlja. Vi se vraćate tamo, kapetane?

— Da. Radoznali smo da saznamo, naravno. Nemamo nikakav kontakt preko radija na takvim daljinama. Usprkos svemu, želimo da vidimo Zemlju.

— Hoćete li nas povesti?

— Razumije se. Sjećam se vaše žene. Ima tome dvadeset i pet godina, zar ne, kad je podignut prvi grad. Vi ste napustili službu i doveli je ovamo. Imali ste i djece...

— Sina i dvije kćeri...

— Da, sjećam se. Oni su ovdje?

— Gore u kamenoj kolibi. Čeka vas ondje veličanstven doručak. Hoćete li doći?

— To je čast za nas, gospodine Hathaway. Kapetan Wilder se okrene prema raketi.

— Svi neka izađu — poviče.

Uspeše se svi na brijeg, Hathaway, kapetan Wilder, i iza njih dvadeset članova posade, udišući punim plućima rijetki svježi jutarnji zrak. Sunce se dizalo. Dan je bilo lijep.

— Sjećate li se Spendera, kapetane?

— Nisam ga nikad zaboravio.

— Otprilike jedanput na godinu pođem na njegov grob. Napokon, čini se kao da je on dobio. Nije htio da dođemo ovamo, i pretpostavljam da je sada zadovoljan, kad smo svi otišli.

— I... kako se zvao? Parkhill, Sam Parkhill? On je otvorio restoran.

— Upravo on.

— Vratio se na Zemlju naredne sedmice, da pođe u rat. — Hathaway pritisne ruku na grudi i umorno sjedne na jednu stijenu.

— Molim vas da mi oprostite. Uzbuđenje. Ponovo vas vidim nakon tako duga vremena. Treba da odahnem.

Osjeti kako mu tuče srce. Brojio je otkucaje. Nije mu to uspijevalo.

— Imamo jednog liječnika — reče Wilder. — Oprostite mi, Hathaway, znam da ste vi to i sami, ali bit će bolje da vas pretraži naš...

Liječnik bude pozvan...

— To će proći — bio je uporan Hathaway. Smiri se, zatim ga opet potrese napadaj. Jedva je mogao disati. Usne su mu poblijedjele.

— Znate — reče, dok je liječnik namještao svoj stetoskop — kao da sam zadržavao udarac tako dugo, da bih doživio ovaj dan, i sada kad ste ovdje da me odvedete na Zemlju, zadovoljan sam i mogu leći i umrijeti.

— Izvolite. — Liječnik mu pruži jednu žutu pilulu. — Bilo bi bolje da se odmorite.

— Nemoguće. Sjedit ću jednu minutu. To je sve. Prijatno je vidjeti vas ovdje, slušati nove glasove.

— Djeluje li pilula?

— Da, da. Hajdemo.

Nastaviše put prema vrhu brijega.

— Alice, dođi da vidiš tko je ovdje.

Hathaway namršti obrve i proviri u unutrašnjost kolibe.

— Alice, jesi li čula?

Njegova se žena pojavi. Trenutak kasnije izađu i dvije kćeri, vitke i dražesne; pratio ih je sin, još veći od njih.

— Alice, sjećaš li se kapetana Wildera?

Ona oklijevaše, dobaci upitan pogled Hathaway i nasmiješi se.

— Kako da ne, kapetan Wilder!

— Sjećam se, večerali smo zajedno u predvečerje moga odlaska na Jupiter, gospođo Hathaway.

Ona mu snažno stisne ruku.

— Moje kćeri, Marguerite i Susan. Moj sin John. Sigurno se sjećate, kapetane?

Oni se rukovaše smijući se i uzbuđeno govoreći. Kapetan Wilder uvuče zrak.

— Nemojte mi kazati da su to medenjaci!

— Hoćete li ih kušati?

Svi se uskomešaše. Brzo su bili postavljeni stolovi za sklapanje. Pojave se zdjele koje su se pušile, tanjuri, fini damastni stolnjaci, blistava srebrnina.

Kapetan Wilder, stojeći nepomično, promatraše gospođu Hathaway, zatim njezina sina i dvije velike kćeri, koji su se zaposleno vrzmali mirnim pokretima. Odmjeravao ih je u prolazu dok su žustro dolazili i odlazili, slijedio je pogledom svaki pokret njihovih mladenačkih ruku i svaki izraz njihovih lica bez bora. Zatim sjedne na stolicu koju mu je upravo donio Hathawayev sin.

— Koliko imaš godina, Johne?

— Dvadeset i tri — odgovori John. Wilder je smeteno gužvao stolnjak. Najednom postade veoma blijed. Čovjek kraj njega promrmlja:

— Kapetane Wilderu, to je nemoguće! Sin se udalji da potraži druge stolice.

— Kako to, Williamsone?

— Ja imam četrdeset i tri godine, kapetane. Išao sam u isti razred s mladim Hathawayem, koji je evo ovdje, ima tome dvadeset godina.

Mladić kaže da ima samo dvadeset i tri godine. On i izgleda kao dvadesettrogodišnjak. To je nemoguće. Mora da ima najmanje četrdeset i dvije. Što to znači, kapetane?

— Ne znam.

— Čini se da ste bolesni, kapetane?

— Ne osjećam se dobro. Ove sam djevojke vidio prije gotovo dvadeset godina. Nisu se promijenile.

Nijedne bore. Hoćete li mi učiniti uslugu? Otići ćete u brzo izviđanje, Williamstone. Reći ću vam kuda valja otići i o čemu se radi. Malo kasnije, kad mi budemo jeli, izgubite se neopazice. Trajat će to najviše deset minuta. Posve je blizu odavde. Vidio sam mjesto iz rakete kad smo se spuštali.

— Dakle, o čemu govorite tako ozbiljno?

Gospođa Hathaway, s velikom žlicom u ruci, punila je spretnom rukom njihove tanjure s juhom.

— Smijte se sada. Mi smo svi zajedno, put je dokrajčen. Recite da ste kod kuće.

— Da. — Kapetan Wilder se nasmije.

— Kako izgledate veseli i mladi, gospođo Hathaway.

— Takvi su pravi ljudi!

Gledao ju je kako se udaljuje laka koraka, kako se udaljuje sa svojim rumenim i živim licem, slatkim kao jabuka, glatkim i svježim. Na svaku šalu odjeknuo je njezin smijeh. Spretno je miješala salatu, nikad se ne zaustavljajući da predahne. Vitak sin i djevojke punih grudi pokazali su se puni duha, kao i njihov otac, pripovijedajući o dugim godinama i svom pustinjačkom životu, dok je njihov otac ponosno klimao glavom.

Williamson je ustao i pošao nizbrdo.

— Kuda on ide? — upita Hathaway.

— Treba da provjeri nešto u raketi — reče Wilder. — Kao što vam rekoh, Hathaway, na Jupiteru nema ničega, ničega što bi moglo zanimati ljude. Isto vrijedi za Saturn i Pluton.

Wilder je govorio makinalno, ni ne slušajući ono što je govorio. Mislio je samo na Williamsona, koji je silazio s brda da bi mu mogao saopćiti svoja otkrića.

— Hvala. — Marguerite Hathaway mu je punila čašu vodom. Pokrenut naglim porivom, dodirne njezinu ruku. Ona to ni ne opazi.

Njezina je koža bila topla i nježna. S druge strane stola Hathaway se na trenutke prekidao, dodirivao grudi vrhom prstiju, zatim je ponovo slušao žamor razgovora prekidan usklikima, bacajući nemirne poglede prema Wilderu, koji kao da nije uživao u medenjacima.

Williamson se ponovo pojavi. Sjedne i opet počne jesti. Kapetan se nagne prema njemu i promrmlja:

— Dakle?

— Našao sam, kapetane.

— Onda?

Williamson je bio blijed. Nije skidao očiju s ostalih, koji su čavrljali smijući se.

Kćeri su se dostojanstveno smiješile, a sin je pripovijedao zanimljivu priču.

— Ušao sam u grobnicu — reče Williamson.

— Četiri su križa ondje?

— Da, kapetane. S imenima koja su još gore zapisana. Zabilježio sam ih, za veću sigurnost. — On pročita s komadića papira: — Alice, Maurgerite, Susan i John Hathaway. Umrli od nepoznatog virusa.

U julu 2007.

— Hvala, Williamsone. — Wilder zatvori oči.

— Prije dvadeset godina, kapetane. Williamsonova ruka je drhtala.

— Da.

— A ovi? Tko su oni?

— Nemam pojma.

— Što ćete učiniti?

— To još manje znam.

— Hoćemo li obavijestiti i druge?

— Kasnije. Nastavite jesti kao da je sve u redu.

— Nisam više jako gladan, kapetane.

Doručak bude završen s vinom što su ga donijeli s rakete. Hathaway se digne.

— Pijem za sve vas. Velika je radost kad se prijatelji ponovo nađu. Pijem za svoju ženu i za svoju djecu bez kojih ne bih posve sam preživio. Samo zahvaljujući njihovoj pažljivoj brizi izdržao sam čekajući vaš dolazak.

Zakruži čašom naokolo, zatim se okrene prema svojim, koji su gledali stidljivo oborivši oči, dok su ostali pili. Hathaway isprazni

svoju čašu. Zatim padne na stol, bez krika, i ispruži se na tlu. Nekoliko ljudi skoči da ga pridrže. Liječnik se nagne nada nj i poslušna. Wilder potapša liječnika po ramenu.

Liječnik podiže oči potrese glavom. Wilder klekne i prihvati starčevu ruku u svoje ruke.

— Wildere? — promrmlja Hathaway ugašenim glasom. — Pokvario sam svečanost.

— Kakva ludost!

— Recite za mene zbogom Alici i djeci.

— Samo čas. Pozvat ću ih.

— Ne, ne, nikako! — reče Hathaway gušeći se. — Oni ne bi razumjeli. Ja neću da oni razumiju. Ne!

Wilder se ne pomakne. Hathaway je bio mrtav.

Wilder čekaše dugi trenutak. Zatim se podigne i udalji se od zbunjene skupine koja okruživaše Hathaway. Ode da potraži Alice Hathaway i pogleda je u oči.

— Znate li što se upravo dogodilo? — upita on.

— Radi se o mome mužu?

— On je umro. Srce — reče Wilder promatrajući je.

— Očajna sam — reče ona.

— Kako se osjećate? — upita on.

— On nije htio da se mi mučimo. Rekao nam je da će to doći jednoga dana i nije želio da plačemo.

Nije nas to naučio, znate. Nije htio da mi to znamo. Govorio je da ništa gore ne može snaći čovjeka nego da se osjeti sam, da spozna tugu i da plače. Tako mi i ne znamo što su to suze i bol.

Wilder pogleda ruke gospođe Hathaway, njezine nježne i tople ruke s njegovanim noktima, njezine kao isklesane šake. Gledao je njezin bijeli vrat, krhak i bez bora, njezine izražajne oči. Napokon reče:

— Gospodin Hathaway je postigao veličanstven uspjeh s vama i vašom djecom.

— Bio bi volio da vas čuje. Bio je tako ponosan na nas. Nakon nekog vremena čak je zaboravio da nas je on načinio. Na kraju nas je zavolio i smatrao svojom pravom ženom i svojom pravom djecom. U izvjesnom smislu mi to i jesmo.

— Vi ste za njega bili veliko olakšanje.

— Da, godine i godine smo sjedili i čavrljali. Tako je volio govoriti. Volio je kamenu kolibu i vatru od granja. Mogli smo živjeti u jednoj od normalnih kuća u gradu, no on je volio ovo mjesto, gdje je mogao biti kad god je to zaželio, prirodan ili moderan. Pripovijedao mi je sve o svom laboratoriju i o onome što je radio. Postavio je u napuštenom američkom gradu čitavu mrežu žica s glasnogovornicima. Kad je pritisnuo dugme, grad se osvijetlio i bio je tako blistav, kao da je u njemu stanovalo deset tisuća ljudi. Čuli su se avionski ili automobilski motori i žamor glasova. On je tada sjeo, zapalio cigaru i pripovijedao nam. Buka iz grada penjala se sve do nas, i od vremena do vremena zazvonio je telefon i automatski glas postavljao je gospodinu Hathawayu pitanja iz nauke ili kirurgije, a on je odgovarao. S telefonom, našom prisutnošću, bukom grada i svojom cigarom gospodin Hathaway je bio veoma sretan. Samo jednome nas nije mogao naučiti: da starimo. On je svakim danom postajao stariji, ali mi se nismo mijenjali. Mislim da mu je to bilo svejedno. Čak imam dojam da je htio da budemo takvi.

— Pokopat ćemo ga u grobu gdje se nalaze četiri ostala križa. Mislim da bi nam to odobrio. — Ona lako položi svoju ruku u njegovu.

— Sigurno.

Zapovijedi budu dane. Porodica je slijedila povorku sve do podnožja brijega. Dva su čovjeka nosila Hathawayu na nosilkama zastrtim pokrivačem. Prošli su kraj hangara gdje je Hathaway, mnogo godina ranije, počeo svoje djelo. Wilder se zaustavi pred vratima radionice.

»Što bi se dogodilo,« pomisli, »kad bi čovjek koji živi na nekoj planeti sa ženom i troje djece, gledao kako oni umiru i ostao posve sam, izložen vjetru i tišini? Zakopati mrtvace u grobnicu, zatim se vratiti u radionicu i sa svom moći svoje inteligencije i memorije, fizičke umješnosti i ingenioznosti, sabrati komad po komad sve ono od čega su bili sastavljeni žena, sin i kćeri. U čitavom američkom gradu u blizini, koji mu je pružao sav potreban materijal, nadaren čovjek mogao je sve učiniti.«

Šum njihova koraka bio je prigušen pijeskom. Stigoše do grobnice. Dva su čovjeka već počela razgrtati zemlju.

Vratiše se u raketu kasno poslije podne. Williamson kimne glavom prema kamenoj kolibi.

— Što ćemo učiniti s njima?

— Ne znam — reče kapetan.

— Hoćete li ih... uhapsiti?

— Uhapsiti? — činilo se da je kapetan malo iznenađen. — Ta mi ideja nije došla na um.

— Nećete li ih povesti s nama?

— Ne, bilo bi to beskorisno.

— Hoćete kazati da ćete ih ostaviti ovdje samo tako, takve kakvi jesu!

Kapetan pruži Williamsonu pištolj.

— Ako se osjećate sposobnim za to — reče. — Ja to ne bih mogao nikada učiniti.

Pet minuta kasnije Williamson se vrati iz kolibe znojna lica.

— Evo vašeg oružja. Shvaćam sada što ste htjeli kazati. Ušao sam u kolibu s pištoljem. Jedna od kćeri mi se nasmiješila. Ostali također. Žena mi je pružila šalicu čaja. Zaboga, bilo bi to umorstvo!

Wilder odobravajući kimne glavom.

— Nikada neće ništa biti divnije od njih. Oni su sagrađeni zato da traju: deset, pedeset dvije, stotine godina. Da, oni su savršeno spodobni da... da žive kao vi, kao ja, ili bilo tko između nas.

Strese pepeo iz lule.

— Hajdemo. Popnimo se na raketu. Uzletjet ćemo. Ovaj je grad završio svoje, ne možemo ništa učiniti.

Dan se približavao kraju. Podigao se hladan vjetar. Ljudi su već bili u raketi. Kapetan oklijevaše.

— Nećete li se vratiti da im kažete... doviđenja? — upita Williamson.

Kapetan ga strogo pogleda.

— Miješajte se u ono što vas se tiče.

Wilder se uspne prema kolibi, dok je vjetar duhao u sumraku. Ljudi iz rakete vidjeli su njegovu nepomičnu sjenu na pragu kamene kolibe. Vidjeli su sjenu žene. Vidjeli su kako joj kapetan steže ruku. Trenutak kasnije silazio je trčeći prema raketi.

Noću, kad vjetar mete dno mrtvih mora i fijuče u šestorokutnoj grobnici sa četiri stara i jednim novim križem, jedna se svjetiljka pali

u kamenoj kolibi, i u toj kolibi, dok vjetar urliče, pijesak škripi, hladne zvijezde trepere, četiri siluete, jedna žena, dvije kćeri, jedan sin, podržavaju bez razloga vatru od granja, čavrljajući i smijući se.

Noć na noć, godinu za godinom, bez ikakva razloga, žena izlazi i promatra nebo podignutih ruku, dugi trenutak. Ona promatra zeleni plamen Zemlje, ne znajući zašto, zatim se vraća i baca jednu grančicu na vatru. Vjetar se diže, i mrtva mora ostaju mrtva.

DOĆI ĆE BLAGE KIŠE

August 2026

U salonu je fonosat pjevao:

Tik, tak, sedam je sati, tik tak, ustanite spavači, tik tak, sedam je sati!, kao da se bojavao da ga nitko ne sluša. Jutros je kuća bila pusta. Fonosat je i dalje otkucavao, ponavljajući bez prestanka svoje upozorenje u prazninu.

Sedam sati i osam minuta, brzo za stol, sedam sati i osam minuta!

Iz peći u kuhinji pećnica za doručke zapišti iz svoje vruće nutrine izbaci osam besprijekorno pečenih toasta, osam jaja pečenih naoko, osam narezaka šunke, dvije kave i dvije čaše hladnoga mlijeka.

— Danas je četvrti augusta 2026 — reče drugi glas s kuhinjskog stropa, u gradu Allendale, u Kaliforniji. Triput ponovi datum da bi se bolje upamtio.

— Danas je godišnjica gospodina Featherstona. Danas je godišnjica Tilitina braka. Valja platiti osiguranje. I račun za vodu, za plin i za elektriku.

Negdje u zidu zujali su releji. Memoratori su se ukopčali pod električno oko.

Osam sati i jedna minuta, tik tak, osam sati i jedna minuta, u školu, na rad, brzo, brzo, osam sati i jedna minuta.

Ali nijedna vrata nisu lupnula, ni na jednom sagu nije ostao meki trag gumenih peta. Vani je kišilo. S oluka nad ulaznim vratima voda je tiho pjevušila:

Kiši, kiši, odlazite odavde... čizme i gumene cipele, danas...

A kiša je, kao jeka, bubnjala po krovu prazne kuće.

Vani je i po garaži padala kiša; vrata su bila otvorena otkrivajući automobil koji je čekao. Nakon nekog vremena vrata su se zalupila.

U osam sati i trideset minuta jaja su bila prepečena, a toast tvrd kao kamen. Jedna aluminijska kuka ih je izbacila u odlivnu cijev, odakle ih je mlaz vruće vode protjerao u kanalizaciju, koja ih je progutala i odvela prema dalekom moru. Zamazano posuđe palo je u mašinu za pranje, odakle je izišlo suho i blistavo.

Devet sati i petnaest minuta, pjevao je fonosat, ne zakasnite sa čišćenjem.

Iz otvora što su se pojavili u zidovima, na sve su strane izvirivali sitni miševi-roboti. Prostorije su vrvjele od malih životinja čistača, koje su sve bile od gume i metala. Gurale su se po stolicama, njihovi blistavi brkovi kopkali su po sagovima, lagano upijajući sakrivenu prašinu. Zatim su se tajanstveni napadači zavukli u svoje rupe. Njihove su se ružičaste elektronske oči ugasile. Kuća je bila čista.

Deset sati. Sunce se pojavilo iza kišnog zastora. Kuća se uzdizala usred ruševina grada u pepelu. Ona je sama ostala čitava. Noću je iz porušenoga grada isijavalo radioaktivno svjetlucanje vidljivo na kilometre.

Deset sati i petnaest minuta. Obrtaljke za zalijevanje počnu se okretati bacajući u blago jutro blistave i srebrne mlazove. Voda je šibala po staklenim prozorima, cijedila se niz pougljene bokove kuće, na kojoj je bijela boja bila posve sagorjela. Čitav zapadni zid bio je crn, osim na pet mjesta. Tu je bila vidljiva, kao bijela freska, silueta čovjeka koji je upravo šišao tratinu. Ondje se, kao fotosnimka, jedna žena nagnula da ubere cvijeće. Malo dalje jedan je dječak pružao ruke prema nebu; više gore nazirao se oblik jednog balona u punom letu i jedne djevojčice koja je pružala ruke da uhvati balon koji nikada nije šišao. Pet mrlja — čovjek, žena, djeca, balon — bilo je nedirnuto. Fini ugljeni sloj pokrivaio je sve ostalo. Obrtaljka za zalijevanje sipala je na bašču svjetlucavu kišu.

Kako je do toga dana kuća znala da sačuva svoj mir! Kako je brižno znala pitati: »Tko ide ovuda?

Kakva je lozinka?« I ne dobivši odgovora od samotnih lisica i mačaka koje su mijaukale, zatvarala je svoje prozore i spuštala zastore s tvrdoglavošću usidjelice, da bi obranila svoju nevinost, gotovo kao neki mehanički paranoik. Kuća je drhtala na svaki zvuk. Kad bi neki vrabac dotakao prozor, zastor se spuštao, i uplašena bi ptica odletjela. No, čak ni ptica nije smjela dotaći kuću.

Kuća je bila crkva sa deset tisuća slugu, velikih i malih, pažljivih i marljivih. Ali bogovi su otišli, a obredi su ostali, apsurdni, beskorisni.

Podne.

Jedan je pas zavijao, drhtao na terasi. Ulazna vrata prepoznadoše glas psa i otvoriše se. Pas, nekada snažan i dobro ishranjen, izgledao je sada kao kostur pokriven ranama. Prođe kućom ostavljajući za sobom blatnjav trag. Iza njega su cviljeli bijesni

miševi; bijesni zbog toga što su morali očistiti blato, bijesni zbog toga što ih se smetalo. Jer čim se i najmanji list uvukao kroz vrata, odmah su se rastvarali zidovi i mjedeni štakori su se odmah pojavili. Prašina, vlas ili nečist papir pograbile su sitne čelične vilice, i nestali su u tren oka u rupama. Tu su kroz cijevi bili poslani u podrum, a odavde bačeni u vatreno ždrijelo peći, koja je stajala u mračnom kutu, kao satanski Bal.

Pas se uspne uza stube, histerično zalaje pred svakim vratima, i napokon shvati, kao što je to shvatila i kuća, da posvuda vlada tišina. Pas zacvili, zatim zagrebe na kuhinjska vrata. Iza vrata je peć pravila palačinke. Zamaman miris širio se kućom, pomiješan s mirisom javorova soka.

S pjenom na gubici pas legne pred vrata, cvileći, sijevajući očima. Počeo je bjesomučno da se okreće oko samoga sebe, grizući se za rep. Okrećući se sve jače, kao vihor, napokon ugine. Njegov je leš ostao u predsoblju jedan sat.

Dva sata, zapjeva glas.

Onjušivši napokon zadah raspadanja, ekipe miševa izmilje iz svojih rupa, kao neko lagano sivo lišće dunuto ventilatorom.

Dva sata i petnaest minuta. Pas je nestao.

U podrumu se peć odjednom zažarila i iz dimnjaka jurne mlaz iskara.

Dva sata trideset i pet minuta.

Iz zidova izađu stolovi za bridž. Karte su lebdjele i gomilale se u kiši figura i brojeva.

Martini se pojavi na hrastovoj klupi, i sendviči s tvrdo kuhanim jajima.

Začuje se muzika.

Ali stolovi ostadoše šutljivi i karte netaknute. U četiri sata stolovi se sklopiše kao veliki leptiri i povukoše se u zidove.

Četiri sata i trideset minuta. Zidovi se dječje sobe osvijetliše.

Životinje poprimiše oblike: žute žirafe, modri lavovi, ružičaste antilope, ljubičaste pantere klanjale su se na kristalnoj pozadini.

Zidovi su bili od stakla. Prikazivali su svijet mašte i raspjevanih boja. Sakriveni filmovi vrtjeli su se u dobro nauljenim udubinama i zidovi su živjeli. Tkanje sagova u dječjoj sobi davalo je podu izgled zelene tratine. Tu su trčali aluminijski pauci i željezni cvrčci u mirnom

i vrućem zraku, a crveni fino istkani leptiri letjeli su u zraku punom oporog životinjskog zadaha. Sa zujanjem pčela u tamnim dubinama zlatne košnice miješalo se lijeno mumljanje jednog lava, s topotom nogu okapija blag šum tropske kiše što je padala po gustoj ljetnoj travi.

Zatim se zidovi raširiše u duge sasušene prerije, dokle oko doseže, pod žarkim i beskrajnim nebom.

Životinje se izgubiše u trnovitom grmlju i vododerinama.

Bio je to dječji sat.

Pet sati. Kupaonica se napuni bistrom vodom koja se pušila.

Šest, sedam, osam sati.

Posuđe za večeru oživje, kao nekom magijom, i u radnoj sobi nastade zastoj. S metalnog stolića prekoputa peći, u kojoj je počelo gorjeti drvo, pojavi se cigara, na kraju koje je bio centimetar sivog i sjajnog pepela. Pušeći se, ona je čekala.

Devet sati. Neki glas padne sa stropa u radnoj sobi.

— Gospođo McClellan, kakvu biste poeziju voljeli večeras slušati?

Kuća je bila šutljiva.

— Kako ne iskazujete nikakvu želju — reče napokon glas — izabrat ću bilo koju pjesmu.

Tiha muzika podigne se kao pratnja glasu.

— Sara Teasdale, vaš omiljeni autor, ako se dobro sjećam.

Doći će blage kiše i miris zemlje

I cvrkut žustrih lastavica u letu.

Žabe u barama opjevat će noć

I divlje će se šljive drhtavo ljeskati.

Crvendaći ponosno nadimljući plameno perje

Dokono će zviždati sjedeći po žicanim plotovima.

I nitko neće znati za rat koji bjesni

Nikoga neće obuzeti nemir kad dođe kraj.

Nitko, ni drvo ni ptica, neće se brinuti

Kad ljudi budu istrijebljeni do posljednjega.

Ni proljeće budeći se u zoru

Neće opaziti našu vječnu odsutnost.

Vatra se ugasi u kamenom ognjištu, a cigara se raspadne u pepeljari u malu hrpu sivog pepela.

Prazni naslonjači stajali su između šutljivih zidova, a muzika je i dalje svirala.

U deset sati kuća započne umirati. Vjetar je duhao. Jedna grana pukne i padne s drveta kroz kuhinjski prozor. Jedna se boca omakne i razbije se o peć. U trenutku prostorija postade žrtva plamena.

— Vatra! — krikne jedan glas.

Svjetiljke se upale posvuda u kući. Pumpe izliju potoke vode sa stropa. Bujica se izlije na linoleum, što ga je lizao, izjedao plamen, probije se kroz vrata, dok su glasovi sa svih strana vikali u zboru: »Vatra!

Vatra! Vatra!«

Kuća je nastojala da se spasi od pustošenja.

Vrata, pokrenuta perima, zatvore se hermetički, ali vrućina bučno razbije stakla, vjetar počne da zviždi raspirujući plamen. Kuća je gubila bitku, dok je žar milijarda bijesnih iskara prodirao iz prostorije u prostoriju, doprijevši do stubišta.

Vodeni štakori nagrnu iz zidova s oštrim krikovima, bljujući vodu i trčeći da donesu novu. Zidne gasilice izljevale su čitave bujice mehaničke kiše.

No bilo je prekasno. Negdje, u posljednjem izdisaju, jedna pumpa zacvili i stane. Voda se smanji i prestade. Rezerva vode koja je punila kupaonicu i prala posuđe za toliko mirnih dana, bila je iscrpena.

Vatra je pucketala na stubištu.

Proždirala je Picassoe i Matisse u galerijama na višim katovima, kao poslastice, pekući uljena mesa, proždirući fine konce platna. Zatim dohvati krevete, digne se prema prozorima, zbriše boju zastora.

I tada pristignu pojačanja. Iz tavanjskih vrata nahrupe slijepi roboti i počnu rigati potoke zelenih kemikalija. Vatra uzmakne, kao što to čini slon kad opazi mrtvu zmiju. Dvadeset zmija puštalo je sada prema tlu mlazove zelena otrova s blistavim kristalima. Ali je vatra bila spretna. Odaslala je plamenove na vanjski dio kuće; oni se uputiše prema pumpama, na tavanu.

Eksplzija!

Mozak ispod tavanice, koji je upravljao pumpama, rasprsne se, i njegove brončane krhotine zariju se u grede. Vatra se uvuče u sve zidne ormare i počne lizati odjeću koja je tu visjela.

Kuća je drhtala svojim golim kosturom od hrastovine što ga je stezao požar. Pojaviše se njena vlakna, njeni živci, kao da je s njih neki kirurg oderao kožu i pustio njezine crvene vene i krvne sudove da trepere na užarenom zraku.

— U pomoć! U pomoć! Vatra! Brzo! Brzo!

Vatra je razbila ogledala, kao što puca prvi led zimi. A glasovi su vikali: vatra, vatra, brzo, brzo, kao tragični zbor, kao vokalni koncert, s visokim i niskim glasovima, kao umiruća djeca usred šume, izgubljena i napuštena.

Glasovi su malo po malo gasnuli, dok su žice pucale kao pečeni kestenovi.

Jedan, dva, tri, četiri, pet glasova je zamrlo.

U dječjoj sobi gorjela je džungla. Modri su lavovi rikali, ljubičaste žirafe poskakivale. Pantere su trčale u krugu, mijenjajući boju, i deset milijuna životinja, bježeći pred vatrom, nestade u galopu prema dalekoj obali koja se pušila.

Još deset glasova zamukne. U posljednjim trenucima, u vatrenoj lavi, podigoše se novi glasovi, bešćutni, nagoviještajući vrijeme, svirajući muziku, puštajući u baštu telekomandirane sprave za striženje trave, frenetično vitlajući kišobranom nad ulaznim vratima, koja su se zveketom otvarala i zatvarala. Odigravalo se na tisuće prizora. Kao u nekoj prodavaonici satova, gdje sve ure njihalice, klataći se, otkucavaju sat, vladala je u ovom jedinstvu luđačka strka i metež.

Cvileći, urlajući, nekoliko posljednjih miševa čistača hrabro izmilje da očiste strašan pepeo. S uzvišenim prezirom prema drami što se odigravala, jedan glas počne da čita stihove u radnoj sobi, u kojoj je plamen uništavao sve filmove, sve žice i sve vodove.

Plamen potrese kuću odozgo do dolje i sruši je. Prema nebu šikne mlaz iskara i dima.

Trenutak prije kiše plamena i greda, u kuhinji proradi peć luđačkom brzinom. Deset tuceta jaja, šest tuceta toasta, dvadesetak tuceta narezaka šunke, proždirani plamenom, oživljavahu žar peći, u crescendo histeričnog zavijanja.

Krak! Tavan se uruši u kuhinju i u salon, salon u podrum, podrum u temelje. Hladnjača, naslonjači, vrpce, filmovi, električni vodovi, kreveti, nestanu kao kosturi u dubini.

Tišina i dim. Golem oblak dima.

Na istoku se dizala blijeda zora. Iznad ruševina stajao je još uspravno jedan osamljeni zid. Dok su prve zrake sunca obasjavale ruševine što su se pušile, iz zida je posljednji glas neprekidno objavljivao: Danas je 5. augusta 2026., danas je 5. augusta 2026., danas je...

PIKNIK OD MILIJUN GODINA

Oktobar 2026

Mama je smatrala da bi pećanje možda veselilo cijelu obitelj. Ali ideja nije bila mamina; Timothy je to znao. Bila je to tatina ideja, a mama se zadovoljila da je ponovi. Tata je razgurao nogama gomilu marsovskog šljunka te pristao.

Odmah nastade jurnjava, zbrka krikova; u tren oka logor je bio posut čahurama i metalnim kutijama.

Mama je natakla neku sportsku haljinu, tata je nabijao lulu drhtavim prstima, uprtih očiju u nebo Marsa, a tri dječaka zguraše se štekćući u motorni čamac; samo Timothy nije puštao tatu i mamu s očiju.

Tata pritisne dugme. Diže se brujanje u nebo, voda se uskomeša, čamac zabode nos naprijed, a obitelj poviče: Hura!

Timothy je sjedio straga na čamcu, slabačke prste položio je na kosmatu tatinu ruku; gledao je kako protječe voda kanala, kako se udaljuje pusto mjesto, gdje su aterirali sa svojom malom porodičnom raketom, koja je stigla ravno sa Zemlje.

Sjećao se one večeri prije njihova odlaska, onog uzbuđenja, grozničave žurbe, rakete koju je tata našao ne zna se ni gdje ni kako; rasprave o ljetovanju na Marsu. Ipak je to bilo daleko za ljetovanje, ali Timothy ne reče ništa zbog svoje male braće.

Stigli su na Mars, i sada je bilo, bar su tako govorili, polazak na pećanje!

Tata je imao šaljiv pogled, dok je čamac klizio kanalom. Pogled koji Timothy nije razumio.

Sjajno svijetlo i neka vrsta olakšanja miješan se u tom pogledu. A njegove duboke bore kao da su se smijale više nego što bi se uznemirivale ili plakale.

Ohladnjela raketa nestala je tamo iza zavoja strme obale.

— Idemo li daleko? — Robert turi ruku u kanal. Reklo bi se, kao da se malen račić praćaka u ljubičastoj vodi.

— Milijun godina — uzdahne tata.

— Đijooooo! — reče Robert.

— Pogledajte, djeco! — mama ispruži svoju finu dugu ruku. — Mrtvi grad!

Raširili su oči radujući se unaprijed; mrtvi grad je ležao tu samo za njih, uspavan u žarkoj tišini ljeta, koje je na Marsu stvorio neki marsovski tvorac vremena.

I tata je gledao grad i bio je, čini se, zadovoljan što je grad mrtav.

Bila je to smiješna hrpa ružičastog kamenja, zaspalog na pješčanom humku, s nekoliko slomljenih stupova, s usamljenim grobom; a dalje se opet pružao pijesak unedogled. Bijela pustinja s obje strane kanala, a iza toga plava pustoš.

Ptica preleti nebom. Kao kamen bačen u ažurno jezero, udari o površinu, zagnjuri i iščezne.

Kad ju je tata vidio, izraz lica bio mu je tjeskoban.

— Mislio sam da je raketa.

Timothy je promatrao duboki ocean nebeskog svoda, nastojeći da vidi Zemlju, rat, razrušene gradove i ljude, koji su se međusobno ubijali od djetinjstva. Ali nije ništa vidio.

Rat je bio tako udaljen, nevidljiv, kao dvije muhe što se bore na život i smrt visoko pod svodom neke šutljive katedrale. I sve ostalo bilo je također apsurdno.

William Thomas obriše čelo i osjeti na svojoj ruci sinovljevu ruku, kako podrhtava kao mladi pauk.

Bio je ganut, pa se okrene sinu ozarena lica.

— Kako se osjećaš, Timmy?

— Vrlo dobro, tata!

Timothy još nije dobro razumio funkcioniranje ovog velikog odraslog mehanizma kraj sebe.

Taj čovjek s velikim orlovskim nosom, opaljen suncem, ćelav, plavih blistavih očiju, poput ahatnih staklenica, kakvima se ljeti igraju na Zemlji kad iziđu iz škole; dva duga snažna stupa nogu u širokim jahaćim hlačama.

— Što to tako uporno tražiš, tata?

— Tražim logiku Zemlje, razum, vladavinu pravde, mir, i smisao za odgovornost.

— A sve je to tamo gore?

— Na. Ja ih nisam našao. Ondje ih više nema. Možda se više nikada neće ni vratiti. A možda smo se svi skupa samo varali, vjerujući da su uopće ikada i postojali.

— Ah?

— Pogledaj ribu — reče tata pokazujući kažiprstom.

Diže se graja tankih glasova trojice dječaka, kad se, zaljuljavši čamac, nagnuše naprijed ispružena vrata, da bi bolje vidjeli.

Uzvikivali su »oh« i »ah«! Srebrna riba u obliku prstena plivala je kraj čamca, gibala se valovito, zatvarala se kao zjenica, u tren oka, oko mrvica hrane, da bi ih asimilirala.

Tata ju je gledao.

— Potpun rat — reče blagim i dubokim glasom. — Pliva, spazi nešto za jelo i zatvori se. Trenutak kasnije nema više Zemlje.

— Williame! — reče mama.

— Oprosti! — reče tata.

Sjeli su ponovo i gledali kako teku vode kanala, svježe, živahne i glatke.

Čulo se samo brujanje motora, zapljuskivanje vode, šum zraka obasjanog suncem.

— A kad ćemo vidjeti Marsovce? — poviče Michael.

— Uskoro, možda! — reče otac. — Večeras, tko zna?

— Ah, ali Marsovci su iščezla rasa — reče mama.

— Ne, nikako. Pokazat ću ih tebi, obećajem ti! — tvrdio je tata.

Timothy je nabrao obrve, ali nije ništa rekao.

Sada je sve bilo čudnovato. Izlet, ribolov, pogledi koje su izmjenjivali.

Dva druga dječaka staviše nad oči svoje male dlanove; bili su vrlo zauzeti, ne bi li uvreballi Marsovce duž visoke i strme kamenite obale kanala.

— Na što su nalik? — zapita Michael.

— Znat ćeš, kad ih vidiš!

Tata se tiho nasmijao, a Timothy je opazio kako mu igraju mišići obraza.

Mama je bila blaga i nježna, sa zlatnim pletenicama kao krunom oko glave; oči je imala boje duboke vode kanala, gdje su jurile ljubičaste sjene, posute točkama od jantara.

Vidjelo se da joj misli lutaju u očima poput riba, misli tužne i vesele, žustre ili spore, blage, a često, kad je dizala glavu prema Zemlji, oči joj više ništa nisu odražavale nego samo vlastitu boju.

Sjedila je sprijeda na čamcu, jednom rukom se držala za rub, druga joj je bila na obim koljenima u modrim hlačama. Brončana linija

podvlačila je na njezinom baršunastom vratu polukružni izrez bluze, koja se otvarala kao bijeli cvijet.

Gledala je pozorno naprijed, ali kako nije imala o stvarima dovoljno jasan pojam, okretala se mužu i u njegovim očima razabirala ono što ih je čekalo u daljini; a kako je on dodavao toj zamišljenoj slici dio samoga sebe, dakle određenu čvrstoću, na licu joj popusti napetost, i ona se okrene umirena, znajući odjednom što joj sudbina sprema. Timothy je također promatrao. Ali je vidio samo ljubičasti rub kanala, koji se u ravnoj liniji protezao širokom dolinom okruženom niskim i izlokanim brežuljcima, sve do točke gdje se gubio pod rubom neba.

Kanal se i dalje pružao polazeći kraj gradova, koji bi, da ste ih potresli, klepetali kao hruštevi u sasušenoj lubanji.

Bilo ih je sto ili dvije stotine tih gradova, zakopanih u žarke i svježe sne ljetnih dana i noći...

Prešli su milijune kilometara da bi se provezli čamcem i pošli na pecanje. Raketa je bila naoružana topom. Bili su praznici. Ali zašto ove zalihe hrane, sakrivene u blizini rakete, koje bi dostajale za mnogogodišnji boravak? Praznici. Samo što taj veo praznika nije pokrивao nježno lice u smijehu, nego nešto tvrdo i koščato, a možda i strašno.

Timothy nije mogao podići ovaj veo, a jedina se briga ostale dvojice dječaka sastojala u tome, da jedan dospije do desete godine, a drugi do osme.

— Još uvijek nema Marsovaca!

Robert je stavio svoju oštru bradu u dlanove i pozorno motrio kanal.

Tata je punio svoj atomski radio pričvršćen na zapešću.

Radio je funkcionirao po jednom zastarjelom principu: trebalo ga je pritisnuti na kost sljepoočice, kraj uha, te bi počeo vibrirati, da najzad zapjeva ili progovori, već prema situaciji.

Tata ga je sada slušao. Lice mu je bilo nalik na jedan od marsovskih gradova, osušenih, gotovo mrtvih.

Zatim ga pruži mami, da bi i ona čula. Mama rastvori usne.

— Što je...? — Timothy nije dovršio pitanje koje je htio postaviti.

Baš u taj tren zagrmješe dvije strašne eksplozije, gotovo u isti mah, a iza njih je slijedilo pola tuceta slabijih detonacija.

Napeta lica tata odmah potjera čamac velikom brzinom. Čamac poskoči unaprijed, tako da mu se čitav trup tresao.

Robert se bojao. Michael je prodorno skvičao i od straha i od veselja, zgrčen uz mamine noge. Gledao je kako mu pred nosom promiče vodena brzica koju je dizao kljun čamca.

Tata zaokrene, ugasi motor i utjera čamac u pokrajni uski rukavac kanala; zaustavi motor ispod starog pristaništa od trošnog kamena, koje je mirisalo na močvaru.

Čamac udari naglo o obalu. Svi su bili bačeni naprijed, ali nitko nije bio ranjen; tata se već okrenuo, da vidi, neće li njihov trag u kanalu otkriti, kamo su utekli.

Valovi su se proširili preko vodene površine, zapljusnuti su kamenje, zatim su umakli, isprepleli se, odražavajući sunce. Malo po malo površina se umirila.

Tata je osluškivao. I drugi su činili to isto.

Tata je teško disao. Njegov je ubrzani dah odjekivao kao da netko po hladnim i vlažnim zidovima pristaništa udara šakom.

Mačje su mamine oči iz sjene tjeskobno vrebale tatu, ne bi li otkrile što slijedi.

Tata se opusti, duboko uzdahne i udari u smijeh.

— Raketa, naravno! Baš postajem nervozan. Raketa!

— Što se dogodilo, tata? — zapita Michael. — Što se dogodilo?

— Ah, samo je odletjela u zrak naša raketa — reče Timothy nastojeći da nađe nehajan ton.

— Čuo sam već kako rakete eksplodiraju.

— To se upravo dogodilo našoj.

— Zašto smo digli u zrak svoju raketu? — zapita Michael. — Reci, tata.

— To spada u igru, blesane — reče Timothy.

— Igra! — Riječ je oduševila Michaela i Roberta.

— Tata je udesio da ona eksplodira i da nitko ne zna gdje smo aterirali! Ako bi ikada došli da vide, razumiješ?

— Oh, fino, tajna!

— Moja vlastita raketa zadala mi je straha — priznao je tata govoreći mami. — Zaista sam nervozan.

Glupo je i pomisliti da bi ikada mogla prispjeti neka druga raketa. Osim jedne, možda ako Edwards i njegova žena uspiju proći sa svojom spravom.

Ponovo prisloni svoj majušni radio na uho. Nakon dvije minute opusti ruku kao da je spustio staru krpu.

— Ovaj put je gotovo — reče mami. — Atomska zraka je ovaj čas prekinuta. Sve ostale stanice na Zemlji ne postoje više. Već godinama su postojale samo dvije stanice. Sada, šutnja je totalna. I za dugo vrijeme!

— Kako dugo, tata? — zapita Robert.

— Možda će... tvoji praunuci čuti štogod — reče tata. Sjedio je nepokretno, a djeca su bila pogođena do dna duše zbog njegova straha, poraza i rezignacije.

Napokon dovede čamac u kanal, te pođoše onim pravcem koji su za trenutak bili napustili.

Bilo je kasno. Sunce je zalazilo. Niz mrtvih gradova pružao se pred njima. Tata je blago govorio djeci.

Često se u prošlosti pokazivao osoran, udaljen, bez kontakta, ali sada im je milovao glave i od vremena do vremena nježno govorio, a oni su razumjeli.

— Mike, izaberi jedan grad.

— Što kažeš, tata?

— Izaberi jedan grad, mali moj. Koji bilo od ovih kraj kojih prolazimo.

— Vrlo dobro — reče Michael. — Kako ću izabrati?

— Izaberi onaj koji voliš. I ti, Roberte, i ti Time, izaberite grad koji najviše volite.

— Hoću grad u kojem su Marsovci.

— Imat ćeš ga — reče tata. — Obećajem ti — govorio je djeci, ali je gledao mamu.

Prošli su kraj šest gradova u dvadeset minuta. Tata više nije govorio o Marsovcima; činilo se da je više zaokupljen, kako bi se zabavio sa svojom djecom i kako bi ih nasmijao ostalim stvarima.

Michael je izabrao prvi grad na koji su naišli. Ali mu ga nisu htjeli dati, jer su svi zazirali od pre naglih sudova. A drugi grad nije nitko htio. Bila je to kolonija, koju su podigli ljudi sa Zemlje. Izgradili su je od drveta, a sada je bila sva u ruševinama. Timothy je zavolio treći grad, jer je bio velik. Četvrti i peti bili su suviše maleni, a šestom su se svi obradovali, uključivši i mamu, koja se pridružila uzvicima »divno«,

»vidi ga, molim te«, »pogledaj«.

Bilo je tu pedeset ili šezdeset velikih građevina, još uvijek cijelih, ulice su bile zasute pijeskom, ali popločene, a bile su tu i dvije tri stare centrifugalne fontane, koje su nastavljale rad u svježem ritmu i još su uvijek stvarale na trgovinama vlažne krugove.

Bio je to jedini znak života: voda što pršti u zalazu sunca.

— E, to je grad! — rekoše svi.

Tata pristane uz kej i skoči na kamenje.

— Posljednja stanica — reče. — Kod kuće smo. Od danas ćemo ovdje živjeti.

— Od danas? — Michael nije shvatio. Uspravi se, pogleda, okrene se unazad žmirkajući očima, prema polaznoj točki.

— A raketa? A Minnesota?

— Gle! — reče tata.

Približi mali radio plavoj glavi Michaelovoj.

— Slušaj! Michael osluhne.

— Ništa — reče.

— Baš tako. Ništa. Sasvim ništa. Ni Minnesota, ni raketa, ni Zemlje! Michael je razmišljao o fatalnom otkriću i počeo plakati sitnim, isprekidanim jecajima.

— Čekaj malo — reče tata trenutak kasnije. — Dat ću daleko više u zamjenu, Mike!

— Što? — Michael suzdrži suze; postao je zainteresiran, ali i spreman da ponovo udari u plač, ako novo tatino otkriće bude isto tako zbunjivalo kao i prvo.

— Dajem ti taj grad, Mike. Tvoj je!

— Moj?

— Tvoj, Robertov i Timothyjev, za svu trojicu, samo za vas.

Timothy skoči iz čamca.

— Pogledajte, dečki — reče — samo za nas. Sve to.

Igrao je tatinu igru, dobro ju je igrao i do kraja. Kasnije, kad sve prođe, kad život uđe u kolotečinu, on će se moći udaljiti i plakati deset minuta. Ali sada je još trajala igra, obiteljska šetnja, pa ju je trebalo nastaviti da se mali zabave.

Mike i Robert skoče na zemlju, zatim pomognu mami.

— Pazite na svoju sestricu — reče tata; nitko nije razumio, nego tek kasnije, što je tata htio reći.

Pretražili su žurno veliki grad od ružičastog kamenja, šapćući među sobom, jer mrtvi gradovi imaju neku svojstvenu moć da prisile ljude na šaptanje. Zatim su gledali kako zapada sunce.

— Za četiri ili pet dana — reče tata — vratit ću se tamo, gdje je bila raketa; uzet ću sakrivene zalihe iz ruševina pa ću ih donijeti. A zatim ću u potragu za Bertom Edwardsom i njegovom ženom i njegovim kćerima.

— Kćerima? — zapita Timothy. — Koliko ih je?

— Četiri.

— Već predviđam komplikacije kasnije — reče mama digavši polako glavu.

— Kćeri! — Michael iskrivi lice u grimasu; bio je sličan staroj marsovskej figuri od kamena. — Kćeri!

— I oni će stići u raketi?

— Da, ako uspiju. Porodične rakete su građene za putovanje na Mjesec, a ne na Mars. Mi smo imali mnogo sreće pa smo prošli.

— A gdje si našao raketu? — mrmljao je Timothy, dok su dječaci otrčali naprijed.

— Stavio sam je na sigurno mjesto. Sakrivao sam je punih dvadeset godina, Time. Nadao sam se da je neću morati upotrebiti. Pretpostavljao sam da ću je morati predati vladi za rat, ali sam uvijek mislio na Mars.

— I na piknik?

— Dakako. Reći ću ti među nama: kad sam vidio da je sve izgubljeno na Zemlji, čekao sam posljednji trenutak, a onda sam vas ukrcao. I Bert Edwards je imao sakrivenu raketu, ali smo odlučili da će biti sigurnije ako ne pođemo skupa, u slučaju da nas pokušaju oboriti.

— A zašto si bacio u zrak raketu, tata?

— Zato da se nikad ne vratimo. A onda, ako ikad itko od zlih ljudi stigne na Mars, neće znati gdje smo!

— Zato si neprestano gledao u nebo?

— Da, glupo je to. Ali oni nikada neće doći za nama. Nemaju ništa na čemu bi to mogli učiniti. Odviše sam nepovjerljiv, to je sve!

Michael dotrča.

— Zbilja taj grad pripada nama, tata?

— Sav taj planet je naš, mali moj... čitav taj planet! Svi su stajali bez pokreta. Kralj Planina, predvodnik gomile, Vladar sviju preživjelih, nepovredivi monarsi i predsjednici; pokušali su razumjeti vlastiti svijet i sve njegove dimenzije bez granica.

Noć se u rijetkom zraku brzo spuštala. Tata ih ostavi na trgu kraj prštave fontane, siđe u čamac i vrati se s hrpom papira u svojim velikim rukama. Nagomila papir u nekom starom dvorištu i zapali ga.

Ne bi li se zagrijali, zgurili su se oko plamena i radovali se. Timothy je promatrao papiriće i različite isprave kako podrhtavaju i poskakuju poput uplašениh životinja, kad bi ih plamen dosego i gutao.

Papiri su se kovrčali kao staračka koža, a spaljivanje je obuhvaćalo tisuće riječi.

BONOVI OBRANE; Dijagram trgovine u 1999.; Religiozne predrasude; Esej; Nauka o logistici; Problemi panameričkog jedinstva; Tečajevi burze za 3. jula 1998., Ratni izvještaj ...

Tata je namjerno htio da donese sav taj papir u tu svrhu. Sjedio je kraj vatre i sa zadovoljstvom bacao u vatru jedan po jedan; tumačio je djeci svoj postupak.

— Vrijeme je da vam saopćim neke sitnice. Ne vjerujem da bi bilo dobro sakrivati ih pred vama. Ne znam da li ćete razumjeti, ali treba da vam kažem, makar vam neke stvari i ne bile razumljive.

Spusti list u vatru.

— Spaljujem jedan način života, isto tako kao što je taj način života u ovaj isti tren spaljen na Zemlji.

Oprostite mi što vam držim predavanje. Najposlije — ja sam nekadašnji državni guverner, ali sam bio pošten, pa mi nisu oprostili.

— Život na Zemlji nije nikada bio tako organiziran, da bi mogao uroditi nečim velikim. Znanost je otišla vrlo daleko naprijed i vrlo brzo, i svijet se našao u mehaničkoj divljini, kao djeca koja prave lijepe stvari, mudra umještva, helikoptere, rakete; skrenuli su s pravog puta, jer su htjeli usavršiti strojeve, a ne način kako postići da strojevi ispravno rade.

— Ratovi su postajali sve strašniji i strašniji i na kraju su ubili Zemlju. Evo što znači tišina na radiju.

— Zbog toga smo i pobjegli. Imali smo sreće. A raketa više nema. Vrijeme je da saznate kako nismo ovamo došli na pecanje. Neću vam više pričati izmišljotine. Zemlja više ne postoji. Za dugi niz

vjekova neće više biti međuplanetarnih putovanja, a možda i nikada više. Taj se način života pokazao lošim, zagušio se vlastitim rukama. Vi ste mladi. Ponavljat ću vam to svakog dana...

Zastane i baci u vatru još papira.

— Sada smo sami. Mi i šačica drugih koji će prispjeti za nekoliko dana. Dosta nas je da počnemo ispočetka. Dosta nas je da okrenemo leđa Zemlji i započnemo nanovo.

Plamen se razbukti kao u dokaz njegovih riječi. Sve je papire pobacao, osim jednoga. Svi zakoni i sva vjerovanja Zemlje bili su sad samo gomila užarenog pepela, koji će vjetar uskoro razvitlati.

Timothy pogleda posljednji list papira koji je tata bacio u vatru. Bila je to karta Svijeta. Karta se uvije, zapali i... šššt — nestane kao crni vatreni leptir.

Timothy se udalji.

— A sada ću vam pokazati Marsovce — reče tata. — Dođite svi, i ti, Alice.

Uzme je za ruku.

Michael počne jecati. Tata ga uzme na ruke te siđoše sredinom ruševina prema kanalu.

Kanal! Tu će sutra ili prekosutra njihove buduće žene, zasada još djevojčice, spremne da prasnu u smijeh, stići na brodu sa svojim roditeljima.

Noć ih je opkolila, i zvijezde su se zapalile na nebu, ali Timothy nije među njima našao Zemlje. Ona je već zašla. Bijaše to dobar povod za razmišljanje. Noćna ptica krikne u ruševinama dok su prolazili.

— Vaša mati i ja pokušat ćemo da vas poučimo — reče tata. — Možda ćemo propasti. Ali se nadam da nećemo. Vidjeli smo i naučili toliko stvari. Već odavno smo pripremili ovaj put, prije vašeg rođenja.

Pa čak i da nije bilo rata, vjerujem da bismo došli na Mars, da se tu nastanimo i nađemo svoj vlastiti način života. Trebalo bi još jedno stoljeće više, prije nego što bi Mars stvarno bio otrovan civilizacijom Zemlje.

— A sada, naravno...

Stigli su do kanala. Kanal je bio dug, svjež, u pravim linijama. Svjetlucaje u noći.

— Uvijek sam htio vidjeti Marsovca — reče Michael.

— A gdje su oni, tata? Ti si mi obećao.

— Eno ih, reče tata. Podigne Michaela na svoja ramena i upre prstom prema dolje. Marsovci su bili ondje. Timothy počne drhtati. Marsovci su bili ondje — u kanalu — u odrazu vode — Timothy, Michael, Robert, mama i tata.

Dugo, vrlo dugo, Marsovci, pod njihovim nogama, odvrćali su šuteći njihove poglede, u valovitom prelijevanju vode...

Sadržaj

LJETO RAKETE

YLLA

LJETNA NOĆ

LJUDI SA ZEMLJE

PORESKI OBVEZNIK

TREĆA EKSPEDICIJA

»KAO ŠTO I MJESEC JOŠ UVIJEK SJA«

NASELJENICI

ZELENO JUTRO

SKAKAVCI

NOĆNI SUSRET

OBALA

U MEĐUVREMENU

SVIRAČI

KROZ ZRAČNE PROSTORE

NAZVATI IMENOM

USHER II.

STARCI

MARSOVAC

TRGOVINA KOVČEZIMA

MRTVA SEZONA

GLEDAOCI

NIJEMI GRADOVI

DUGE GODINE

DOĆI ĆE BLAGE KIŠE

PIKNIK OD MILIJUN GODINA